

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsmail KARACA

KUR'ÂN-I KERİM'İN ÇOCUK HAKLARINA BAKIŞI

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsmail KARACA

KUR'ÂN-I KERİM'İN ÇOCUK HAKLARINA BAKIŞI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hatice TEBER

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İsmail KARACA'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Eyüp YAKA

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Hatice TEBER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Saliha TÜRCAN

Tez Başlığı: KUR'ÂN-I KERİM'İN ÇOCUK HAKLARINA BAKIŞI

Tez Savunma Tarihi : 30/05/2023

Mezuniyet Tarihi :06/07/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kur’ân-ı Kerim’in Çocuk Haklarına Bakışı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

İsmail KARACA

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	İsmail KARACA
Öğrenci Numarası	201952049001
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Hatice TEBER
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Kur'ân-ı Kerim'in Çocuk Haklarına Bakışı
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2119639763
Rapor Tarihi	20-Haz-2023 01:57PM
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç:%15 Alıntılar dahil:%28
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
<p>Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 85 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.</p> <p>Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:</p> <p>(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.</p> <p>() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.</p>	
Gerekçe:	
<p>Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.</p> <p style="text-align: right;">Danışman Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Hatice TEBER</p> <p style="text-align: center;">İmza</p>	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE ÇOCUK VE HAK KAVRAMLARI

1.1. Çocuk Kavramı	6
1.2. Kur'an-ı Kerim'de Geçen Çocuk Kavramları.....	10
1.2.1. ولد-Veled	10
1.2.2. طفل-Tıfl	11
1.2.3. ابن-İbn	12
1.2.4. غلام-Gulâm.....	13
1.2.5. صغير-Sağır	14
1.2.6. ذرية-Zürriyyet.....	14
1.2.7. حفدة-Hafede	15
1.2.8. اهل-Ehl	16
1.2.9. آل-Âl.....	17
1.2.10. يتيم-Yetim	17
1.2.11. ربائب-Rebâib.....	19
1.2.12. صبي-Sabî.....	20
1.2.13. إناث-Înâs	20
1.3. Hak Kavramı	21
1.4. Çocuk Hakları	23

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'İN ÇOCUKLARA TANIDIĞI HAKLAR

2.1. Çocuğun Annesinin ve Babasının İyi Seçilmesi Hakkı	27
2.2. Çocuğun Yaşama Hakkı.....	29
2.3. Çocuğun Güzel Bir İsmine Sahip Olma Hakkı	31
2.4. Çocuğun Emzirilme Hakkı.....	34
2.5. Çocuğun Bakılma Hakkı	38
2.6. Çocuğun Nafaka Hakkı	40
2.7. Çocuğun Değer Görme Hakkı.....	42
2.8. Çocuğun Eğitim Alma ve Terbiye Edilme Hakkı	43
2.8.1. Anne ve Babası Bilinmese de Onu Terbiye Edip Yetiştirme Hakkı	46
2.8.2. Affedilme Hakkı.....	48
2.9. Çocuğun Eşit Olma Hakkı.....	50
2.9.1. Sevgide Eşit Olma ve Eşit Davranılma	50
2.9.2. Cinsiyette Eşit Olma ve Eşit Davranılma	52
2.10. Çocuğun Miras Hakkı	54
2.11. Çocuğun Dua Hakkı	56
2.12. Çocukların Savaşlarda Korunma Hakkı	58
2.13. Yetim Çocukların Hakları	59
2.13.1. Güzel Muamelede Bulunulma.....	60
2.13.2. Malının Korunması	61
2.13.3. İhsanda(İyilikte) Bulunulma ve İhtiyaçlarını Karşılama	63
2.13.4. Korunma ve Islah Edilme.....	64
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	67
Ö Z G E Ç M İ Ş.....	73

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD. : Amerika Birleşik Devletleri
- A.S : Aleyhi Selâm
- B. : Bin(Oğul)
- Bkz: : Bakınız
- BM. : Birleşik Milletler
- C.C : Celle Celâluhu
- Çev. : Çeviren
- Doç. : Doçent
- Dr : Doktor
- DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü
- Hız. : Hazreti
- Öğr. : Öğretim
- Öl. : Ölüm Tarihi
- Prof. : Profesör
- R.a : Radıyallahu anhu
- S.A.S : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
- Thk. : Tahkik
- Trc. : Tercüme
- Ts. : Tarihsiz
- UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
- V.b : Ve benzeri
- V.s : Vesaire
- Yy. : Yüzyıl

ÖZET

İslam dininin asıl gayesi zarûrât-ı hamse denilen dinin, canın, neslin, malın ve aklın korunmasıdır. Bunlar içerisinde ise neslin korunması diğer gayelerin devam etmesi için ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü dinin ayakta kalması ve toplumun devam etmesi için neslin devam etmesi gerekir. Neslin devamı ise çocuklar ile sağlanabilir. Çünkü çocuklar bizim geleceğimizin teminatıdır. Geleceğimizin teminatı olan çocukların bizler üzerinde hakları vardır ve bu hakların gözetilip yerine getirilmemesi halinde toplumlarda büyük infiallere sebebiyet verilebilir. Bu hakların doğru tespiti ve uygulanması toplumların düzeni ve geleceği bakımından oldukça önemlidir. Kur'ân-ı Kerim neslin devam etmesi ve toplumun ayakta kalması için çocuk haklarına ayrı bir önem vermiştir. Biz de çalışmamızda Kur'ân-ı Kerim'in çocuk için getirdiği hakları inceleyip, İslam'ın ve Kur'ân-ı Kerim'in hak kavramına verdiği önemi ve çocukların henüz doğmadan bir canlı olarak hak sahibi olması gerektiğini ve çocuğun sahip olduğu bu hakları tespit edip uygulanabilmesinin önemine değindik. Çalışmamızı iki bölüm başlığına ayırdık.

Birinci bölümde “Kur'ân-ı Kerim'de çocuk ve hak kavramları” başlığı altında: İslam'ın çocuğa bakışına değindik ve çocuk hakkındaki değerlendirmelerinden bahsettik. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de geçen çocuk kavramlarını ve hak kavramını tefsirlerden ve sözlüklerden istifade ederek açıkladık. Çocuk hakları ile ilgili genel bir bilgi verip bu başlığı tamamladık.

İkinci bölümde “Kur'ân-ı Kerim'in çocuğa tanıdığı haklar” başlığı altında çocukla ilgili Kur'ân-ı Kerim'den tespit etmiş olduğumuz hakları tefsirlerden istifade ederek açıkladık. Bu hakların açıklanması hususunda rivayet, dirayet, ilk dönem tefsirleri ve modern dönem tefsirlerinden faydalandık. Bu tefsirlerden istifade ederken temel kaynaklarımıza ve kitapların asıllarına bakmaya özen gösterdik.

Kısacası bu çalışmamızda asıl gayemiz ayetlerden hareketle tespit ettiğimiz çocuk haklarını tefsirlerden istifade ederek açıklamaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Çocuk, Hak, Sorumluluk, Ebeveyn

SUMMARY

THE QURAN'S VIEW ON CHILDREN'S RIGHTS

The main purpose of the religion of Islam is to protect the religion called zarûrat-1 hamse, life, progeny, property and mind. Among these, the protection of the generation has a special importance for the continuation of other purposes. For religion to survive and society to continue, the generation must continue. The continuation of the generation can be achieved with children. Because children are the guarantee of our future. Children, who are the guarantee of our future, have rights over us and if these rights are not observed and fulfilled, great resentments can be caused in the societies. The correct determination and implementation of these rights is very important for the order and future of societies. The Qur'an gives special importance to children's rights for the continuation of the generation and the survival of the society. In our study, we examine the rights brought by the Qur'an for the child, the importance that Islam and the Qur'an give to the concept of rights, that children should have rights before they are born, and that the child has these rights. We emphasized the importance of identifying and applying it. We divided our work into two chapters.

In the first part, under the title of "children and rights in the Qur'an": We touched upon the view of Islam towards children and talked about their evaluations about the child. In addition, we have explained the concepts of children and rights in the Qur'an by making use of tafsir and dictionaries. We gave general information about children's rights and completed this title.

In the second part, under the title of "Rights granted by the Qur'an to the child", we have explained the rights of the child, which we have determined from the Qur'an, by making use of the commentaries. In order to explain these rights, we have benefited from narration, wisdom, early period commentaries and modern period interpretations. While making use of these commentaries, we took care to look at our basic sources and the originals of the books.

In short, our main aim in this study is to try to explain children's rights, which we have determined based on the verses, by making use of commentaries.

Keywords: Qur'an, Children, Right, Responsibility, Parent

ÖNSÖZ

İslam'da kişinin değeri ancak iman ile ölçülür. Bir kimse imanlı ise o kişi Allah katında değerlidir. Şayet imansız ise Allah katında hiçbir değeri yoktur. Kişi iman ettikten sonra yerine getirmesi gereken hak ve sorumlulukları vardır. Bunlardan en önemlileri iyilik üzere yaşam sürmek ve kul haklarına riayet etmektir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim hak kavramına ayrı bir önem vermiştir. İslam dini, her can sahibi varlığın hakkını gözetmiştir. Özellikle neslimizin devamı olan çocukların haklarına ayrıca önem vermiş, çocuk dünyaya gelmeden haklarını muhafaza altına almış ve yaşamın hiçbir evresinde haksızlığa uğramamasını emretmiştir.

Biz de çalışmamızda Kur'ân-ı Kerim'de geçen çocuklarla ilgili hakları tespit etmeye çalıştık. Çalışmayı yaparken çocuk için ergenlik çağına kadarki süreyi yaş sınırı olarak belirledik. Şu da bir gerçek ki yaşımız kaç olursa olsun anne ve babamıza izafeyle hepimiz birer çocuğuz. Bundan dolayı bazı hakları doğrudan bazılarını ise dolaylı yoldan ayetlerle ilişkilendirdik. Bu hakların bilinmesi ve ortaya çıkmasıyla geleceğimizin temini olan çocukların yaşamını kolaylaştırmayı, çocuk haklarına riayetin önemini, bu bağlamda İslam dininin evrenselliğini ortaya koymayı ve ilim dünyasına katkı sunmayı amaçladık.

Tez yazım aşamasında her türlü yardımını ve desteğini esirgemeyen çok kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hatice TEBER hocama, bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim hocalarıma, arkadaşlarıma ve her zaman manevi desteği ile yanımda olan, destek veren eşime ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

The Quran's View On Children's Rights

GİRİŞ

Günümüzde dünyanın dört bir yanında haksızlıkların, zulümlerin olduğu görülmektedir. Bu haksızlıklardan en çok etkilenenler de kendilerini savunamayan çocuklardır. Çocuklar haksızlığa uğramaması için onların haklarına riayet etmemiz gerekir. Şartlar ne olursa olsun hiçbir zaman bu haklardan taviz verilmemesi gerekir.

İslam dini insanlar arasında haksızlıkların yaşanmaması ve özellikle de çocuk haklarının korunması konusuna önem vermiştir. Kur'ân-ı Kerim'de, bu hakların korunması ve güvence altına alınması hususunda bizlere sorumluluklar yüklenmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de bildirilen bu hak ve sorumlulukların yerine getirilmesinde Hz. Muhammed (s.a.s) bizlere örnek olmuş, yaşamı boyunca tatbik ederek bu konuda bizlere yol göstermiştir. Bizlerin de geleceğimizin güvencesi, yaşama sevincimiz en önemlisi de Allah'ın bizlere verdiği en güzel nimet olan çocukların haksızlığa uğramaması için dini ve hukuki açıdan onların haklarını aramamız ve onları savunmamız gerekir. Çünkü çocuk haklarına önem vermemiz gelecekteki nesillerimizin madden ve manen daha sağlıklı olmasını sağlayacaktır.

Araştırmanın Önemi

İslâm dini, her hak sahibine hakkının verilmesini emretmektedir. Çünkü bütün canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için haklarının eksiksiz yerine getirilmesi gerekir. Şayet hak ihlalleri olursa hak sahipleri mağdur edilmiş demektir. Bu bağlamda hak ihlalleri ve mağduriyetler tarih boyunca devam etmiştir. Nitekim günümüzde de bazı bölgelerde çocukların yaşamış olduğu mağduriyetlere şahit olunmaktadır. Bu mağduriyetler gün be gün artmaktadır. Bunun sebebi ise çocukların haklarına riayet etmemek ve haklarını yok saymaktan kaynaklanmaktadır. İslam dini her hak üzerinde önemle durduğu gibi özellikle çocuk haklarına ayrı bir önem vermektedir.

İslam, Kur'ân-ı Kerim'de ve Peygamberimizin hadislerinde çocuğun bütün haklarını koruma altına almıştır. Bunun sebebi ise Peygamberimizin gönderildiği toplumda çocukların, kimsesizlerin ve zayıfların mağdur edilmesi özellikle de kız çocuklarına değer verilmemesidir. Bu sebeple şefkat ve rahmet dini olan İslam; bu zulmü sonlandırmış, neslimizin devamı olan çocuklarımızın haklarını güvence altına almıştır.

İslam dini, çocuğun hakkının muhafazasını anne ve babasının evlenmesiyle birlikte başlatmıştır. Bundan dolayı çocukların mağdur ve mazlum olmaması için evliliği helal, zinayı ise haram kılmıştır. Daha sonra çocuğun doğum öncesi ve sonrası, yaşam hakkı, bakım hakkı

vb. haklarının hiçbirini göz ardı etmemiştir. Bunlar da bize İslam'ın çocuğun hakkına ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Çocuklar geçmişte hakları elinden alınıp mağdur edildiği gibi günümüzde de dünyanın pek çok bölgesinde açlık, işkence ve savaş gibi sebeplerle öldürülmekte ve hakları zâyi edilmektedir. Geleceğimizin teminatı olan çocukların böyle mağduriyetler yaşamaması için İslam dininin emretmiş olduğu Kur'ân-ı Kerim'de geçen çocuk haklarını tespit edip, ilim dünyasına kazandırmak ve mağdur olan çocukların sesi olan her çalışma ayrı bir öneme hâizdir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; İslam dininin ve Kur'ân-ı Kerim'in çocuk haklarına vermiş olduğu öneme dikkat çekmektir. Ayrıca çocukların mağdur edilmemesi ve haklarının bilinmesi için Kur'an-ı Kerim'de zikredilen çocuk haklarının tespit edilmesidir. Kur'an, inmiş olduğu toplumda çocuklara yapılan zulmü Peygamberimiz önderliğinde nasıl engellemişse, bu çalışmamızın da çocuk hakları konusunda meydana gelecek mağduriyetlere çözüm sunabilmesidir. Bunu da Kur'ân-ı Kerim'den doğrudan ve dolaylı yoldan tespit ettiğimiz çocuk hakları ile yapmayı amaçlamaktayız. Amacımız az da olsa bu çalışmamızla ilim dünyasına katkı sunmaktır.

Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamı; çocukların haklarının muhafaza edilmesi düşüncesiyle Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen, ayetler ile temellendirilmiş çocuk haklarını içermektedir. Bu haklar anne ve babasının iyi seçilmesinden, çocukların doğum öncesi ve sonrası, büyüme dönemi vb. haklarını kapsamaktadır.

Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Kur'ân-ı Kerim'de Çocuk ve Hak Kavramları” başlığı altında çocuk kavramı, Kur'ân-ı Kerim'de geçen çocuk kavramları, hak kavramı ve çocuk hakları gibi konuların incelenmesi esas alınmıştır. İkinci bölümde ise “Kur'ân-ı Kerim'in Çocuklara Tanıdığı Haklar” başlığı altında ayetlerden doğrudan veya dolaylı yoldan tespit edilen çocuğun hayatın her dönemindeki hakları ele alınmış ve ele alınan bu haklarda ilgili ayetler zikredilerek tespit edilmiş, tefsirler ve hadislerden istifade ederek açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmamız Kur'ân-ı Kerim merkezli olan bir araştırmadır. Çalışmamızın ismi “Kur'an-ı Kerim Bağlamında Çocuk Haklarının İncelenmesi” olduğu için zikretmiş olduğumuz bütün hakları doğrudan veya dolaylı olarak Kur'ân-ı Kerim'den tespit etmeye çalıştık.

Öncelikle birinci bölümde çocuk kavramını, çocukla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen kavramları ve hak kavramını inceleyip çocuk haklarından genel hatlarıyla bahsettik. Araştırmamızın asıl bölümünü teşkil eden ikinci bölümde ise Kur'ân-ı Kerim'de geçen çocuk haklarını zikrettik. Tespit ettiğimiz bu hakları ayetler, hadisler ve müteahhirun, müteahhirun ve modern dönemde yazılmış tefsir kaynaklarından istifade ederek açıklamaya çalıştık.

Çalışmamızı yaparken rivayet, dirayet, ilk dönem tefsirleri ve modern dönem tefsirlerinden faydalandık. Bu tefsirlerden istifade ederken temel kaynaklarımıza ve kitapların asıllarına bakmaya özen gösterdik. Yeri geldikçe zikretmiş olduğumuz hadisleri ise muteber hadis kaynaklarından seçmeye riayet ettik. Çalışmamızda güncel yapılan doktora, yüksek lisans tezlerinden, bilimsel makalelerden, internet ve şamile gibi diğer programlardan faydalanmaya çalıştık.

Çalışmamızı yukarıda bahsi geçtiği şekilde yürütebilmek için takip edeceğimiz yöntem özü itibariyle betimleyici yöntemdir. Buna göre Kur'ân-ı Kerim'de çocuk hakları ile ilgili ayetler sistematik bir şekilde elde edilen veriler doğrultusunda etraflıca incelenmiştir. Konuyla ilgili bilgiler tespit edilerek daha sonra ilgili bulguları bütünlük arz edecek şekilde tasvir ve analiz yapmaya çalıştık.

Kaynak Değerlendirilmesi

Çalışmanın konusu olan “ Kur'ân-ı Kerim'de Çocuk Hakları” ile ilgili günümüzde yapılmış fazla bir çalışma yoktur. Ama tezimizin ana konusu olan “Çocuk Hakları” ile ilgili kaleme alınan kitap, yüksek lisans tezi ve makaleler bulunmaktadır. Bu çalışmalar ise şunlardır:

- 1) *İslâm Hukukunda Çocuk Hakları*: Prof. Dr. Orhan Çeker'e ait bu kitapta İslâm Hukuku açısından çocuğun hakları ve sorumlulukları genel hatlarıyla ele alınmaktadır.
- 2) *Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslâm'da Çocuk Hakları*: Prof. Dr. İbrahim Canan'a ait bir kitaptır. Kitapta, Çocuk Hakları Beyannamesi ile İslâm'da Çocuk Haklarının karşılaştırılması yapılmaktadır. Çocuk hakları; Çocuk Hakları

Beyannamesi ile ortaya çıkmadığını, bu hakların İslâm ile var olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

- 3) *Kur'an'da Çocuk*: Prof. Dr. İbrahim Canan'a ait bir eserdir. Eserde çocuk terbiyesi ve çocukla ilgili meseleler ele alınmıştır.
- 4) *İslam'da Çocuk*: Beyza Bilgin'e ait bir kitaptır. Bu kitapta çocukların haklarından bahsedilip çocuklarla ilgili genel bilgiler verilmektedir.
- 5) *İslam'da Çocuk Koruma*: Doç. Dr. Hafsa Kesgin'e ait bir eserdir. Kitapta çocuğun korunması, barınması ve bakılması gibi genel konular işlenmektedir.
- 6) *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler*: Yahya Arslan'a ait yüksek lisans tez'idir. 2017 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde yapılmıştır.
- 7) *Kuran'ın Yetimlere Bakış Açısı*: Mehmet Şirin Ayrıl'a ait yüksek lisans tez'idir. 2007 yılında Konya Selçuk Üniversitesinde yapılmıştır.
- 8) *Ayetler ve Hadisler Işığında Çocuğun Yaşam Hakkının Korunması*: Âdem Dölek'e ait bir makaledir. Makalede eski dönemlerde ve günümüzde çocukların haksızlığa uğramasından bahsedilmektedir.
- 9) *Kur'an'ın Çocuk Haklarına Bakışı*: Sevgi Tütün'e ait bir makaledir. Bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'de geçen çocuk haklarından bahsedilmektedir. Ama çok az bir hakka temas edilmiştir.
- 10) *İslam'da Çocuk Hakları*: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nden çıkan Prof. Dr. İbrahim Canan'a ait bir makaledir.

Bizim çalışmamızın; yapılan bu çalışmalar arasında farklar vardır. Özellikle son iki çalışmadan ayrıldığı noktalar şunlardır:

Biz, çalışmamızı Kur'ân-ı Kerim bağlamında incelediğimizden dolayı tezimizde zikretmiş olduğumuz bazı haklar bu eserlerde geçmemektedir. Mesela bu çalışmalarda çocuğun miras hakkı, savaşlarda korunması, dua hakkı gibi haklara değinilmemiştir. Benzer zikredilen haklar ise bizim kadar detaylı incelenmemiştir. Ayrıca benzer zikredilmiş olan "isim hakkını" hadislerden temellendirdikleri için zikretmişlerdir. Biz ise ayetten temellendirerek bu hakkı tezimizde zikrettik. Çünkü bizim tezimizin, bu çalışmalardan ayrıldığı nokta sadece Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen çocuk haklarının tespit edilmesidir. Zikretmiş olduğumuz çalışmalarda tezimizde olmayan haklar da vardır. Bu haklar sadece hadislerde geçtiği, ayetten bir dayanağı olmadığı için tezimizde zikretmedik.

Diğer çalışmalarda olup bizim tezimizde olmayan hakların bazıları şunlardır: Helal rızık hakkı, hitan(sünnet olma) hakkı, yazı, yüzme ve atıcılık öğrenme gibi haklardır. Bu

hakların dayanağı hadislerdir. Kur'ân-ı Kerim'de temellendirildiği bir ayet yoktur. Tezimizin sınırlarını aşmamak için bu hakları tezimizde zikretmedik.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE ÇOCUK VE HAK KAVRAMLARI

Bu başlığın altında çocuk kavramı ve Kur'ân-ı Kerim'de geçen çocukla ilgili kavramları tefsirlere, klasik ve modern sözlüklere bakarak hangi manalara geldiğini tespit edip, aralarındaki farklara değinildi. Ayrıca tezle alakalı olan “Hak” kavramı genel hatlarıyla açıklandıktan sonra çocuk haklarından bahsedildi.

1.1. Çocuk Kavramı

Kur'ân-ı Kerim'de Türkçedeki “çocuk” kelimesinin karşılığı olan pek çok kelime geçmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlar veled, tıfl, ibn, gulâm, sağır, zürriyet, hafede, ehl, âl, yetim, rebâib, sabî ve inâs kelimeleridir. Biz bu kelimelerin her birini “Kur'ân-ı Kerim'de Geçen Çocuk Kavramları” başlığı altında açıklamaya çalıştık. Genel manada bu kelimelerin ortak manası, doğumdan bulûğ çağına kadar olan süreci ifade eden kelimelerdir.

İslâm hukukunda ise doğumla başlayıp ergenlik dönemine kadar geçen sürece “çocukluk” ve bu dönemi yaşayana da “çocuk” denmektedir.¹ İnsan yaşamı doğumla başlayıp ölümle sona eren bir bütündür. İnsanın yaşamı bedensel gelişimi ve manevi gelişimi olmak üzere belli başlı dönemlere ayrılmaktadır. Bu dönemler ise çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere dört dönemdir. İnsanın bedeni ve ruhî gelişimi açısından çocukluk dönemi çok çok önemlidir.²

Çocukluk dönemi ise kendi içerisinde iki kısma ayrılır; birincisi doğumdan temyiz yaşına kadar olan süreçtir ki bu dönemde çocuğa “gayri mümeyyiz” denmektedir. İkincisi ise temyiz yaşından ergenlik dönemine kadar geçen süreçtir ki bu dönem de çocuğa doğruyu ve yanlışını ayırt edebilen manasında “mümeyyiz” denmektedir.³

İslâm'da evliliğin en önemli gayelerinden bir tanesi de çocuk sahibi olup neslin devam etmesini sağlamaktır.⁴ Çünkü insanoğlunun soyunun devam etme isteğinin fitrî olduğu pek çok ayeti kerimeden anlaşılmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de *لَئِنْ أَتَيْنَا صَالِحًا لَأَكُونَنَّ مِنْ الشَّاكِرِينَ* “*Andolsun, bize kusursuz bir çocuk verirsen kesinlikle şükredenlerden olacağız!*”⁵ diye buyrulmaktadır. Bu da insanın çocuk sahibi olma isteğini gösterir. Özellikle de eksiksiz ve kusursuz çocuk talep ettiğini göstermektedir. Bazı peygamberler ve salih zâtların da

¹ Mehmet Âkif Aydın, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Çocuk* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 8/361.

² Hayati Hökelekli, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Çocuk* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 8/355.

³ Aydın, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, 8/361.

⁴ Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahsiyye* (İstanbul: Dâru'l-Yasin, 2017), 12.

⁵ el-A'râf 7/189.

kendilerinin iyi bir nesli ve temiz bir soyları olması için Allah'tan istekte bulduklarını⁶ ayeti kerimelerden anlamaktayız. Yine çocuk yetiştirme, ona sevgi, şefkat gösterme fitrî olmasaydı anne ve babası yahut çevresindekiler onun zorluklarına, sıkıntılarına katlanamaz, çoğu şeyden fedakârlık ederek onların ihtiyaçlarını gideremezlerdi.⁷

Allah Teâlâ kadın ve erkek cinsini fitraten birbirlerine meyilli yarattığı gibi onların kalplerine soylarını devam ettirmek için evlat sevgisini de yerleştirmiştir. Anne ve babanın çocuklarına karşı aşırı sevgi ve şefkat beslemeleri bu sebepten ötürüdür.⁸ Bunun içindir ki evlat kalbin meyvesi, ailenin ayakta durmasını sağlayan en büyük yapı taşlarından birisidir. Bundan dolayı aile yapısının korunması ve neslin devam etmesi; bozulmamış, güçlü aile yapısı içerisinde yetişmiş bireyler ve nesillerle mümkündür.⁹ Neslin devam etmesi bağlamında da Peygamberimiz: “Doğurgan ve sevgi dolu kadınlarla evlenin, çocuk sahibi olun zira ben kıyamet günü ümmetimin çokluğuyla övüneceğim”¹⁰ diye buyurmaktadır. Bu hadisten de anlaşıldığı üzere Peygamberimiz neslin devam etmesi için evliliğe teşvik etmiş ve de evlenilecek kadının belli vasıflarda olması gerektiğini bizlere tavsiye etmektedir. Neslin devam etmesi evliliğe teşvik edilmesiyle olabileceği gibi aynı zamanda çocuk doğumunu engellemek, rızık endişesi ya da başka bir sebepten dolayı çocukları öldürmemekle de mümkündür. Nitekim cahiliye döneminde kız evlatlarına değer verilmiyor ve de belli sebeplerden dolayı öldürülüyorlardı. Bu sebeplerin başında açlık korkusu¹¹ yani ekonomik sıkıntı ve sosyal, kültürel etkenleri¹² zikredebiliriz. Kız çocuklarını çalışıp para kazanamadıkları için öldürüyorlar, hatta diri diri toprağa gömüyorlardı. Erkek çocukları ise savaşa katılıp, baskın yapıp ganimet malı getirdikleri için onları öldürmüyorlardı.¹³ Kur'an-ı Kerim'de bu husustan şöyle bahsedilmektedir:

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ “Diri diri gömülen kıza hangi suçundan dolayı öldürüldüğü sorulduğunda”¹⁴ bu ayette kız evlatlarının öldürüldüğü açıkça beyan edilmektedir.

Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim rızık endişesinden, açlık korkusundan dolayı çocukların öldürülmesini yasaklamış bu hususu da şu ayeti kerime ifade etmektedir:

⁶ el-Bakara 2/128; İbrâhîm 14/35-40; Âl-i İmrân 3/35-38.

⁷ Beyza Bilgin, *İslam'da Çocuk* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1986), 37.

⁸ Mesut Bayar, “Neslin Korunması İlkesinin Kapsamına Dair Bir İnceleme”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2020), 131.

⁹ İbrahim Kutluay, “Hz. Peygamber'in Hadislerinde ve Sünnette Ailenin Korunmasına ve Neslin Devamı Bağlamında Alınan Tedbirler”, *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu* 1 (2019), 207.

¹⁰ Ebû Dâvûd es Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Dâru'r-Risale el-Alemiyye, 2009), 2050;

İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Lübnan: Dâru'r-Risale el-Alemiyye, 2009), 1846.

¹¹ el-İsrâ 17/31.

¹² en-Nahl 16/58.

¹³ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-İhyâ, 1997), 7/331.

¹⁴ et-Tekvîr 81/8-9.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبِيَ إِمْلَاقٌ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

“Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.”¹⁵ Bu ayette açık bir şekilde bu çirkin eylem yasaklanmıştır.

Başka bir ayette ise Allah hiçbir sebep zikretmeksizin mutlak manada çocukların öldürülmesini yasaklamıştır. Bu sebebin sosyal, kültürel, ekonomik olması arasında fark yoktur. Bu ayet ise şudur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا

يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعُهُنَّ وَاسْتَعْفِفْنَ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.”¹⁶ Allah bu ayette çocuk öldürmeyi mutlak manada yasaklamış ve çocukları öldürmenin hiçbir meşru gerekçesinin olmadığını ifade etmiştir. Zikretmiş olduğumuz ayet ve hadisler neslin devamlılığı ve korunması için evliliğin ve de çocukların yaşamının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Yukarıda, insanın soyunun devam ettirme isteğini ve çocukların öldürülmemesi gerektiğini ayeti kerimelerle açıklamış olduk. Bunun yanında Kur’an-ı Kerim’de çocukla ilgili farklı kullanımların olduğunu da görmekteyiz. Nitekim çocuk; Anne ve babası için göz aydınlığı,¹⁷ Allah’tan bir nimet¹⁸ ve Allah’ın yeryüzündeki delili¹⁹ olması gibi ifadelerle de övülmüştür.

Kur’an-ı Kerim’de çocuğun övülmesinin yanı sıra anne ve babasının dünyaya gelme gayelerini unutturan ve Allah’a kulluktan uzaklaştıran engeller olarak²⁰ da bahsedilmektedir. Birçok insan, hayatın gayesini mal ve evlat çokluğundan ibaret olarak görmektedir ve bundan dolayı Allah ile arasına engeller koymaktadır. Bu iki şey yani mal ve evlat insan için ne kadar önemli olsa da hayat bu ikisinden ibaret değildir. Çünkü insan ancak Allah’a kulluk için yaratılmıştır.²¹ Bunun için insanın asıl gayesini unutmaması gerekir. İnsanoğlu fazla malının yahut çocuğunun bulunmasını başkalarına karşı üstünlük olarak kabul edip böyle inanca sahip

¹⁵ el-İsrâ 17/31.

¹⁶ el-Mümtehine 60/12.

¹⁷ el-Furkân 25/74.

¹⁸ en-Nahl 16/72.

¹⁹ el-Hac 22/54.

²⁰ Âl-i İmrân 3/10; el-Münâfikûn 63/9.

²¹ ez-Zâriyât 51/56.

olsa da²² Kur’ân-ı Kerim’e göre bu kimselerin malı da çocuğu da onlar için bir fitnedir²³ yani imtihandır ve apaçık bir düşmandır.²⁴

Kur’ân’ın bu ayetleri incelendiğinde İslam’ın bir denge ortaya koyduğu gözlenmektedir. Çünkü hayatımızı çocuk merkezli bir hayat haline getirirsek asıl gayemiz olan Allah’a kulluktan uzaklaşmış oluruz, yine hayatımızda çocuğa hiç yer vermezsek onu sevgisiz, şefkatsiz bırakırsak bu da uygun değildir. Kısacası çocuğa karşı aşırı sevgi göstermek de, onu tamamen dışlamak da kabul edilir bir şey değildir.

Bir bebek dünyaya geleceği zaman heyecanla coşkuyla çocuğun dünyaya gelmesi beklenir. Çocuk dünyaya geldiği zaman ailesi başta olmak üzere yakınları, akrabaları o çocuğu sevgiyle kucaklamaktadır. Bunun sebebi de Allah’ın o çocuğa sevgisinden vermesidir. İşte çocuğun çevresindekileri etkilediği sevgi de bu sevgidir. Bunun delili ise şu ayeti kerimedir:

أَن أَقْذِفِيهِ فِي النَّبُوتِ فَأَقْذِفِيهِ فِي النَّيْمِ فَلْيُلْفِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُ وَالْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةٌ مِّنِّي وَلِيُصْنَعَ
عَلَى عَيْنِي

“Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarırsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezâretim altında büyütülüp yetiştirilesin.”²⁵ Yüce Allah burada Hz. Musa’ya kendisinden sevgi verdiğini söylemektedir ve biz bundan çocuğun sevilmesinin kaynağının Allah olduğunu anlamaktayız.²⁶

Kısaca açıklamalarımız neticesinde şu gerçek ortaya çıkıyor ki İslam her zaman insana ve insanın en küçük bireyi olan çocuğa değer vermiştir. Bize Allah’ın emaneti olan bu çocukları, Allah’ın ve Peygamber’in bize göstermiş olduğu doğrultuda yetiştirip, çocukların haklarını koruyup ve onların haklarına riayet etmemiz gerekir. Ayrıca çocuklar konusunda ifrat ve tefrite kaçmaksızın itidal sevgiyle, şefkatle çocuklarımızı büyütmemiz gerekir. Bunların hepsi de çocuklar konusunda bizlere düşen bir görevdir.

²² el-Hadîd 57/20.

²³ el-Enfâl 8/28.

²⁴ et-Tegâbüün 64/14.

²⁵ Tâhâ 20/39.

²⁶ Şihâbüddîn Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu’l-me’ânî fi tefsîri’l-Kur’âni’l-‘azîm ve’s-seb’i’l-mesânî* (Beyrut: Dâru’l-Fikir, 1987), 8/189; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu’l-kadîr el-câmi’ beyne fenneyi’r-rivâye ve’d-dirâye min ‘ilmi’t-tefsîr* (Beyrut: Dâru ibn-i Cevzî, 2020), 6/246.

1.2. Kur'an-ı Kerim'de Geçen Çocuk Kavramları

Kur'ân-ı Kerim'de geçen, çocuk manasına gelen 13 tane kelime tespit edildi. Bu başlığın altında klasik sözlüklerden ve tefsirlerden istifade ederek bu kelimelerin açıklaması yapıldı.

1.2.1. ولد-Veled

“و-ل-د” (v-l-d) fiilinden türeyen “veled” kelimesi dünyaya gelen çocuk manasına gelmektedir. Bu kelime kapsayıcı bir kelimedir. Çocuk ister küçük olsun, ister büyük olsun bu kelimeyle ifade edilmektedir.²⁷ Yani buluş yaşına girmeden önce çocuk kaç yaşında olursa olsun o çocuğa “veled” denileceğini anlamaktayız. “veled” kelimesi hem erkek hem de kız çocukları için de kullanılmaktadır.²⁸ Bazı âlimler ise bu kelime sadece erkek çocukları için kullanılır, kız çocukları için kullanılmaz²⁹ demiştir.

“veled” kelimesinin çoğulu “ولاد” (evlâd) şeklinde gelmektedir. “وليد” (velid) kelimesi ise doğmak üzere olan çocuk için kullanılır ama genellikle doğum zamanı yakın veya uzak olsun anne karnındaki her çocuk için kullanılmaktadır. Çocuk dünyaya geldiği zaman “وليد” (velid) ismiyle anılmamaktadır.³⁰ Bundan “v-l-d” fiilinden türeyen farklı kelimeler olduğunu anlamaktayız.

Kur'ân-ı Kerim'den örnekleri ise şu şekildedir;

قَالَتْ رَبِّ اِنِّي يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ اِذَا قَضَىٰ اَمْرًا فَاِنَّهَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Dedi ki: “Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur?” Allah buyurdu: “İşte öyle, Allah dilediğini yaratır, bir işin olmasını istedi mi ona sadece ‘ol!’ der, o da olur.”³¹ Bu ayette ولد (veledün) kelimesi çocuk manasına gelmektedir. Ayrıca kelimenin tekil kullanımına örnektir.

وَمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءٌ الضَّعْفُ بِمَا عَمِلُوا

وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ

“Sizi bize yaklaştıracak olan, ne servetiniz ne evlâtlarınızdır. Ama iman edip dünya ve ahirete yararlı iş yapanlar başka, yaptıklarına karşılık onlara kat kat fazlası mükâfat vardır ve onlar köşklerde huzur ve güven içinde yaşayacaklar.”³² Bu ayette ise kelime اولاد (evlâdün) şeklinde kullanılıp, çocuklar, evlatlar manasına gelmektedir. Bu ayette kelime çoğul şeklinde kullanılmıştır.

²⁷ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnan Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2014), 690.

²⁸ İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemü'l-vasît* (Kahire, 1972), 1115.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab* (Beyrut: Dâri-Sadır, 1300), 3/467.

³⁰ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı'l-Kur'ân*, 690.

³¹ Âl-i İmrân 3/47.

³² Sebe' 34/37.

1.2.2. طفل-Tıfl

“طفل” (Tıfl) kelimesi taze, olgunlaşmamış manasında çocuk için kullanılan bir kelimedir. Bu kelimenin çoğulu “اطفال” (etfâlün) şeklinde gelmektedir.³³ Bu kelime erkek ve kız çocuklar için ortak kullanılan bir kelimedir.³⁴ Ayrıca “Tıfl” kelimesi bebek için kullanılan bir kavramdır.³⁵

Bu kelime davet edilmeyen yemeğe gelen,³⁶ her şeyin tazesini, yumuşak olanı,³⁷ her şeyin küçüğü, dünyaya gelen,³⁸ insanların küçük çocukları ve hayvanların küçük yavruları³⁹ gibi manalara da gelmektedir.

طفل (tıflün) kelimesinin Kur'an-ı Kerim'den örnekleri ise şu şekildedir:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا سُيُوحًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلٍ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Sizi toprak, sonra nutfe, sonra alaka aşamalarından geçirerek yaratan O'dur. Sonra O sizi bir bebek olarak hayat alanına çıkarır; ardından güçlü çağınıza ulaşıncaya, sonra da yaşlılar haline gelinceye kadar sizi yaşatır; içinizden bazıları bundan önce vefat eder. Sonuçta belli bir vakte kadar yaşamaktasınız. Umulur ki (bunlar üzerine) akıl yorarsınız.”⁴⁰

Bu ayette طفل (tıflün) kelimesi bebek manasında kullanılmıştır. Bu ayet, kelimenin Kur'an-ı Kerim'deki müfret yani tekil kullanımına örnektir.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Çocuklarınız ergenlik çağına gelince, onlardan önceki ergenler nasıl izin alıyorsa onlar da öyle izin alsınlar. Allah ayetlerini işte size böyle açıklıyor; O her şeyi bilir, yerli yerinde yapar.”⁴¹ Bu ayeti kerime ise “طفل” (tıflün) kelimesinin “الأطفال” (etfâlün) şeklinde gelen Kur'an-ı Kerim'deki çoğul kullanımına örnektir. Bu ayette kelime bebek değil de çocuklar manasına gelmektedir.⁴²

³³ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı 'l-Kur'ân*, 398.

³⁴ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru 'l-muhît* (Lübnan: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1993), 6/433; Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi 'li-ahkâmi 'l-Kur'ân* (Beyrut, 1952), 12/11.

³⁵ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı 'l-Kur'ân*, 398.

³⁶ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı 'l-Kur'ân*, 398.

³⁷ İbn Manzûr, *Lisânü 'l-arab*, 11/401; Muhammed Murtaş Zebîdî, *Tâcü 'l-'arûs min cevâhiri 'l-kâmûs*, thk. Abdülkerim İzbavî (Kuveyt: Matbai-Hükümeti Kuveyt, 1987), 29/368.

³⁸ Zebîdî, *Tâcü 'l-'arûs min cevâhiri 'l-kâmûs*, 29/369.

³⁹ İbn Manzûr, *Lisânü 'l-arab*, 11/401.

⁴⁰ el-Mü'min 40/67.

⁴¹ Nûr 24/59.

⁴² Ebû'l-Kâsim ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâ'iki't-tenzil ve 'uyûni't-tevil fi vücûhi't-te'vil* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2012), 3/232.

1.2.3. İbn-İbn

İbn kelimesi Arapçada “ب-ن-و” (b-n-v) fiilinden türemekte ve bu fiil bina yaptı manasına gelmekte olup,⁴³ çocuk manası da vardır.⁴⁴

İbn kelimesinin “ب-ن-و” (b-n-v) fiilinden yani bina yaptı manasından türemesinin nedeni çocuğun ebeveyni için bir bina gibi olmasıdır. Bu binayı yapan ebeveynidir. Allah çocuğun meydana gelmesinde anne ve babasını onun için bir sebep kılmıştır.⁴⁵

Arapçada bir kimsenin terbiyesinden geçen, bir kimsenin işini gören, bir kimse için yardımcı olan, bir işle çok meşgul olan kimse için onun oğlu tabiri kullanılır. Mesela çok seyahat eden kimse için “فلان ابن السبيل” denmektedir. İlimle meşgul olan kimse için de “فلان ابن العلم” tabiri kullanılmaktadır.⁴⁶ İbn kelimesinin müennesi “ابنة” cemisi ise “بنون” ve “ابناء” şeklinde⁴⁷ gelmektedir. İbn kelimesi Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetinde tekil ve çoğul olarak⁴⁸ geçmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de müfret müzekker-müennes ve cemi olarak örnekleri:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عَزِيزٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهَوْنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ
قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

“Yahudiler “Üzeyir Allah’ın oğludur” dediler, Hristiyanlar da “Mesîh (İsâ) Allah’ın oğludur” dediler. Bunlar, daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir. Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar!”⁴⁹ İbn kelimesi bu ayeti kerimede oğul manasına gelmektedir. Bu ayet İbn kelimesinin müfret yani tekil kullanımına da örnek teşkil etmektedir.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ

“Yine onlar -hâşâ- “Kızlar Allah’ındır” diyorlar. Akıllarınca beğendikleri de kendilerinin oluyor!”⁵⁰ الْبَنَاتِ (el-benât) kelimesi İbn (ibn) kelimesinin müennesi olan بنت (bintün) kelimesinin çoğuludur. Ayette ise kızlar manasına gelmektedir.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ
وَبِغَمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ

⁴³ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzi ‘l-Kur’ân, 29.

⁴⁴ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzi ‘l-Kur’ân, 29; İbn Manzûr, Lisânü ‘l-arab, 14/89; Zebîdî, Tâcü ‘l-‘arûs min cevâhiri ‘l-kâmûs, 37/224.

⁴⁵ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzi ‘l-Kur’ân, 80; Zebîdî, Tâcü ‘l-‘arûs min cevâhiri ‘l-kâmûs, 37/224.

⁴⁶ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzi ‘l-Kur’ân, 80.

⁴⁷ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzi ‘l-Kur’ân, 80; İbn Manzûr, Lisânü ‘l-arab, 14/89; İlyas Karslı, Arapça - Türkçe Yeni Sözlük (İstanbul: Ensar, 2013), 247.

⁴⁸ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, el-Mu‘cemü ‘l-müfehres li-elfâzi ‘l-Kur’âni ‘l-Kerîm (Kahire: Dâru ‘l-Hadis, 2007), 167.

⁴⁹ et-Tevbe 9/30.

⁵⁰ en-Nahl 16/57.

“Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar türetti; sizi güzel ürünlerle rızıklandırdı. Onlar yine de bâtıla inanıp Allah’ın nimetine karşı nankörlük mü ediyorlar?”⁵¹

Ayette بَيْنَ (benîne) kelimesi oğullar manasına gelmekte olup, “ibn” kelimesinin بَيْنَ (benîne) şeklinde çoğul kullanımına örnektir.

1.2.4. غلام-Gulâm

“غلام” (Gulâm) kelimesi Arapçada bıyığı yeni çıkan, bıyığı terleyen erkek çocuk için kullanılmaktadır. Arap keliminde ergenlik dönemi belli olan çocuk için غلام بين الغلومة و الغلومية ifadesi kullanılmaktadır.⁵²

Yine gulâm kelimesi Arapçada; doğumdan bıyıklarının çıkması zamanına kadarki süre,⁵³ ergenlik çağına ulaşan erkek çocuk,⁵⁴ köle, hizmetçi, uşak, on yaşını geçip ergenlik çağına yaklaşan çocuk⁵⁵ manalarına gelmektedir. “Gulâm” kelimesinin çoğulu “علمان” (ğilmânun) ve “غلمة” (ğilmatün) şeklinde gelmektedir.⁵⁶ Ayrıca “Gulâm” kelimesi için şöyle de bir tarif yapılmıştır: “Doğumundan ergenlik yaşına girinceye kadar çocuklar için kullanılan bir kelimedir.”⁵⁷

Kur’an-ı Kerim’de “gulâm” kelimesinin geçtiği ayeti kerimeler;

قَالَ رَبِّ اُنِّىْ يَكُوْنُ لِىْ غُلَامٌ وَّ قَدْ بَلَغَنِى الْكِبَرُ وَاْمْرَاتِىْ عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اَللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ

“Zekeriyâ ise şöyle dedi: “Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?” Buyurdu ki: “İşte böyle; Allah dilediğini yapar.”⁵⁸ Bu ayeti kerimede “غلام” kelimesi evlat, çocuk manasında kullanılmıştır. Ayrıca kelimenin tekil kullanımına örnektir.

وَجَآءَتْ سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوْا وَاْرِدَهُمْ قَادِلٰى دَلُوْةٌ قَالِ يَا بُنْسُرٰى هٰذَا غُلَامٌ وَاَسْرُوْهُ بِضَاعَةً وَاَللّٰهُ عَلِيْمٌ بِمَا يَعْمَلُوْنَ

“Derken bir kervan geldi, sucularını gönderdiler, adam kovasını kuyuya saldı; “Müjde! İşte bir oğlan çocuğu!” diye bağırdı. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi biliyordu.”⁵⁹

Bu ayette ise “غلام” kelimesi genç ve delikanlı manasında kullanılmıştır.⁶⁰

⁵¹ en-Nahl 16/72.

⁵² İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı ‘l-Kur’ân, 472.

⁵³ İbn Manzûr, Lisânü ‘l-arab, 12/440.

⁵⁴ Zebîdî, Tâcü ‘l- ‘arûs min cevâhiri ‘l-kâmûs, 33/178.

⁵⁵ Karşlı, Arapça - Türkçe Yeni Sözlük, 1689.

⁵⁶ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı ‘l-Kur’ân, 472; İbn Manzûr, Lisânü ‘l-arab, 12/440.

⁵⁷ Muhammed Emin İbn Âbidîn, Reddû ‘l-muhtâr ‘ale ‘d-Dürri ‘l-muhtâr (Beyrut: Şirket-i Mektebe, 1966), 6/153.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/40.

⁵⁹ Yûsuf 12/19.

⁶⁰ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, et-Tahrîr ve’t-tenvîr (Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984), 12/242.

1.2.5. صغیر-Sağır

“ص-غ-ر” (s-ğ-r) fiilinden türeyen bir kelimedir. Küçük ve büyük ikisi birbirleriyle değerlendirilen zıt kelimelerdir. Çünkü bir kişi, duruma göre küçük ve bir duruma göre büyük olabilir. Bazen bu kelimeler zaman itibariyle söylenir de bir kişinin yaşı küçük ise “فلان صغیر” denir. Bazen de bu kelimeler cüsse, değer ve konum bakımından küçüklüğü ifade etmek için kullanılır.⁶¹ “صغیر” (sağır) kelimesi genel manada büyüğün zıttı olarak kullanımı ise yaygındır.⁶²

“صغیر” (sağır) kelimesi ayeti kerimelerde şöyle geçmektedir;

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَنْطَرٌ “Büyük küçük hepsi satır satır yazılmıştır.”⁶³ Bu ayette “صغیر” kelimesi çocuk manasında kullanılmamıştır. Geldiği mana, büyüğün zıttı olan küçük manasındadır.

وَإِخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا

“Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et.”⁶⁴ Bu ayeti kerimede ise “صغیر” kelimesi yukarı ayetten farklı olarak çocuk manasında kullanılmıştır.

1.2.6. ذرية-Zürriyyet

“ذرية” (Zürriyyet) kelimesi küçük çocuklar ve kişinin soyu manasına gelmektedir. Örfte hem küçük hem de büyük çocuklar için kullanılmaktadır.⁶⁵ Bu kelimenin baba, oğul, çocuklar manası⁶⁶ ve soy, nesil, torunlar, gelecek nesiller gibi manaları da vardır.⁶⁷ Ayrıca bu kelimenin asıl anlamı çoğul olmakla birlikte hem tekil hem de çoğul manasında⁶⁸ kullanılmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’den örnekleri ise şöyledir;

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem’i, Nûh’u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı. Allah hakkıyla işitmekte ve

⁶¹ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı’l-Kur’ân, 360.

⁶² İbn Manzûr, Lisânü’l-arab, 4/458; Zebîdî, Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs, 12/321.

⁶³ el-Kamer 54/53.

⁶⁴ el-İsrâ 17/24.

⁶⁵ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı’l-Kur’ân, 237.

⁶⁶ İbn Manzûr, Lisânü’l-arab, 14/285; Zebîdî, Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs, 38/91.

⁶⁷ Halil Uysal, el-Halil es-Semir Arapça-Türkçe Sözlük (İstanbul: Neva, 2014), 491.

⁶⁸ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı’l-Kur’ân, 237.

*bilmektedir.*⁶⁹ Bu ayeti kerime de “ذرية” (Zürriyyet) kelimesi soy, nesil manasına gelmekte olup kelime tekil formatında kullanılmıştır.

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنِ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
وَأَيُّهُ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفَلَكِ الْمَشْحُونِ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ

“Rabbimiz! Onları ve atalarından, eşlerinden ve nesillerinden olup da iyi yolda bulunanları kendilerine vaad ettiğin adn cennetlerine kabul buyur. Kuşkusuz sen sınırsız izzet ve hikmet sahibisin.”⁷⁰

“Zürriyyet” kelimesi bu ayette nesiller manasında kullanılmıştır. Ayrıca bu ayet, kelimenin cemi (çoğul) kullanımına örnek teşkil etmektedir. Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetinde⁷¹ “ذرية” (Zürriyyet) kelimesi geçmektedir.

1.2.7. حَفْدَةٌ -Hafede

“ح-ف-د” (h-f-d) kökünden türeyen bu kelime; akraba olsun veya akraba olmasın kişinin yardımına koşan yardımcı manasına gelmektedir.⁷² Tefsir âlimleri “hafede” kelimesinin torunlar manasına geldiğini ifade etmişlerdir.⁷³ Bunun sebebi ise kişinin yardımına en çok koşan kişilerin torunlar olması ve yardımlarında samimi oldukları için müfessirler bu manayı vermişlerdir.⁷⁴ Bu kelime ayrıca; adımı peş peşe atmak,⁷⁵ hizmetçiler ve torun⁷⁶ manalarına da gelmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de ise şu şekilde geçmektedir;

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ
وَبِغَمَتٍ اللَّهُ هُمْ يَكْفُرُونَ

“Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar türetti; sizi güzel ürünlerle rızıklandırdı. Onlar yine de bâtıla inanıp Allah’ın nimetine karşı nankörlük mü ediyorlar?”⁷⁷ حَفْدَةٌ “hafedetün” kelimesi bu ayeti kerimede torunlar manasına gelmektedir. حَفْدَ “hafede” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de sadece bu ayeti kerimede geçmektedir. Başka bir örneği yoktur.

⁶⁹ Âl-i İmrân 3/33-34.

⁷⁰ el-Mü’min 40/8.

⁷¹ el-Bakara 2/124; el-Bakara 2/128; Âl-i İmrân 3/34; Âl-i İmrân 3/38.

⁷² Ebü'l-Berekât en Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedevî (Beyrut: Dâru- İbni Kesir, 2017), 2/223.

⁷³ Celâleddin el-Mahallî - Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn* (Kahire: Dâru'r-Risale, 2008), 274; Muhammed Ali es-Sabûni, *Safvetü't-tefâsir* (Lübnan: Mektebetü'l-Asriyye, 2014), 2/218; Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, 2/223.

⁷⁴ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı'l-Kur'ân*, 123.

⁷⁵ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı'l-Kur'ân*, 123.

⁷⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, 3/153.

⁷⁷ en-Nahl 16/72.

1.2.8. Ehl-اهل

“Ehl” (Ehl) kelimesi ile bir kişiyi başka bir kişiyle bir araya getiren din, soy, nesil gibi sebepler kastedilir. Ama bu kelimenin asıl manası kişinin ailesi manasına gelmesidir. Daha sonraki zamanlarda bu “ehl” kelimesinin anlamı genişleyip, kendilerini bir soyun birleştirdiği kişiler ve akrabalar anlamını ifade etmek için kullanılmıştır.⁷⁸

Arapçada “اهل الرجل” terkibi kişinin aşireti, akrabaları manasına gelmekte ama bunun içerisine o kişinin eşi ve çocukları da girmektedir.⁷⁹ Bunun delili ise şu ayeti kerimedir:

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا
بَخْبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

“Mûsâ bu süreyi doldurup ailesiyle birlikte yolda giderken Tûr tarafında bir ateş gördü; ailesine, “Siz bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir parça ateş getiririm” dedi.”⁸⁰ Bu ayette “ehl” kelimesinin içerisine Hz. Musa’nın ailesinin girmiş olduğunu görmekteyiz.

Peygamberimizin ailesi için de “أهل البيت” terkibi kullanılmaktadır. Bunun içerisine Peygamberimizin eşleri, çocukları ve torunları da girmektedir.⁸¹ Bunun delili ise Kur’an-ı Kerim’in şu ayetidir;

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Evlerinizde oturun ve daha önce Cahiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah’a ve resulüne itaat edin. Ey peygamber ailesi! Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁸² Bu ayette Peygamberimizin ailesi için “أهل البيت” terkibi kullanıldığını açıkça görmekteyiz.

“ehl” kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de en çok geçen kelimelerdendir.⁸³ Örnekleri ise şu ayetlerdir;

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ

“Aile fertlerine namazı emret, kendin de bunda kararlı ol. Senden rızık istemiyoruz; asıl biz seni rızıklandırıyoruz. Mutlu gelecek, günahlardan sakınanların olacaktır.”⁸⁴

قَالُوا اتَّعَجِبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ

⁷⁸ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı ‘l-Kur’ân, 37.

⁷⁹ Zebîdî, Tâcü ‘l-‘arûs min cevâhiri ‘l-kâmûs, 28/41.

⁸⁰ el-Kasas 28/29.

⁸¹ Zebîdî, Tâcü ‘l-‘arûs min cevâhiri ‘l-kâmûs, 28/41.

⁸² el-Ahzâb 33/33.

⁸³ Abdülbâkî, el-Mu‘cemü ‘l-müfehres li-elfâzi ‘l-Kur’âni ‘l-Kerîm, 117.

⁸⁴ Tâhâ 20/132.

“Elçiler de “Allah’ın işine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmet ve bereketi üzerindedir, ey hâne halkı! Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir” dediler.”⁸⁵ “Ehl” kelimesi verdiğimiz örneklerde de görüldüğü üzere sözlük anlamında kullanılmıştır.

1.2.9. آل - Âl

“آل” (Âl) kelimesi “أهل” (ehlün) kelimesinden dönüştürülmüştür. Çünkü “âl” kelimesinin ismi tasğiri “أهیل” (üheylün) şeklinde gelmekte olup, bu da aslının “أهل” olduğunu göstermektedir.⁸⁶ “أهل” kelimesi ibdal kaideleri sonucu “آل” kelimesine dönüşmüştür.⁸⁷

“Âl” kelimesi üstün varlıklara, tanınmış kişilere, konuşabilen canlılara izafe edilerek kullanılır, bilinmeyen zaman ve mekânlar için kullanılamaz. “آل الله” diye kullanılır ama “الرجل آل” diye kullanılmaz. “أهل” kelimesi için böyle bir ayırım söz konusu değildir. Mesela “أهل الله” ve “أهل الرجل” diye kullanılır.⁸⁸ Ayrıca “âl” kelimesi; akrabalık yakınlığı, özel bağı olan kimseler için⁸⁹ kullanıldığı gibi aile, ev halkı, çocuk, evlat gibi manalara da gelmektedir.⁹⁰

Kur’ân-ı Kerim’de ise şu şekilde geçmektedir;

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ

“Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir mümin kişi şöyle dedi: “Adamı, ‘Rabbim Allah’tır’ dediği için öldürecek misiniz? Oysa o size rabbinizden ayetler getirmiştir. Eğer yalancı biriyse yalanı kendi zararınadır; ama eğer doğru söylüyorsa size bildirip uyardığı şeyin bir kısmı başınıza gelecektir. Hiç kuşku yok ki Allah, aşırılığa sapmış, yalancı kimseyi doğru yola ulaştırmaz.”⁹¹ Hz. Musa, Firavun’un ailesinden değildir. Ailesinden sayılmasının sebebi ise aynı evde yaşadıkları içindir.

1.2.10. يتيم - Yetim

“يتيم” (Yetim) kelimesi çocuğun ergenlik çağına girmeden önce babasının vefat etmesi, babasız kalması manasına gelmektedir. İnsan dışında diğer canlılarda ise annesi ölen yavru için “yetim” kelimesi kullanılmaktadır.⁹² Bazı âlimler de genel manada insanlarda babasını kaybeden kişi için,⁹³ hayvanlarda ise annesini kaybeden canlı için yetim kelimesinin

⁸⁵ Hüd 11/73.

⁸⁶ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı ‘l-Kur’ân, 38-39.

⁸⁷ İbn Manzûr, Lisânü ‘l-arab, 11/30.

⁸⁸ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı ‘l-Kur’ân, 39.

⁸⁹ İbn Manzûr, Lisânü ‘l-arab, 11/29; İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı ‘l-Kur’ân, 39.

⁹⁰ Karşlı, Arapça - Türkçe Yeni Sözlük, 126; Uysal, el-Halil es-Semir Arapça-Türkçe Sözlük, 175.

⁹¹ el-Mü’min 40/28.

⁹² İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı ‘l-Kur’ân, 715.

⁹³ Neseî, Medârikü ‘t-tenzil ve hakâiku ‘t-te’vil, 1/327.

kullanılacağını söylemektedir.⁹⁴ “yetim” kelimesi bu manaların dışında; tek kalan canlı,⁹⁵ ıssız ve yalnız⁹⁶ gibi manalara da gelmektedir.

Arapçada درة يتيمة tabiri “bir incinin kendi kaynağı olan mercandan kopması ve tek kalması” manasına gelmektedir.⁹⁷ Bu da “yetim” kelimesinin tek ve yalnız başına kalma manasına geldiğini göstermektedir.

Baba çocuklarının ihtiyaçlarını karşıladığından dolayı yetimlik babanın hayatta olup olmamasına bağlanmıştır. Bundan dolayı babası vefat etmiş, baba sevgisi ve şefkati görmemiş ve geçimini devam ettirmek için çalışmayan kişiler yetim diye isimlendirilmektedir.⁹⁸

“Yetim” kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de müfret şekliyle sekiz, tesniye şekliyle bir ve çoğul sığasıyla on dört yerde geçmektedir.⁹⁹ Kur’an-ı Kerim’den örnekleri ise şu şekildedir;

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْكَيْلِ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصِيَّتُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَذَكَّرُونَ

“Rüştüne erişinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin. Ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız hakkında bile olsa, adaletli olun. Allah’a verdiğiniz sözü eksiksiz yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alamız diye Allah size bunları emretti.”¹⁰⁰

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

“Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.”¹⁰¹

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ

“Bir zamanlar biz İsrâiloğulları’ndan, “Yalnız Allah’a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin,

⁹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, 12/645; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, 34/134.

⁹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, 12/645; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, 34/134; İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı'l-Kur'ân*, 715.

⁹⁶ Uysal, *el-Halil es-Semir Arapça-Türkçe Sözlük*, 1012.

⁹⁷ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı'l-Kur'ân*, 715.

⁹⁸ Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meâlimü't-tenzîl* (Beyrut: Daru İhyai't Tûrasi'l-Arabî, 1999), 5/268; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 30/358.

⁹⁹ Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfhehes li-elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 858.

¹⁰⁰ el-En'âm 6/152.

¹⁰¹ el-Kehf 18/82.

namazı kılın, zekâti verin” diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözüünüzden döndünüz; hâlâ da sırt çevirmektesiniz.”¹⁰²

“Yetim” kavramı başlığı altında üç ayeti zikretmemizin gerekçesi “yetim” kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’deki tekil, tesniye ve çoğul kullanımlarına dikkat çekmek içindir. Bu ayetlerde “yetim” kelimesi ıstılahi manada annesiz, babasız çocuk manasına gelmektedir.

1.2.11. رباء-Rebâib

Arapçada çocuğun bakımını üstlenen babaya “الراب” (râbbu) çocuğun bakımını üstlenen anneye “الرابية” (râbbetü) söz konusu bebek, çocuk için de “الربيب” (rabibu) ve “الربيبة” (rabibetü) kelimeleri kullanılmaktadır.¹⁰³

“رباء” (Rebâib) kelimesi çocuk, terbiye edilmiş çocuk¹⁰⁴ ve üvey oğul, oğulluk, erkeğin ikinci eşinin eski kocasından olan çocuğu¹⁰⁵ yahut kadının ikinci eşinin eski eşinden olan çocuğu¹⁰⁶ gibi manalara gelmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de ise şu şekilde geçmektedir;

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِكُمُ الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً

“Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarınızı almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”¹⁰⁷

Bu ayette üvey çocuklar manasında kullanılan “rebâib” kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de sadece bu ayeti kerimede geçmektedir. Başka bir örneği yoktur.

¹⁰² el-Bakara 2/83.

¹⁰³ İsfahânî, Müfredâtü-elfâzı ‘l-Kur’ân, 246.

¹⁰⁴ İbn Manzûr, Lisânü ‘l-arab, 1/401; Zebîdî, Tâcü ‘l-‘arûs min cevâhiri ‘l-kâmûs, 2/464.

¹⁰⁵ Neseî, Medârikü ‘t-tenzîl ve hakâiku ‘t-te ‘vîl, 1/346; Sabûni, Safvetü ‘t-tefâsir, 1/227.

¹⁰⁶ Karslı, Arapça - Türkçe Yeni Sözlük, 991.

¹⁰⁷ en-Nisâ 4/23.

1.2.12. Sabî-صبي

“ص-ب-ي” (s-b-y) fiilinden türeyen bir kelime olup çoğulu “صبية” (sabiyyetün) ve “صبیان” (sıbyânün) gelmektedir.¹⁰⁸ Manası ise ergenliğe girmeyen çocuk,¹⁰⁹ çocuk için doğumdan başlayıp süttten kesilme zamanına kadar geçen süreye,¹¹⁰ artık süt emmeyen çocuk, seyirci, baş, kılıcın keskin tarafı, kavmin başı, kavmin lideri, sakalın ucu gibi manalara¹¹¹ gelmektedir. Aynı zamanda Ebî Bekir es-Süyûtî: (ö. 911/1505) “Anne karnındaki çocuk için “cenin”, dünyaya gelen çocuk için “sabî” kelimeleri kullanılıp, fukaha ise “sabî” kelimesini ergenliğe ulaşmayan çocuk için kullanmışlardır.”¹¹² demiştir.

Kur’ân-ı Kerim’de örnekleri ise şu şekildedir;

يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتِنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا

“Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl!” dedik ve ona henüz çocukken hikmeti verdik.”¹¹³

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا

“Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. “Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?” dediler.”¹¹⁴

Tespit edebildiğimiz kadarıyla “Sabî” kelimesi yukarıdaki ayetlerde de görüldüğü üzere sadece iki yerde geçmektedir. Her iki ayette aynı anlamda kullanıldığı görülmekte; Hz. Yahya ve Hz. İsa’nın çocuk oluşuna işaret etmektedir. Ancak ilk ayetteki kullanım geç çocukluk dönemine yani temyiz çağına işaret ederken, ikinci ayetteki kullanımda erken çocukluk dönemine işaret vardır.

1.2.13. İnâs-انث

“ان-ن-ث” (e-n-s) fiilinden türeyen bu kelime انثى (Ünsâ) kelimesinin çoğuludur. Kadınlar, kızlar için kullanılan bir kavram olup; erkeğin zıttı manasına gelmektedir.¹¹⁵

Kelimenin Kur’ân-ı Kerim’de kullanımı ise şu şekildedir:

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ

“Göklerin ve yerin egemenliği Allah’a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder.”¹¹⁶

¹⁰⁸ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü’s-sihâh*, thk. Yusuf Şeyh Muhammed (Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 1999), 173.

¹⁰⁹ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı’l-Kur’ân*, 360.

¹¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-arab*, 14/450; Zebîdî, *Tâcü’l-’arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 38/406.

¹¹¹ Zebîdî, *Tâcü’l-’arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 38/406.

¹¹² Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-Süyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir fî kavâ’id ve fîrû’i fikhi’s-Şâfi’iyye* (Lübnan: Dâru’l-Kütüb’l-İlmiyye, 1983), 219.

¹¹³ Meryem 19/12.

¹¹⁴ Meryem 19/29.

¹¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü’l-arab*, 2/112; İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzı’l-Kur’ân*, 93.

أَوْ يُرْجُوهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنثَاءً وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ

“Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O her şeyi bilir, her şeye gücü yeter.”¹¹⁷ Bu ayetlerde إِنثَاءً (inâsen) kelimesi görüldüğü üzere kız çocukları manasında¹¹⁸ kullanılmıştır.

Bu kavramla birlikte Kur’ân-ı Kerim’de çocuk manasına gelen, çocukla ilgili olan 13 kavramı açıklamış olduk. Bir sonraki başlıkta ise çalışmamızla alakalı olan “hak” kavramını inceleyeceğiz.

1.3. Hak Kavramı

“ح-ق-ق” (h-k-k) fiilinden türeyen hak kavramı sabit, doğru ve kesin olan şey manasına gelmektedir. Asıl itibariyle batılın zıttı olarak kullanılıp cemisi “حقوق” şeklinde gelmektedir.¹¹⁹

Râgıp el-İsfahâni (ö.354/954) ise el-Müfredât isimli eserinde “hak” kelimesinin asıl manasının mutabakat yani uygunluk olduğunu söyledikten sonra asıl itibariyle dört manaya geleceğini belirtmiştir. Bu manaların her birine Kur’ân-ı Kerim’den örnekler vermektedir. Bu manalar ise şunlardır:¹²⁰

1) Bir şeyi hikmetinin gereği olarak yaratana “hak” ismi verilir, bundan dolayı hak kelimesi Allah’ın ismi sayılmıştır.

هُنَالِكَ تَتْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلِيَهُمْ الْحَقِّ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

“İşte O Allah sizin gerçek rabbinizdir. Gerçeğin dışında sapkınlıktan başka ne olabilir ki? Nasıl yoldan çıkarılabiliyorsunuz?”¹²¹

2) Hikmetinin gereği olarak yaratılan bir işe de “hak” adı verilmektedir. Bu sebeple Allah’ın bütün fiilleri haktır.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السَّيِّئِينَ وَالْجَسَابِطِ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ

يُقَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Güneşi aydınlatıcı, ayı ise aydınlık yapan, yılların sayısını ve hesaplamayı bilirsiniz diye ona menziller belirleyen O’dur. Allah bütün bunları hikmet ve fayda esasına göre yarattı. Bilme kabiliyetinde olanlar için de âyetlerini detaylı bir şekilde gözler önüne seriyor.”¹²²

3) Bir şeye gerçekte olduğu şekliyle doğru olarak inanmaya da “hak” denmektedir.

¹¹⁶ Şûrâ 42/49.

¹¹⁷ Şûrâ 42/50.

¹¹⁸ Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü’l-tenzîl ve esrârü’l-te’vîl* (Beyrut: Dâru’l-Marife, 2017), 927; Neseî, *Medârikü’l-tenzîl ve hakâiku’l-te’vîl*, 3/261.

¹¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-arab*, 10/49.

¹²⁰ İsfahânî, *Müfredâtü-elfâzî’l-Kur’ân*, 165.

¹²¹ Yûnus 10/32.

¹²² Yûnus 10/5.

فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Allah onların, üzerinde ayrılığa düştükleri gerçeği, kendi izniyle müminlerin bulmasını sağladı.”¹²³

4) Gerektiği yerde, gerektiği ölçüde, gerektiği şekliyle ve gerektiği zaman meydana gelen fiile de “hak” denmektedir.

كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

“Böylece günahkârlık batağına saplananlarla ilgili olarak rabbinin verdiği, “Onlar artık iman etmeyecekler!” şeklindeki hüküm gerçekleşti.”¹²⁴

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًىهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

“Dileseydik elbette herkesin doğru yolda yürümesini sağlardık. Fakat şu sözüm mutlaka gerçekleşecek: Cehennemi hem cinlerden hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım!”¹²⁵

Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî (ö.816/1413) ise “hak” kavramını sözlük manası ve ıstılâhi mana olmak üzere iki şekilde açıklamaktadır:

Sözlük manasını “İnkârî mümkün olmayan, sabit ve batılın zıttı” diye açıklamaktadır. İstılâhi manasını ise “Gerçeğe uygun olan hüküm” diye açıklamaktadır.¹²⁶ Şöyle ki Müslümanlara ve ehli-sünnet mezhebine mensup olanlara “ehl-i hak” bunun dışındaki din ve mezheplere “ehl-i batıl” ismi verilmektedir.¹²⁷

“h-k-k” fiili ayrıca gerçekleşen iş, adalet, İslam, milk(sahip olunan şey), mal, sözde doğruluk, ölüm gibi manalara da gelmektedir.¹²⁸

“حق” (Hak) kavramı Kur’ân-ı Kerim’de 247 yerde geçmektedir.¹²⁹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla çoğunlukla batılın zıttı manasında¹³⁰ kullanılmasıyla birlikte; evveliyat yani öncelikli,¹³¹ ihtiyaç,¹³² gerçeğe uygun söz,¹³³ Allah’ın ismi,¹³⁴ doğru yol,¹³⁵ adâlet,¹³⁶ doğru haber,¹³⁷ bilgi-inanç,¹³⁸ bir olayın iç yüzü,¹³⁹ delil,¹⁴⁰ görev ve hüküm¹⁴¹ gibi manalara da gelmektedir. Ayetlerden örnekleri ise şu şekildedir:

¹²³ el-Bakara 2/213.

¹²⁴ Yûnus 10/33.

¹²⁵ es-Secde 32/13.

¹²⁶ Seyyid Şerîf el Cürcânî, *et-Ta’rifât*, thk. Adil Enver Hadar (Beyrut: Dâru’l-Marife, 2013), 85.

¹²⁷ Mustafa Çağrı, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Hak* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15/137.

¹²⁸ Zebîdî, *Tâcû’l-‘arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 25/166-167.

¹²⁹ Abdülbâkî, *el-Mu‘cemû’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 256.

¹³⁰ el-Bakara 2/42; el-Mâide 5/77.

¹³¹ el-Bakara 2/228.

¹³² el-En’âm 6/141.

¹³³ el-A’râf 7/169.

¹³⁴ Nûr 24/25.

¹³⁵ Yûnus 10/35.

¹³⁶ el-Enbiyâ 21/112.

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ “*Bilerek hakkı bâtil ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin.*”¹⁴² bu ayette batılın zıttı manasında kullanılmıştır.

وَبُغِوْا لَهُمْ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا “...*kocaları, onları kendilerine geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler...*”¹⁴³ bu ayette evveliyat yani öncelikli manasına örnektir.

“...*Bunlardan, Allah hakkında gerçek olandan başka bir şey söylemeyeceklerine dair kitabın öngördüğü bir söz alınmamış mıydı? Üstelik onlar kitaptakini de okuyup öğrenmişlerdi...*”¹⁴⁴ bu ayette gerçeğe uygun bir söz olmasına örnek teşkil etmektedir.

1.4. Çocuk Hakları

“Çocuk Hakları” terkininin ikinci kelimesi olan “hak” kavramının geldiği manaları hak kavramını açıklarken değinmiştik. Bu başlık altında çocuk haklarının kısa bir tarihçesinden bahsederek, çocuk haklarıyla ilgili bilgi verip, tezin ikinci bölümünde ise Kur’an-ı Kerim’de geçen çocuk haklarını detaylı şekilde incelenecektir.

Kısaca çocuk haklarının tarihçesine değinecek olursak çocuk hakları konusu, içerisinde bulunduğumuz yüzyılın gündemini her zaman meşgul etmiştir. Bu konu Birleşmiş Milletlerin 10 maddelik “Çocuk Hakları Beyannamesini” kabul etmesiyle bütün dünyanın dikkatini çeken bir konu haline gelmiştir. Bu beyannameyi batılıların çıkarmış olması çocuk hakları konusunu ilk defa gündeme getirenlerin onlar olduğu anlamını taşımamaktadır. Daha önceki hukuklarda çocuk haklarından bahsedilse de insanlığa yaraşır, sistematik şekilde bahsedilmemiş, tam manası ile çocuk hakları ilk defa Kur’ân’da hadislerde dolayısıyla İslam hukukunda görülmektedir.

Bugünkü modern batının kaynağını oluşturan Eski Yunan ve Eski Roma hukukunda çocuk haklarına, çocuğu koruma kanunlarına rastlanılmaz. Eski Yunan hukukunda çocuk devlete aittir. Ailesinin çocuk üzerindeki hakları ise sınırlıdır. Roma hukukunda ise Devletin çocuk üzerinde hiçbir yetkisi yoktur, çocuk tamamen babasının mülkiyeti altındadır ve babası çocuğa istediğini yapabilir. Babası çocuğu satabilir, hatta öldürebilir ve Devlet hiçbir şekilde

¹³⁷ el-Mü’minûn 23/62.

¹³⁸ Yûnus 10/36; el-Vâkıa 56/95.

¹³⁹ Yûsuf 12/51.

¹⁴⁰ Yûnus 10/76-77.

¹⁴¹ el-Bakara 2/180; el-Bakara 2/236; er-Rûm 30/47.

¹⁴² el-Bakara 2/42.

¹⁴³ el-Bakara 2/228.

¹⁴⁴ el-A’râf 7/169.

babaya müdahale edemezdi.¹⁴⁵ Bu iki durum da bize uç noktaları göstermektedir. Çünkü Eski Yunan hukukunda çocuk tamamen devletin elinde olduğu için ailesinin çocuk üzerinde hiçbir hakkı ve yetkisi yoktur. Bu ise anne ve baba sevgisinden ve merhametinden yoksun çocukların yetişmesine sebep olmuştur. Roma hukuku ise bundan farksız değildir. O da tamamen çocuğu değersizleştirerek çocuğu evde bulunan bir eşya mesabesine indirgemıştır.

Batıda ilk defa çocuk hakları konusu 18.yy’da gündeme gelmiştir. Bu hakları gündeme getirenler de “Tabii Hukuk” anlayışını temsil eden Rousseau, Kant ve Locke gibi batılı düşünürlerdir.¹⁴⁶ Batıda ilk gelişmelerden sonra çocuk üzerine araştırmalar yapılmış ve çocuk koruma kanunları çıkartılmaya başlanmıştır. Batıda ilk defa ABD’de çocukları korumak için bir müessese kurulmuştur.¹⁴⁷ Bu da bize batıda zaman ilerledikçe çocukla ilgili çok büyük gelişmeler olmasa da 18.yy’da birtakım çalışmalar yapıldığını göstermektedir.

Yaşadığımız yüzyılda ise çocuğu koruma ve haklarını gözetmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların başında 1948 yılında yayımlanan “ İnsan Hakları Cihanşümül Beyannamesinin” bir kısım maddeleri çocuk haklarıyla ilgilidir. Bu çalışmanın üzerinden çok geçmeden 20 Kasım 1959 yılında BM’nin 10 maddelik “Çocuk Hakları Beyannamesini” kabul etmesiyle çocuk haklarıyla ilgili ilk müstakil çalışma meydana gelmiştir.¹⁴⁸ Yaşadığımız döneme yaklaştıkça çocuğun korunmasına yönelik, çocukların haklarını savunan kanunlar çıkmaya başlamıştır. Nitekim bu sözleşmede yer alan maddeler çocuk hakları konusunda geçmişten günümüze çok önemli bir noktaya gelindiğini bizlere göstermektedir. Sözleşmenin tarihi seyri şöyledir:

“Çocuk Hakları Sözleşmesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde benimsenen sözleşme 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye de dâhil olmak üzere 193 ülkenin taraf olduğu sözleşme en fazla ülkenin onayladığı insan hakları belgesidir. Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini 14 Ekim 1990’da imzalamış ve sözleşme 27.01.1995’te Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece uluslararası düzeyde tanımlanmış bir hukuk çerçevesi oluşmuştur.¹⁴⁹”

Şurası bir hakikat ki çocuklar dünyaya geldikleri zaman yardıma muhtaç olarak gözlerini açmaktadırlar ve uzun bir süre bakıma ihtiyaçları vardır. Bu durumda çocuk haklarının gözetilmesi için öncelikli olan şey kimliklerinin belli edilmesidir. Kimliklerinin belli edilmesiyle artık çocuğun kime ait olduğunu belirlemiş oluruz. Bu da çocuğun haksızlığa uğramasının önüne geçen durumların başında gelmektedir. Çocuğun kimliğinin belli

¹⁴⁵ İbrahim Canan, “İslam’da Çocuk Hakları”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1995), 7.

¹⁴⁶ İbrahim Canan, *Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslam’da Çocuk Hakları* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980), 20.

¹⁴⁷ Canan, *Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslam’da Çocuk Hakları*, 20.

¹⁴⁸ Canan, *Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslam’da Çocuk Hakları*, 22.

¹⁴⁹ Hafsa Kesgin, *İslam’da Çocuk Koruma* (İstanbul: Kitabı, 2019), 79.

olmasından kasıt nesebinin belli olmasıdır. İslam’da çocuğun nesebi ise anne ve babasının geçerli bir nikâh akdiyle evlenmeleriyle mümkündür. Dinimiz evliliği; kişileri Allah’ın hoşnut olmayacağı fiillerden korumak ve özellikle de dünyaya gelecek olan masum, korumasız çocukların haklarını korumak için pek çok ayette ve hadiste teşvik etmektedir. Nitekim bir ayette şöyle buyrulmaktadır;

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“İçinizden evli olmayanları, köle ve câriyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah’ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir.”¹⁵⁰ Bu ayette Allah açıkça bizlere çevremizde bulunan bekârları, evlenmek isteyip evlenemeyenleri yardım ederek evlenmelerine yardımcı olmamızı bize emretmektedir. Dediğimiz gibi buradaki amaçlardan bir tanesi de korumasız ve savunmasız çocukların haklarını garanti altına almaktır.

Hz. Muhammed (s.a.s) “Evlenin, çoğalın! Çünkü ben kıyâmet gününde diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim!”¹⁵¹ hadisiyle evliliğe teşvik edip, çocuk sahibi olmamızı bize tavsiye etmektedir. Bu hadiste görüldüğü üzere Peygamberimiz çocuk sahibi olmayı evliliğe bağlamıştır. Bunun da dolaylı yoldan çocukların haklarını korumaya yönelik bir tavsiye olduğu anlaşılmaktadır.

Bazı durumlarda ise çocuğun anne ve babasının evlilik yaptığı noktasında belirsizlikler de olabilir. Böyle durumlarda dâhi çocuğun korunması temel esas teşkil eder. Burada suçlu olan her zaman için anne ve babadır. Çocuk her zaman için günahsız, saf ve temizdir. Bize Allah’ın emaneti olan bu saf ve günahsız varlıkları her türlü kötülüklerden, zararlı şeylerden korumak bizim onlara karşı en önemli görevimizdir.

Yukarıda çocukların, dünyaya gelişinden itibaren güçsüz ve savunmasız olduğunu bu sebeple bakıma ihtiyaçları olduğuna değinilmişti. Bu durum ise İslam hukukunda “velâyet” ve “hidâne” olgusunu meydana getirmiştir. Kısaca bu iki kavramı şöyle açıklayabiliriz;

“Velâyet” kavramı sözlükte; idare etmek, düzenlemek, yardım etmek ve sevmek gibi manalara gelmektedir.¹⁵² İstılâhî manada ise “rızası olup olmadığına bakılmaksızın bir sözün başkası hakkında geçerli ve sonuç doğurucu kılınması demektir.” Özel manada ise çocuklar adına yetkili olmayı ifade eder. Bu kişiler babadır, baba yoksa babanın babası yani dededir, dede de yoksa hâkimin tayin ettiği kişidir.¹⁵³

¹⁵⁰ Nûr 24/32.

¹⁵¹ Sicistânî, *es-Sünen*, "Nikâh", 2 (No. 2050); İbn Mâce, *es -Sünen*, "Nikâh", 1 (No. 1846).

¹⁵² İbrahim Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 688.

¹⁵³ Hacı Yunus Apaydın, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Velâyet* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 43/15.

“Hidâne” kavramı ise sözlükte; bir şeyi yanına almak, çocuğu kucaklamak ve besin ihtiyaçlarını karşılamak gibi manalara gelmektedir. İslam hukukunda ise küçük çocuğun ve benzer hükümde olan kişilerin gerektiği ölçüde büyütülüp yetiştirilmesi, korunup gözetilmesi ve terbiye edilmesi gerekçesiyle Allah’ın bazı kişilere tanıdığı hak, yetki ve sorumluluğu ifade etmektedir. Bu kimseye de “hâdın” veya “hâdine” denir.¹⁵⁴ Bu iki kavramı açıklamakla beraber çocuk hakları konusunu tezimiz sınırları içerisinde açıklamaya çalıştık. Ayrıca “hidâne” ve “velâyet” konusuna tezin ikinci bölümünde çocuğun bakım hakkı başlığı altında ayrıntılı şekilde inceleyeceğiz. Burada çocuk hakkıyla ilişkili olduğu için bu iki kavrama genel manada temas etmiş olduk. Çocuk hakları konusu bizim çalışmamızın ana konusu olduğu için tezimizin ikinci bölümünü çocuk haklarına ayırdık ve her bir hakkı detaylı şekilde inceleyeceğiz.

¹⁵⁴ Ali Bardakoğlu, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Hidâne* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/467.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'İN ÇOCUKLARA TANIDIĞI HAKLAR

İslam dininde çocuk hakları oldukça kapsamlı bir konudur. Çocuk hakları konusu hem Kur'ân-ı Kerim'de hem de hadislerde oldukça fazla yer almaktadır. Biz çalışmamızda ayetleri inceleyerek Kur'ân-ı Kerim'de geçen çocuk haklarını tespit etmeye çalıştık. Burada tespit ettiğimiz haklar da doğrudan yahut dolaylı olarak Kur'ân-ı Kerim'e dayanmaktadır. Bu hakları; bir plan doğrultusunda sırasıyla ayetlerden delillendirip bu haklarla ilgili hadisler varsa onları zikredeceğiz. Ayrıca tespit etmiş olduğumuz bu ayetler hakkında mütekaddimûn ve müteahhirûn dönemi müfessirleri hangi yorumları yapmış ve nasıl açıklamışlarsa onları zikretmeye çalışacağız.

2.1. Çocuğun Annesinin ve Babasının İyi Seçilmesi Hakkı

Çocuğun annesinin ve babasının iyi seçilmesi hakkı, çocuğun dünyaya gelmeden önce sahip olduğu bir haktır. Dolayısıyla çocuğun sahip olması gereken hakların başında gelmektedir. Bundan dolayı biz de ilk bu hakkı açıklamayı uygun gördük. Çocuğun bu hakkı şu ayeti kerimeyle temellendirilmektedir:

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَا مَآئِمَةً مُؤْمِنَةً خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَا أَعْبَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا
وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَا أَعْبَبَتْكُمْ أَوْلِيَاكُمْ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir cârîye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir. Onlar insanları ateşe çağırırlar, Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gerektiğe hatırlasınlar diye insanlara âyetlerini açıklar.”¹⁵⁵

Bu ayette Allah, müşriklerin insanları ateşe çağırdığını söylemektedir. Müslüman olmayan bir kişi, dünyaya gelen çocuğunu genelde kendi dinine yani küfre çağırır. Böylece dünyaya gelen çocuk netice itibariyle cehennemliklerden olur. Allah bundan dolayı bize müşrik kadınlarla evlenmeyi yasaklayıp, Müslüman kadınlarla evlenmeyi emreder ki dünyaya gelecek olan evlatlarımız netice itibariyle cennetliklerden olsun.¹⁵⁶

¹⁵⁵ el-Bakara 2/221.

¹⁵⁶ Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebir*, 2/413.

Müslümanların, müşriklerle evlenmelerinin yasak olmasının asıl sebebi müşriklerin Müslümanları ateşe çağırıyor olmalarıdır. Evlilikte eşler arasındaki ilişki sadece cinsel değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bir ilişkidir. Müslüman bir erkeğin dinsiz bir kadını, onun ailesini, çocuklarını etkileyip İslam'a kazanması mümkündür. Aynı şekilde Müslüman olmayan bir kadının Müslüman bir erkeği ve çocuklarını etkileyip İslam dininden çıkarması da mümkündür. Bunun için samimi bir Müslüman şehvi arzularını tatmin etmek için kendisini ve evlatlarını küfre, isyana götürecektir bir şeyi yapmaktansa arzularını, isteklerini bastırmayı tercih etmelidir.¹⁵⁷

Müslüman bir erkek, Hıristiyan yahut Yahudi bir kadınla evlenebilir.¹⁵⁸ Bu evlilikten meydana gelen çocuk ise babasının soyadını alır ve babasının dinine tabi olur.¹⁵⁹ Böylece bu evde hâkim olan güç İslâm dini olur. Ama Müslüman bir kadın Hıristiyan, Yahudi veya dinsiz birisiyle evlenemez,¹⁶⁰ şayet evlenecek olursa çocuk bu durumda Müslüman olmayan babasının soyadını almak zorunda kalacaktır. Bu durum Müslüman kadını ve çocuklarını İslam dininden ve kültüründen uzaklaştırmış olacaktır. Günümüzde ise Müslüman erkeğin caiz olmasına rağmen Müslüman olmayan bir kadınla evlenmemesi gerekir. Çünkü Müslüman olmayan bir bayan, anne evine ve çocuklarına kendi rengini verir ve düşüncelerini, fikirlerini ailesine dayatır. Böylece çocuklarını İslam kültüründen, ahlakından uzak bir nesil olarak yetiştirir.¹⁶¹ Bu konuyla ilgili olarak Hz. Ömer (ra) ile Hz. Huzeyfe (ra) arasında şöyle bir olay geçtiği aktarılmaktadır:

Hz. Huzeyfe'nin Yahudi bir hanımla evlilik yapmasına Hz. Ömer karşı çıkmıştır. Hz. Huzeyfe'nin Hz. Ömer'e bunun haram olup olmadığı hakkındaki sorusu üzerine, Hz. Ömer'in bu evliliğin haram olmadığı lakin bu Yahudi hanımla Müslüman hanımlar arasında anlaşmazlık çıkabileceğinden korktuğunu dile getirmesi¹⁶² konunun hassasiyeti bakımından önemlidir.

Bu hadiste yukarıda bahsettiğimiz olayı yani caiz olmasına rağmen ehli kitap bir bayanla belli gerekçelerden dolayı evlilik yapılmamasının daha doğru olduğunu bize göstermektedir. Çocukların ilk eğitimi ailede başlamaktadır ve onların ilk öğretmenleri anne ve babalarıdır. Özellikle de anneleridir. Bir öğretmen ne kadar kaliteli ve ahlaklı olursa,

¹⁵⁷ Ebu'l Al'a Mevdûdî, *Tefhîmü 'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 1/174.

¹⁵⁸ Ebü'l-Fazl Mevdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Kasım b. Kutluboğa (Beyrut: Dâru'l-Feyha, 2020), 2/346; Rifat Oral, *Peygamber Günlerinde İbadet ve Sosyal Hayat Bulûğu 'l-meram Şerhi* (Konya: Esra Yayınları, 2015), 2/407.

¹⁵⁹ Vecdi Akyüz, "Ana Baba (Ebeveyn)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/101-103.

¹⁶⁰ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Mergînânî, *el-Hidâye*, thk. Muhammed Tamir (Kahire: Dâru's-Selam, 2000), 2/467-468.

¹⁶¹ Seyyid Kutub, *fi Zılâli 'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Şurûk, 1988), 1/235.

¹⁶² Kutub, *fi Zılâli 'l-Kur'ân*, 1/236.

yetiştirdiği öğrenci de o derece bilinçli ve kaliteli olmuş olur. Bunun için çocukların bu ümmetin önemli bir ferdi olabilmesi için dünyaya gelmeden de olsa anne ve babasının doğru ve iyi kişilerden seçilmesi ebeveynlerin üzerindeki haklarından bir tanesidir. Bu da sıcak bir yuvada dünyaya gelecek çocukların haklarının yerine getirilebilmesi için evlilik müessesesi kurulurken eş seçiminin dikkatli yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu konuda İslam Dini'nin gösterdiği hassasiyet malumdur.

2.2. Çocuğun Yaşama Hakkı

Yaşam hakkı dediğimiz zaman, Allah'ın yaratılmış her canlı varlığa hayatlarını devam ettirebilmeleri için lütfettiği bir nimet akla gelmektedir. Yaşam hakkı bütün canlıların en önemli haklarından birisi olduğu gibi insan için de en önemli haklardan birisidir. İslam Din'inde yaşam hakkının ne kadar önemli olduğu şu ayetten:

كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَمَن أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ۗ

“Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.”¹⁶³ anlaşılmaktadır. Çünkü bu ayette Allah'ın insanın yaşama hakkına ne kadar önem verdiği gayet açıktır ki bir insanı öldüren yahut yaşatan kimsenin bütün insanlığı öldüreceğini yahut yaşatacağını bildirmektedir. Yaşam hakkı genç-yaşlı, kadın-erkek, küçük-büyük olduğuna bakılmaksızın herkesi kapsamaktadır.¹⁶⁴ Çünkü bu kişilerin yaşına bakılmaksızın insan oldukları için yaşam hakkına sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de çocuğun yaşaması ve öldürülmemesiyle ilgili¹⁶⁵ pek çok ayet geçmektedir. Mesela bu ayetleri ayrıntılı değerlendirecek olursak bu konuyla alakalı olarak İsrâ Sûresi 31. ayet dikkatleri çekmektedir. şöyle ki:

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

“Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.”¹⁶⁶ buyrulmaktadır.

Biz bu ayetten Allah'ın kullarına karşı kendi anne ve babalarından daha merhametli olduğunu anlıyoruz. Çünkü Allah fakirlik korkusundan dolayı çocukların öldürülmesini

¹⁶³ el-Mâide 5/32.

¹⁶⁴ Sevgi Tütün, “Kur'an'ın Çocuk Haklarına Bakışı”, DEÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlığı ve SOMA Belediyesi 1 (2010), 148.

¹⁶⁵ el-Bakara 2/49; el-A'râf 7/127; el-En'âm 6/137-140-151; el-İsrâ 17/31; İbrâhîm 14/6; et-Tekvîr 81/8-9.

¹⁶⁶ el-İsrâ 17/31.

yasaklıyor ama çocukları anne ve babaları öldürebilmektedir.¹⁶⁷ Cahiliye Arapları ise kız çocuklarını çalışıp para kazanamadıkları için öldürüyorlar, hatta diri diri toprağa gömüyorlardı. Erkek çocukları ise savaşa katılıp, baskın yapıp ganimet malı getirdikleri için onları öldürmüyorlardı. Ayette evlatlarınızı öldürmeyin dediği için bu ayetin kapsamına hem kız çocukları hem de erkek çocukları girmektedir.¹⁶⁸ Ama bu ayette Allah onların bu kötü fiillerini yasaklamakta, ailelerin de, evlatların da rızık ihtiyacını kendisinin karşıladığını bizlere açıklamaktadır. Hz. Muhammed (s.a.s) bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır:

Abdullah b. Mesud (r.a) Peygamberimize Allah katında hangi günah daha büyüktür diye sorduğunda, peygamberimiz “seni yarattığı halde Allah’a ortak koşmandır” cevabını verdi. Sonra hangi günahdır dedi, Peygamberimiz “seninle birlikte yemek yiyeceğinden korkarak çocuğunu öldürmendir” dedi. Sonra tekrar sorunca “komşunun helaliyle (eşiyle) zina yapmandır” buyurdu.¹⁶⁹ Bu hadisten de açıkça anlaşılıyor ki Peygamberimiz çocuk öldürmeyi büyük günahlardan saymaktadır.

İsrâ Sûresi 31. ayet eski zamanlardan bu zamana kadar açlık korkusu, rızık endişesiyle çocukların öldürülmesini ve dünyaya gelmemesini sağlamak için çocuğun yaşamını etkileyecek her türlü yöntemleri de yasaklamaktadır. Çünkü insanları çocuklarını öldürmeye, düşük yapmaya sevk eden şey açlık korkusuydu. Günümüzde insanların açlık ve kaynak eksikliğinden dolayı doğumları kontrol altına alması onların en büyük hatalarından birisidir. Çünkü Allah bu ayette bazı hususlara dikkat çekip bizleri açıkça şu şekilde uyarmaktadır: Ey insanoğlu yeme içme ile ilgili planlamaları, düzenlemeleri yapan sen değilsin, seni dünyaya gönderen senin yemeni, içmeni, barınmanı üstlenen, sana ve senden sonra gelecek olanlara nimet verenin kendisi olduğunu bizlere bildirmektedir. Tarihi kaynaklarda bizlere bir bölgede artan nüfus oranıyla temel besin kaynaklarının oranının aynı arttığını söylemektedir.¹⁷⁰ Bu açıklamalardan anladığımızı göre insanın, Allah’ın işine karışmaması gerekir. Çünkü bir canı yaratan da, onun rızıkını veren de kendisidir.

Yine pek çok ayette çocukların yaşam haklarına önem verildiği belirtilmekte ve çocuk öldürenlerin yaptıkları fiillerin çirkin bir iş olup, kabul edilemeyeceği vurgulanmaktadır. Mesela ayette:

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ؕ

¹⁶⁷ Muhammed b. Cerîr et Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Kütüb’l-İlmiyye, 1992), 8/73.

¹⁶⁸ Râzî, *et-Tefsîrû’l-kebîr*, 7/331.

¹⁶⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl Buhârî, *el-Câmi ‘u’l-müsnedü’s-sahîhu’l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, thk. Mustafa Dibboğa (Dimeşk: Dâru- İbni Kesir, 1993), “Tefsîr”, 25 (No. 4761).

¹⁷⁰ Ebu’l Al’a Mevdûfî, *Tefhîmü’l-Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, 3/106-107.

“Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah’ın kendilerine verdiği rızık, Allah adına yalan söyleyerek yasaklayanlar muhakkak ki ziyana uğramışlardır; bunlar yoldan sapmışlardır, doğruyu bulacak durumda değildirler.”¹⁷¹ diye buyrulmaktadır. Allah bu ayette görüldüğü üzere çocuk öldürmeyi beyinsizlikle, bilgisizlikle nitelendirmekte ve bu çirkin fiili işleyenlerin sonunun hüsrana yani cehennem olduğunu açıkça bizlere söylemektedir.

Günümüzde çocuk dünyaya getirmemek için doğum kontrolleri yapılmaktadır. Peki, bunlar da çocukların yaşamına son vermek midir? Bu konu da diyanetin kurul fetvası şu şekildedir:

“Sağlığa zararlı olmamak şartıyla, deri altına hormon düzenleyici yerleştirmek (implant), kondom kullanmak, azil (geri çekilmek) gibi yöntemlerle hamileliğin önlenmesinde dinen bir sakınca yoktur. Bununla birlikte annenin hayatı söz konusu olmadıkça, hamilelik gerçekleşikten sonra, hangi aşamada olursa olsun, kürtaj ve benzeri yöntemlerle çocuğun alınması caiz değildir. Çünkü hamileliğin başlaması ile doğacak çocuğun hayat hakkı gerçekleşmiş olur. Maddi ya da sosyal endişelerle ceninin hayatiniyetini bir şekilde sona erdirmek hayat hakkına tecavüzdür. Çocuk doğurma, çocuk sayısının sınırlandırılması, iki gebelik arasındaki sürenin ayarlanması, kısırlığın tedavi ettirilmesi gibi konularda, karı-kocanın ortak isteğine göre, meşru çarelere başvurulması caizdir. Devamlı kısırlığa yol açan vazektomi, kordon bağlatma gibi yöntemlere başvurulması yani erkek veya kadının geri dönüşü olmayacak şekilde kısırlaştırılması ise fitrata müdahale olarak değerlendirildiğinden sağlık açısından kesin bir zorunluluk olmadığı müddetçe caiz değildir.”¹⁷²

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki Allah insan yaşamını kutsal ve değerli saymıştır. İnsan özelinde de çocukların yaşam hakkına ayrıca önem vermiştir. Bunu da Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetinden ve Peygamberimizin hadislerinden anlamaktayız. İslam âlimlerinin çoğunluğu bu ayetlerden yola çıkarak hamilelik döneminde geçerli bir sebep olmaksızın çocuk düşürmeyi, kürtajı caiz görmemişlerdir.¹⁷³ Çünkü Allah’ın verdiği bir cana kul müdahale edemez ve etmemelidir. Yaşatacak olan da öldürecek olan da Allah’tır. Bu konuda insanın, Allah’ın işine karışmaması gerekir.

2.3. Çocuğun Güzel Bir İsme Sahip Olma Hakkı

Çocuğun, haklarından birisi de kendisine güzel bir isim konulmasıdır. İsmi dünya hayatında çok önemli bir yeri vardır. Çünkü insan, hayatı boyunca o isimle çağrılmaktadır. Bu sebeple anne ve babalar çocuklarına isim verecekleri zaman uzun uzun düşünmektedirler. Hatta bu süreç çocuk dünyaya gelmeden başlamaktadır. İslam’da isim koyma babaya aittir.

¹⁷¹ el-En’âm 6/140.

¹⁷² Din İşleri Yüksek Kurulu, *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 539-540.

¹⁷³ Orhan Çeker, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Çocuk Düşürme* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 8/364.

Şayet babası vefat etmişse ve hukuki tasarruflardan engellenmişse bu hak annesine geçmiş olur, nitekim Peygamberimizin ismini de babası doğumdan önce vefat ettiği için annesi Muhammed olarak belirlemiş ve dedesi Abdülmüttalip koymuştur.¹⁷⁴ Çocuğun isminin dünya hayatında büyük önemi olduğu gibi ahiret hayatında da ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü Peygamberimiz bu bağlamda şöyle buyurmuştur: “Siz kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyleyse güzel isimler seçin”¹⁷⁵ Bu sebeple bizler de çocuklarımıza vereceğimiz isimlere dikkat etmemiz gerekir. Yine Hz. Peygamber’in pek çok uygulamalarında anlamları güzel olmayan isimleri değiştirdiğini görmekteyiz. Mesela Peygamberimiz huzuruna gelen bir sahabîye ismini sormuş O da “Hazn” demiştir. Peygamberimiz bundan sonra senin ismin kolaylık manasında “Sehl” olsun demiştir. Ama bu adam buna rağmen ismini değiştirmemiştir. Oğlu bu olaydan sonra bizim evde hüznün ve keder eksik olmadı diye bahsetmiştir.¹⁷⁶ Bunun sebebi ise o adamın isminin keder, sıkıntı manasına gelmesidir. Yine Hz. Peygamber bir kişinin “Âsî” olan yani isyankâr manasına gelen ismini itaatkâr manasına gelen “Mutî” ismiyle değiştirmiştir.¹⁷⁷

Kişinin, yani çocukların isimlerinin anlamının güzel olması gerektiğini pek çok ayeti kerimeden de anlamaktayız. Mesela:

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا

“Ey Zekeriyâ! Biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermedik.”¹⁷⁸ Bu ayette Allah Zekeriyâ Peygambere Yahya isminde bir çocuk müjdesinde bulunmaktadır. Allah’ın özellikle Yahya isminin zikretmesi çocukların isimleri sıradan bir isim olmaması gerektiğini anlamaktayız. Yahya isminin verilmesinin pek çok sebebi vardır bunlardan bazıları ise şunlardır: Allah onun kalbini itaat ve imanla ihya etmiştir. Onun ihyası itaat ile olmuştur bundan dolayı o hiç günah işlememiş hatta günahı kalbinden ve aklından geçirmemiştir. Yahut din, Hz. Yahya ile ihya olduğu için¹⁷⁹ bu isimler kendisine verilmiştir.

Örnek olarak zikredebileceğimiz diğer ayeti kerime ise *وَأَيُّ سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ* “Ben onun adını Meryem koydum...”¹⁸⁰ ayetidir. Burada Hz. Meryem’in annesi Hanne çocuğa isim

¹⁷⁴ Mehmet Özgü Aras, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Ad Koyma* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988), 1/332-333.

¹⁷⁵ Ebu Muhammet Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *Sünen-i ed-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esâd ed-Dârânî (Suudi Arabistan: Dâru’l-Muğni, 2000), “İst’zan”, 19 (No. 2736); Sicistânî, *es-Sünen*, “Edep”, 68 (No. 4948).

¹⁷⁶ Buhârî, *el-Câmi ‘u’l-müsnedü’s-sahîhu’l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, “Edep”, 107 (No. 6190).

¹⁷⁷ Ebül Hüseyin Müslim, *el-Câmiu’s-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Matbatü İsa el-Bâbî el-Halebî, 1955), “Kitâbü’l-cihat ve’s-siyer”, 1782.

¹⁷⁸ Meryem 19/7.

¹⁷⁹ Râzî, *et-Tefsîrû’l-kebîr*, 7/512.

¹⁸⁰ Âl-i İmrân 3/36.

koymaktadır. Bu da kocası İmran'ın vefat ettiğine delildir. Çünkü adet olarak çocuğa isim koyma hakkı babaya ait olan bir iştir.¹⁸¹ Nitekim Peygamberimizin de isimlendirilmesinin böyle olduğunu yukarıda zikretmiştik. Hz. Meryem'e "Meryem" diye isimlendirilmesinin sebebi bu ismin onların dili İbrânice'de " ibadet eden, âbide kadın" manalarına gelmesindedir. Annesinin bu isimle, kızının dünya ve ahiret sıkıntılarından, belalarından korunmasını murat etmiştir.¹⁸² Bu ayette aynı şekilde ismin ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermektedir. Konuya örnek olarak bir başka ayet ise şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

*"Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır."*¹⁸³

Bu ayette de bir kişinin diğerini alaya alması, dalga geçmesi, kötü ad takması yasaklanmıştır. Bundan dolayı bizler de çocuklarımıza vermiş olduğumuz isimlerin alay konusu olabilecek isimler olmamasına önem göstermeliyiz. Vermiş olduğumuz isimler Peygamberimizin tavsiye ettiği, anlamı güzel olan isimler olmalıdır. Peygamberimiz ise bize şu isimleri tavsiye etmiştir:

أحب أسماءكم الى الله عبد الله و عبد الرحمن

"Allah'ın en çok hoşuna giden isimleriniz Abdullah ve Abdurrahman'dır."¹⁸⁴

"Peygamber isimleriyle isimleniniz."¹⁸⁵

Bizim de bu hadislerdeki tavsiyelere kulak verip çocuklarımıza bu doğrultuda isim vermemiz gerekir. İsim, çocuklarımızın bizler üzerindeki hakkı olduğundan ve ahirette bundan mesul olmamak için bu tavsiyelere uyup çocuklarımıza anlamı güzel isimler vermemiz gerekir. Ayrıca isimlerin kişilerin yaşayışı, karakteri ve psikolojisi üzerinde etkisi olduğu bilimsel olarak da açıklanmaktadır.

"Kişilerin isimleri, o kişinin tanımlama yapmasına ve zihinsel kurgular meydana getirmesine sebep olmaktadır. Bundan dolayı da zamanla ismiyle öz değer davranışlar sergiliyor ve ismine uygun şekilde yaşamını devam ettiriyor. Çünkü isim, çocuğun kişiliğini oluşturan ilk adımdır. Çocuğa verilen ismin onun karakterinin oluşmasında olumlu yahut olumsuz etkisi vardır. Çünkü ona hitap etme yani onu

¹⁸¹ Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, 3/204.

¹⁸² Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, 3/204.

¹⁸³ el-Hucurât 49/11.

¹⁸⁴ Sicistânî, *es-Sünen*, "Edep", 61 (No. 4949); Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Muhammed Sakir - Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Şirket-i Mektebe, 1975), "Adap", 65 (No. 2833).

¹⁸⁵ Sicistânî, *es-Sünen*, "Edep", 61 (No. 4950).

ismiyle çağırma onun karakterinin gelişmesine ve ruhsal olarak olgunlaşmasına katkı sağlamaktadır. Aslında isim koymak, çocuğun geleceği için psikolojik bir yatırımdır.”¹⁸⁶

Bu sebeple anne ve babaların isimlerin çocuklar üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak; dinine, örfüne, kültürüne uygun ve anlamları güzel isimleri tercih etmeleri en önemli görevlerinden birisidir. Güzel isim konulması da çocuğun en tabii haklarından birisidir.

2.4. Çocuğun Emzirilme Hakkı

Çocuğun diğer haklarından birisi de süt emme hakkıdır. Bu hak, diğer haklar gibi hayati bir öneme sahiptir. Çocuğun süt emme hakkı “radâ” kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu kelime sözlükte “süt emmek, emzirmek” manalarına gelmektedir. Terim olarak ise “ bir kadının sütünün emzirme yoluyla ya da başka bir yolla içilip yutulması” manasına gelmektedir.¹⁸⁷ “Radâ” kelimesinden türeyen kelimeler Kur’ân-ı Kerim’de on yerde geçmektedir.¹⁸⁸ Ama bizim konumuzla alakalı olarak dört ayet zikredebiliriz.¹⁸⁹ Bu ayetlerde emme konusu farklı farklı işlenmiştir.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur. Hiç kimse gücünü aşan bir şeyle yükümlü kılınamaz. Ne ana çocuğu yüzünden zarara uğratılsın ne de babası çocuğundan dolayı zarar görsün. Kendisine miras kalan kimseye de benzer yükümlülük vardır. Ana baba karşılıklı danışarak ve anlaşarak çocuğu süttten kesmek isterlerse bundan dolayı onlar için bir sakınca yoktur. Çocuklarınızı sütannelere emzirtmek isterseniz münasip olan ücreti verdiğiniz takdirde sizin için bir günah yoktur. Allah’ın koyduğu kurallara aykırı davranmaktan sakının ve bilin ki Allah yaptıklarınızın tamamını görmektedir.”¹⁹⁰ Bu ayet çocuğun emzirilme hakkıyla ilgili en kapsamlı ayetlerden birisidir.

¹⁸⁶ Nevzat Tarhan, “İsminiz Kişiliğinizi Oluşturuyor” (Görüşmecisi: Kezban Aslan Yılmaz, Röportaj, Görüşme 07 Ocak 2014).

¹⁸⁷ Osman Kaşıkçı, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, Radâ (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 34/384.

¹⁸⁸ Abdülbâkî, el-Mu‘cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm, 394.

¹⁸⁹ Lokmân 31/14; el-Ahkâf 49/15; et-Talâk 65/6; el-Bakara 2/233.

¹⁹⁰ el-Bakara 2/233.

Ayette geçen “يُرْضِعَنَّ أَوْلَادَهُنَّ” ifadesi ile ilgili müfessir er-Razi (ö.606/1210) şu iki meseleyi zikretmektedir:

1) “يُرْضِعَنَّ أَوْلَادَهُنَّ” bu ifade her ne kadar haberi bir cümle olsa da manası inşaî’dir yani emir manasındadır. Bu mana ise şu iki takdir sebebiyle caiz olmaktadır.

a) Emir manasına gelmesi için şu takdiri yapmamız gerekir وَأَوْلَادَاتُ يُرْضِعَنَّ أَوْلَادَهُنَّ “anneler çocuklarını Allah’ın vacip kıldığı hükme göre emzirirler(emzirsinler)” manasındadır. “يُرْضِعَنَّ أَوْلَادَهُنَّ” bu ifade bu manaya delalet ettiği için takdir edilen yer zikredilmemiştir.

b) “يُرْضِعَنَّ” lafzının manası “لِيُرْضِعَنَّ” manasındadır. Ama buradaki “lam” edatı herhangi bir kapalılık bulunmadığı için zikredilmemiştir.

2) “يُرْضِعَنَّ أَوْلَادَهُنَّ” bu ifade mana yönüyle emir olsa da buradaki emir vücûb ifade etmemektedir. Bu emirin böyle olduğunu şu iki mesele de göstermektedir.

a) Mananın böyle anlaşılmasının delili فَانْ أَرْضَعَنَّ لَكُمْ فَأَتَوْهُنَّ أُجُورَهُنَّ “Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin”¹⁹¹ ayetidir. Şayet anneye çocuğunu emzirmek vacip olsaydı emzirmesinden dolayı ücret almaması gerekirdi.

b) Başka bir delil ise وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسْتَزِغِ لَهَا أُخْرَى “Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir.”¹⁹² ayeti kerimesidir. Ayette geçen bu ifade de gayet açık bir ifadedir. Aynı şekilde annenin çocuğunu emzirmesinin vacip olmadığını ifade etmek için bazı âlimler بِالْمَعْرُوفِ “Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur.”¹⁹³ ayetini delil olarak zikretmektedirler. Çocuğu olan anne bazen boşanmış olabilir. Bu durumda annenin nafakası babaya, annenin çocuğu emzirmesi durumunda vacip olur. Şayet anneye çocuğunu emzirmesi vacip olsaydı nafaka babaya vacip olmazdı. Çocuğun emzirilmesinin vacip olmadığı bu deliller ışığında anlaşılmasıyla bu ayetin ifade ettiği emir, çocuğun annesinin sütüyle büyümesi gerektiğidir. Anne sütünün çocuğa ne kadar faydalı olduğundan ve annenin diğer kadınlardan sevgi ve şefkat bakımından çocuğa daha şefkatli ve merhametli olduğu için bu ayetin hükmü mendupluğa hamledilir. Çocuğu annesinden başka bir kimsenin emzirmemesi durumunda çocuğu annesinin emzirmesi vacip olur. Çünkü bu zaruret olmuş olur. Menduplar da zaruret durumunda vücûb ifade eder.¹⁹⁴

Çocuğun emzirilme müddeti konusunda farklı görüşler vardır. Bu görüşler dikkatli incelendiği zaman aralarında pek bir farkın olmadığı, birbiriyle bağlantılı olduğu

¹⁹¹ et-Talâk 65/6.

¹⁹² et-Talâk 65/6.

¹⁹³ el-Bakara 2/233.

¹⁹⁴ Râzî, et-Tefsîrü'l-kebîr, 2/459.

anlaşılmaktadır. Çocuğun emzirme müddeti iki yıldır. Çocuğun anne ve babası isterlerse bu süreç içinde çocuklarını emzirebilirler ama anne ve baba aralarında anlaşma kaydıyla iki yıl dolmadan önce çocuklarını emzirmemelerinde de bir sakınca yoktur.¹⁹⁵

Müfessirler iki yıl sürenin her çocuk için mi yoksa belli sürelerde doğan çocuklar için mi olduğu noktasında farklı görüşler zikretmişlerdir. Mesela:

Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) Abdullah b. Abbas'ın, İkrime ve Hz. Osman'dan rivayet edilen bir görüşe göre bu ayeti kerimede zikredilen sürenin erken dünyaya gelen çocuklar için söz konusu olduğunu söylemektedir. Hz. Abdullah b. Abbas *وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ تَلْتُونَ شَهْرًا* “Karnında taşınması ve süttten kesmesinin süresi otuz aydır.”¹⁹⁶ ayetinden yola çıkarak çocuğun doğumla birlikte emzirilme süresinin toplam otuz ay olduğunu söyleyerek çocuğun anne karnında kalma süresine göre emzirilme süresinin belirleneceğini söylemektedir. Hz. Abdullah'a göre altı aylık dünyaya gelen çocuk tam iki yıl emzilir. Dokuz aylık dünyaya gelen çocuk ise yirmi bir ay emzilir.¹⁹⁷ Ayette otuz ay zikredilmesinin sebebi ise doğumun alt sınırı altı ay, yirmi dört ay yani iki yıl ise emzirme süresidir. Böylece doğumun en alt sınırı emzirmenin de en üst sınırı zikredilmiştir.¹⁹⁸

Dünyaya gözünü açan çocuğun bizzat annesi tarafından emzirilmesinin gerekliliği bugün modern tıp tarafından da tespit edilmiş ve anne sütüne devam edilmesi gerektiği teşvik edilmektedir. Modern tıp anne sütünün herhangi bir hayvan sütünden ve ek gıdadan kat ve kat daha faydalı olduğunu bizlere söylemektedir.¹⁹⁹ Modern tıbbın bugün söylediğini²⁰⁰ Peygamberimiz 1400 sene önce bizlere tavsiye etmiştir. Mazereti olmaksızın bebeklerini emzirmeyen kadınları ise Hz. Peygamber şu hadisiyle uyarılmaktadır: “Mazereti olmadan süt vermektten kaçınan kadınlar cehennemde, ayaklarından asılı vaziyette yılanlar tarafından göğüslerinden emilmek suretiyle azap edilecektir.”²⁰¹ Âlimler bu hadislerden dolayı süt emzirmenin annelere hukuken vacip olmasa da diyâneten vacip olduğunu söylemişlerdir.²⁰² Anne karnındaki bebek adeta annesinin bir parçası, bir organı gibidir. Anne karnındaki bebeğin beslenmesi, annenin beslenmesi ve annenin kanıyla sağlanmaktadır. Nasıl ki annenin

¹⁹⁵ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'an*, 2/504.

¹⁹⁶ el-Ahkâf 46/15.

¹⁹⁷ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'an*, 2/507.

¹⁹⁸ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 2/797.

¹⁹⁹ Talât Koçyiğit - İsmail Cerrahoğlu, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 1/458.

²⁰⁰ Canan Türkyılmaz, “Anne Sütünün Bebeğe ve Anneye Faydaları Nelerdir”, *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yenidoğan Dergisi* 1 (ts.), 155; Emel Gür, “Bebek Beslenmesinde Anne Sütünün Önemi ve Emzirme Tekniği”, *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* 5 (2019), 225-226; Nevin Cambaz Kurt, “Anne Sütüne ve Emzirmeye Genel Bakış”, *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* 1 (2020), 20-23; Zeynep Conk - Zümrüt Başbakkal, “Bebek Beslenmesinde Anne Sütünün Önemi”, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 2 (1986), 59.

²⁰¹ Ahmed b. Hanbel Heysemî, *Mecma' u'z-zevâ'id ve menba' u'l-fevâ'id*, thk. Hüsamü'd-din el-Kutsî (Kahire: Mektebetü'l-kutsî, 1994), 1/76 (No. 240).

²⁰² Canan, “İslam'da Çocuk Hakları”, 13.

bir organının yaşamını devam ettirebilmesi için annenin kanına ihtiyacı varsa, annenin organı gibi olan çocuğun da yaşamını devam ettirebilmesi için annenin kanına, beslenmesine ihtiyacı vardır. Çocuk dünyaya geldikten sonra anne ve çocuk arasındaki bağ zahiren kopmuş gibi görünse de aslında öyle değildir. Çünkü daha önce kan yoluyla devam eden bağ şimdi de süt yoluyla devam etmektedir.²⁰³ Bundan dolayı anne, çocuğun sağlığı için doğumdan önce beslenmesine nasıl dikkat ediyorsa doğumdan sonra da aynı şekilde çocuğunun sağlığı için beslenmesine dikkat etmesi gerekir.

Kur'ân-ı Kerim'in çocuğun emzirilme hakkının olduğundan bahsetmesinin pek çok sebebi ve hikmeti olabilir. Mesela bu sebeplerden bir tanesini günümüz Psikoloji ilmi şöyle ifade etmektedir; Psikolojiye göre anne çocuk arasındaki ilişkinin pek çok yönü vardır. Kur'ân'ın çocuğun iki yıl emzirilmesi yönündeki tavsiyesi modern psikolojide bebeklik dönemi diye ifade edilmektedir. Bugünkü modern psikolojinin söylediği anne sütünün çocuğun bedenine faydalı olduğu gibi aynı şekilde çocuğun ruh gelişiminde ve ruh sağlığı noktasında anne sütünün ve anne kucağının, şefkatinin yerini hiçbir şey tutmamasıdır.²⁰⁴

Tüm bu zikrettiğimiz bilgiler bize Kur'ân'ın çocuğun emzirilme hakkına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim insanın her dönemine ve her yönüne hitap etmektedir. Özellikle de bu başlık altında zikrettiğimiz emzirilme hakkı özelinde ise bunun sebebi de Kur'an'ın sağlıklı bir birey yetiştirme hedefinden kaynaklandığı görülmektedir.

Anne sütünün gerekli olduğu noktasında modern tıbbın bugün söylediğini dinimiz asırlar önce bize söylediğini ifade etmiştik. Modern tıp ise anne sütünün faydaları, gerekli olması noktasında bizlere şunları söylemektedir: Anne sütü doğumla birlikte ilk 6 aylık süreçte çocuğun fizyolojik ve psikososyal ihtiyaçlarını tek başına karşılayıp, çocuk ile anne arasında sıkı bir bağ oluşmasını sağlar.²⁰⁵ Anne sütü; yeni dünyaya gelen bir bebeğin gelişimi için ihtiyaç duyulan bütün besinleri içeren, sindirimi kolay ve doğal bir besindir.²⁰⁶

Anne sütünün; beslenmenin yanında anne ve bebek için psikolojik, sosyal, gelişimsel, sağlık, bağışıklık ve ekonomik yönden pek çok faydaları vardır. Ayrıca anne sütünün bebek için en iyi, en faydalı besin olduğu Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ) ve UNICEF gibi uluslararası kuruluşlarca da kabul edilmiştir.²⁰⁷ Kısacası anne sütünün çocuk için ne kadar gerekli ve onun için ne kadar önemli bir hak olduğu ortaya konulmuştur.

²⁰³ Koçyiğit - Cerrahoğlu, *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1/458-459.

²⁰⁴ Hökelekli, "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi", 8/357.

²⁰⁵ Gür, "Bebek Beslenmesinde Anne Sütünün Önemi ve Emzirme Tekniği", 225.

²⁰⁶ Cambaz Kurt, "Anne Sütüne ve Emzirmeye Genel Bakış", 22.

²⁰⁷ Cambaz Kurt, "Anne Sütüne ve Emzirmeye Genel Bakış", 22.

2.5. Çocuğun Bakılma Hakkı

Çocuğun emzirilme hakkını açıkladıktan sonra çocuk için çok önemli haklarından birisi olan “hadane” yani bakım hakkını açıklamayı uygun gördük. Diğer haklar ne kadar önemliyse bu hak da o kadar önemlidir. Çünkü bir çocuğun bakım hakkı olmaksızın hayatını devam ettirmesi çok zordur. Çocuk sevmeyi ve sevilmeyi ebeveyninden öğrenir, şayet anne ve baba evlilik birlikteliğini sona erdirmişlerse çocuk kendisini yalnız hissedip psikolojik çöküntüye düşebilir.²⁰⁸ Çocuğun aile ortamında büyümesi onun psikolojisi açısından oldukça önemlidir. Bu durum hidane'nin psikolojik önemini de ortaya koymaktadır. Çocuklar evlilik birlikteliği devam ederken aile içerisinde sıcak bir ortam hissedip, güven içerisinde hayatlarına devam ederler. Evlilik birlikteliği bittikten sonra da çocukların bu duyguları hissedecekleri hidane müessesesinin olması onların ruh sağlığı açısından oldukça önemlidir. Bu konuyla ilgili fazla ayet olmasa da özellikle Hz. Peygamberden gelen uygulamalar ışığında bu konuyu açıklamaya çalıştık.

Çocuğun bakımı, bakım hakkı “Hidâne” kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu kelime sözlükte “çocuğu yanına almak, beslemek, bir şeyi yanına almak” gibi manalara gelmektedir. “Hidâne” kelimesinin ıstılahi manası ise “küçük çocukların ve bu hükümde olan kişilerin kanun koyucu tarafından belirlenen kişiler tarafından korunup gözlenmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesi” manasına gelmektedir.²⁰⁹ Küçük çocuğun velayeti kural olarak babasına, çocuğun hidanesi yani bakımı ise annesine aittir. Ama hidane hakkı evlilik birlikteliği devam ettiği müddetçe ortaya çıkmaz. Çünkü anne ve baba çocuğun bakımı noktasında eşittirler. Hidane hakkı evlilik birlikteliği bozulduğu yani çiftler boşandığı zaman ortaya çıkmaktadır. Boşanma gerçekleştiği zaman da çocuğun bakımını kimin üstleneceği tartışma konusu olmaktadır.²¹⁰ Böyle bir durumda genel temayül anne ve çocuğu ayırmamaktır. Bu konunun uygulaması ile ilgili örnekleri Peygamberimiz ve sahabe döneminde de görmekteyiz:

Peygamberimiz döneminde çocuğun bakımı noktasında eşler arasında bir tartışma meydana gelmiş, kadın Hz. Peygambere gelerek “ Ey Allah'ın resulü! Şu çocuğuma karnım yuva, göğsüm pınar, kucağım ise sığınaktır. Ama babası beni boşamış şimdi de yavrumu benden almak istiyor” diye halini arz edince Peygamberimiz “sen evlenmedikçe çocuğuna bakmaya daha çok hak sahibisin” buyurmuştur.²¹¹

²⁰⁸ Faruk Aydın, *İslam Hukukunda hidane (çocuk bakımı ve himayesi)* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002), 25.

²⁰⁹ Bardakoğlu, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, 1998, 17/467.

²¹⁰ Bardakoğlu, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, 1998, 17/468.

²¹¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 2001), 11/310 (No. 6707).

Bunun benzeri başka bir olay ise Hz. Ebubekir'in halifeliği döneminde gündeme gelmiştir. Hz. Ömer ile eşi Ümmü Asım arasında çocukları Asım'ın bakımı noktasında tartışma ortaya çıkmıştır. Bu durum Hz. Ebubekir'e intikal edince Hz. Ebubekir Peygamberimizin uygulamasından yola çıkarak çocuğun annesine verilmesine karar vermiştir. Hz. Ömer'e karşı da şu veciz ifadeleri söylemiştir: “Ey Ömer! Annesinin tükürüğü ona, senin yanındaki baldan, şekerden daha hayırlıdır.”²¹² Bu hadislerden anlaşıldığı üzere çocuğun ve annenin birbirlerine ihtiyacı olduğudur. Nitekim uygulamalar da anne ve yavrusunu birbirinden ayırmama şeklinde olmuştur.

Bu hakkın ayetten örneği ise şudur:

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

“Bunun üzerine rabbi ona hüsnükabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyâ onun bulunduğu yere, mâbeddeki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve “Ey Meryem! Bu sana nereden?” diye sorar, o da “Allah tarafından” cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir.”²¹³ Bu ayette “Zekeriyâ'yı da onun bakımı ile görevlendirdi.” Kısmı bizim konumuzla ilgilidir. Bu ayette Allah Hz. Meryem'i yalnız bırakmamış onun bakımını üstlenecek, ihtiyaçlarını giderecek birisini tayin etmiştir. O kişi de Zekeriyâ (a.s) dır.

Müçtehitler bu delillerden yola çıkarak boşanmadan sonra çocuğun bakımının anneye ait olduğu noktasında görüş birliğine varmışlardır.²¹⁴ Çocuğun bakımını üstlenen kişiye “hâdine” denmesinin sebebi de budur. Çünkü “hâdine” kelimesi müennes bir kelimedir. Çocuğun annesine ve annesinin yerine geçecek kadınları ifade etmektedir.²¹⁵ Peki, bu hak niçin anneye aittir? Bunun sebebi ise annenin baba ve diğer akrabalar karşısında daha şefkatli ve merhametli olmasıdır. Dünyaya gelen çocukta belli bir yaşa kadar beslenmeye nasıl ihtiyaç duyuyorsa aynı şekilde sevgi ve şefkate de öyle ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacı da en iyi anne karşılayabilir. Çünkü anne, fitraten diğer varlıklara göre daha merhametli yaratılmıştır. Hz. Muhammed'in: “Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün, yüz rahmet halketmiştir. Her bir rahmet göklerle yer arasını dolduracak enginliğe sahiptir. Bunlardan sadece bir rahmeti yeryüzüne indirmiştir. İşte anne yavrusuna bu sayede şefkat gösterir. Yabani hayvanlar ve kuşlar bunun sonucu olarak birbirlerine merhamet ederler. Allah Teâlâ kıyamette bu biri

²¹² Abdullah b. Yûsuf Zeylaî, *Naşbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvame (Beyrut: Müessesetü Reyyan, 1997), 3/266; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire* (Beyrut: Matbatü Hayriyye, 1904), 2/116.

²¹³ Âl-i İmrân 3/37.

²¹⁴ Bardakoğlu, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, 1998, 17/468.

²¹⁵ Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Çocuk* (Konya: Tekin, 2015), 144.

doksan dokuza katarak rahmetini yüze tamamlayacaktır.”²¹⁶ Hadisinde de belirttiği üzere annelerin merhamet ve şefkatini açıkça görmekteyiz.

Çocuğun bu hakka sahip olması kaçınılmaz bir gerçektir. Çünkü çocuk, günlük ihtiyaçlarını karşılama ve kendi bakımını üstlenme hususunda acizdir. Bu sebeple çocuğun bakımını üstlenecek bir bakıcı ve terbiye ediciye ihtiyacı vardır. Kendi bakımını üstlenemediği ve ihtiyaçlarını gideremediği için çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimi olumsuz yönde etkilenir. Bu nedenle bu hak, çocuk için zorunlu bir haktır.

2.6. Çocuğun Nafaka Hakkı

Çocuğun yaşamını devam ettirebilmesi için çocuğun nafaka hakkı da hayati bir öneme sahiptir. Çünkü çocuklar aciz ve yardıma muhtaç varlıklar oldukları için ihtiyaçlarının ve bakımlarının birileri tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İslam dini bu konuyu da boş bırakmamış çocuğun bakımına ve ihtiyaçlarının giderilmesine ayrıca önem vermiştir. Çocuğun nafaka hakkı, bir önceki başlıkta geçen bakılma hakkından bağımsız olan bir hak değildir. Bakılma hakkı çocuğun daha çok manevi yönüyle ilgilenir, nafaka hakkı ise maddi yönüyle ilgilenir. Çocuğun nafaka hakkından maksat ise onun barınma, yeme, içme ve giyim gibi haklarıdır. Bu hakkı da Kur’ân-ı Kerim’den ayetler ve sünnetten delillerle temellendirip, açıklayacağız.

“Nafaka” kelimesi sözlükte “harcamak, tüketmek” manasına gelen “infak” kelimesinden türemiştir.²¹⁷ Bu kelime de ihtiyaçların giderilmesi için harcanan para ve maddi değerler manasına gelmektedir. Nafaka kelimesinin İslam hukukunda ıstılahi manası ise “yaşam ve faydalanmanın devamlılığını sağlamak için gerekli olan harcamalardır.”²¹⁸ Nafaka kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de iki ayeti kerimede geçmektedir.²¹⁹ Ama biz çocuğun nafaka hakkını farklı ayetlerden delillendirmeye çalışacağız. Çocuğun nafaka hakkı babaya aittir.²²⁰ Bu hakkın da babaya ait olması Kur’an-ı Kerim ve Peygamberimizin sünnetiyle sabittir. وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ “Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur.”²²¹ ayetinde doğrudan olmasa da dolaylı yoldan çocuğun nafakasının babaya ait olduğu söylenmektedir. Çünkü Allah bu ayette yiyecek ve giyeceği annelere izafe etmiştir ve bununda sebebi çocuklar tek başlarına beslenemezler ancak

²¹⁶ Müslim, *el-Câmiu’s-sahîh*, “Tevbe”, 2752; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Zühd”, 35 (No. 4293).

²¹⁷ Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 510.

²¹⁸ Celal Erbay, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Nafaka* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/282.

²¹⁹ el-Bakara 2/270; et-Tevbe 9/121.

²²⁰ Çeker, *İslâm Hukukunda Çocuk*, 139.

²²¹ el-Bakara 2/233.

süt emmek yoluyla, anneleri aracılığıyla beslenebilirler.²²² “Eğer gebe iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın...”²²³ ayetide bir önceki ayete açıklık getirmektedir. Çünkü besin, çocuklara annesi yoluyla ulaşmaktadır. Bundan dolayı Allah yukarıdaki ayette beslenme ve giyinmeyi annelerine izafe etmiştir. Ama buradaki asıl maksat ise çocukların nafaka ihtiyacının karşılanmasıdır.

Çocuğun nafakasının karşılanmasıyla ilgili olarak gelen rivayetlerden biri de Ebu Süfyan’ın eşi ile ilgili rivayettir: Ebu Süfyan’ın eşi günlerden bir gün Hz. Muhammed’e (s.a.s) gelip eşi Süfyan’ın kendilerine cimri davrandığını ve ihtiyaçlarını karşılamadığı konusunda şikâyette bulunmuş, habersizce onun malından alabileceğinden sormuştur. Bunun üzerine de Peygamberimiz sana ve çocuklarına yetecek kadarını al buyurmuştur.²²⁴ Peygamberimizin uygulamasından da anlaşıldığı üzere anne ve çocukların ihtiyaçları baba tarafından karşılanmıyorsa ihtiyacı miktarınca habersizce dahi alınabileceği ortaya çıkmaktadır. Özellikle çocukların ihtiyaçlarının karşılanması zaruri bir durumdur. Onlar aciz ve yardıma muhtaç varlıklar oldukları için Peygamberimiz böyle bir uygulamaya izin vermiştir.

Netice olarak çocuğun bu hakka sahip olması kaçınılmaz bir gerçektir. Çünkü çocuk, günlük ihtiyaçlarını karşılama ve kendi bakımını üstlenme hususunda acizdir. Nasıl ki ruhsal gelişimi olumsuz yönde etkilenmemesi için çocuğun daha çok manevi yönüyle ilgili olan bakılma hakkına muhtaç ise çocuğun maddi bakım hakkıyla ilgili olan bu hakka da ihtiyacı vardır. Bu sebeple çocuğun temel ihtiyaçları olan yeme, içme, giyim ve barınma hakları çocukların mağdur olmaması için en yakınları tarafından karşılanması gerekir. Bu sorumluluğu da onların en yakını olan ebeveynleri üstlenmesi gerekir.

²²² Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-ahkâmi ‘l-Kur’ân*, 3/163.

²²³ et-Talâk 65/6.

²²⁴ Buhârî, *el-Câmi ‘u’l-müsnedü’s-sahîhu’l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, “Buyu”, 95 (No. 2211).

2.7. Çocuğun Değer Görme Hakkı

Çocuklara değer verip, onlara yaşarış şekilde davranmak, çocukların Allah'ın bize olan ikramı olarak görüp, bu bilinçte olmak, çocukların ebeveynler üzerindeki haklarından birisidir. Nitekim Allah Teâlâ çocukları dünya hayatının süsü²²⁵ olarak nitelendirmiştir. Bu da çocukların ne kadar kıymetli ve değerli olduğunu göstermektedir. Çocuklara değer vermemizin bir başka sebebi ise Allah'ın kendisini “yaratanların en güzeli olarak”²²⁶ vasıflandırmaktadır. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın yarattığı nasıl değersiz, kıymetsiz olsun ki... Allah yarattığı insanı da en güzel biçimde²²⁷ yarattığını bizlere söylemektedir. Çocuk da Yaratıcının en güzel şekilde yarattığı, insanın en küçük bireyi olduğundan saygı ve değer görmek onun haklarından bir tanesidir.

Çocuğa değer vermenin ne demek olduğunun en açık ve en güzel örneklerini Peygamberimizin uygulamalarında ve tavsiyelerinde görmekteyiz. Nitekim Hz. Peygamber bir gün torunu Hasan'ı öperken temim oğullarından Akra' b. Hâbis bunu görüp “benim on çocuğum var ve hiçbirini öpmedim” demiştir. Bunun üzerine Peygamberimiz “merhamet etmeyene merhamet edilmez” buyurmuştur.²²⁸ Çocuğuna karşı sevgisini göstermeyi utanç verici bir davranış olarak gören bu kişiye Peygamberimiz uygulamasıyla sevginin ve şefkatin ortaya çıkmasının utanç verici bir durum olmadığını göstermiştir. Nitekim çocukların öpülmesi, sevilmesi ve onlara şefkat gösterilmesi sevgi ve şefkatin en büyük tezahürlerinden birisidir.²²⁹ Hz. Muhammed'in (s.a.s) çocuklarla oynayıp vakit geçirdiğini pek çok rivayetlerde görmekteyiz bunlardan bir tanesi şu rivayettir: “Peygamberimiz bir gün torunları Hasan ve Hüseyin'i sırtına bindirmiş ve deveniz ne güzel, siz binicileri ne güzel diye onlara seslenmiştir.”²³⁰ Bu hadiste Peygamberimizin yaşlı olmasına rağmen torunlarına yani çocuklara ne kadar değer verip adeta onlarla çocuklaştığını görmekteyiz.

Maalesef günümüz de halen çocuklarına sevgi göstermeyi ayıp sayan insanlar olmasına rağmen çocuklarımıza sevgimizi hareketlerimizle gösterebilmemiz gerekir. Her ne kadar sevgi kalpte meydana gelen bir duygu olsa da ancak bunu hareketlerimizle karşımızdakine aktarabilmemiz gerekir. Bunu da sevgiyi en çok hak edenlere yani Allah tarafından bizlere emanet edilen çocuklara karşı yapmamız gerekir.

²²⁵ el-Kehf 18/46.

²²⁶ el-Mü'minûn 23/14.

²²⁷ et-Tîn 95/4.

²²⁸ Ahmed b. Ahmed ez-Zebîdî, *Tecridü's-sarih*, thk. Mustafa Dibboğa (Dımeşk: Dâru'l-Mustafa, 2011), 664 (No. 1920).

²²⁹ Bilgin, *İslam'da Çocuk*, 53.

²³⁰ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, 9/182 (No. 15079).

2.8. Çocuğun Eğitim Alma ve Terbiye Edilme Hakkı

Kur’ân-ı Kerim’de geçen, çocuk haklarından bir tanesi de çocuğun eğitim ve terbiye hakkıdır. Edepli, ahlaklı Müslümanlar yetiştirebilmemiz için çocukların bizim üzerimizdeki haklarından bir tanesi olan bu hakka çok önem vermemiz gerekir. İslam eğitimcileri, çocuğun eğitimine ne zaman başlanılacağı sorusuna doğumla birlikte hatta doğumdan önce başlanması gerektiği cevabını vermektedirler.²³¹ İslam eğitimcilerinin bu görüşe sahip olmalarının iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi anne ve babaların ahlaki ve fikri düşüncelerinin çocukların eğitiminde büyük etkiye sahip olmasıdır. Diğeri ise çocuğun iyi olsun yahut kötü olsun her türlü dış etkiye açık olmasıdır.²³² Bundan dolayı çocuğu ahlaklı, dindar ve bilinçli yetiştirebilmek için eğitimine çok erken dönemde başlamak ve aynı zamanda ebeveynlerin de çocuğu yetiştirme konusunda o donanıma sahip olmaları gerekir.

Kur’ân-ı Kerim’de eğitim konusunda en önemli ayetlerden birisi ise

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...

“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”²³³ ayetidir. Bu ayette Allah’ın “kendinizi ve ailenizi koruyun” emrinin altına çocuklarda girmektedir. Çünkü çocuklar insanın bir parçasıdır ve kendi nefsinden ayrı düşünülemez. Kişinin çocuğuna helali, haramı ve iyiyi, kötüyü öğretmesi ve yönlendirmesi gerekir.²³⁴ Bu ayette kişinin, sadece kendisini cehennem azabından korumasıyla sorumluluğu bitmediği, elinden geldiğince ailesini ahiret azabından koruması gerektiği bildirilmiştir.²³⁵

İnsan kendisinin ve ailesinin dünya ve ahiret mutluluğunu nasıl sağlar? Hem kendi hem de ailesinin özellikle ahiret hayatında ki mutluluğu için neler yapmalıdır? Bu sorular çok önemli olduğu gibi bunların cevapları da bir o kadar önemlidir. Kişinin, Ahiret azabından korunması ve çocuklarını koruması için günahları terk edip, Allah’a itaat etmesi ve çocuklarından habersiz bir hayat sürmemesi gerekir. Çünkü kıyamet günü insanlardan azabı en kötü olanların birisi de ailesinden cahil kalmış kimsedir.²³⁶ Kişi ailesine hayrı anlatmadığı, onları kötülükten sakındırmadığı ve onlarla ilgilenmediği sürece onlardan cahil kalmış demektir. Ailesinden, çocuklarından habersiz kalmamak için onların dünya ve ahiretle ilgili işlerini sürekli gözetim altında tutmalıdır. Kişi, Allah’ın emirlerini yerine getirip yasaklardan kaçınmakla kendini korumuş olur, ailesini ve çocuklarını ise iyiliği emredip kötülükten

²³¹ Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1986), 293; Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997), 54.

²³² Hökelekli, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, 8/357.

²³³ et-Tahrîm 66/6.

²³⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 12/156.

²³⁵ Ebu’l Al’a Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, 6/406.

²³⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâ’iki’t-tenzil ve ’uyûni’t-tevil fi vücûhi’t-te’vîl*, 4/420.

sakındırmakla korumuş olur.²³⁷ Hz. Ali (r.a) bu ayetin açıklaması sadedinde “kişinin ailesini cehennem ateşinden koruması onları eğitmesi ve yetiştirmesiyle mümkün olur.”²³⁸ buyurmuştur. Hz. Ali'nin bu sözünden aile fertleri özellikle Allah'ın emaneti çocukların eğitiminin ne kadar önemli ve gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Kişinin kendisini Allah'a itaat etmekle düzelttiği gibi bir çoban misali ailesini de öyle düzeltip, terbiye etmesi gerekir.²³⁹ Peygamberimiz bir hadislerinde: “Hepiniz çobansınız. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Âmir memurlarının çobanıdır. Erkek ailesinin çobanıdır. Kadın da evinin ve çocuğunun çobanıdır. Netice itibariyle hepimiz çobansınız ve hepimiz idâre ettiklerinizden sorumlusunuz.”²⁴⁰ buyurarak durumun önemini veciz bir benzetme ile açıklamıştır. Kişinin ahirette sorumlu olmamak için Allah ve Resulünün tavsiyeleri doğrultusunda ailesini ve çocuklarını eğitmesi gerekir.

Hz. Muhammed'in (s.a.s) çocukların eğitim ve terbiyesiyle ilgili özellikle de çocukların eğitilme hakkı ile ilgili olan pek çok hadis ve uygulamaları mevcuttur. “Çocuğun baba üzerindeki hakkı, ona yazı yazmayı, yüzmeyi, atıcılığı öğretmesi ve ona helâlden başka rızık yedirmemesidir.”²⁴¹ “Bir baba çocuğuna güzel ahlâktan daha üstün bir miras bırakamaz”²⁴² “Çocuklarınız yedi yaşına geldiklerinde onlara namazı emredin. On yaşlarına gelince (namaz kılmazlarsa) onları hafifçe dövün ve yataklarda aralarını ayırın.”²⁴³ Bu hadislerin hepsinde eğitimin ne kadar önemli ve gerekli olduğunu ve nasıl bir metot uygulamamız gerektiğini Peygamberimiz bizlere tavsiye etmektedir. Çocukların en güzel şekilde yetişmeleri, muhtaç oldukları insanî ve ahlakî meziyetleri, dini, inanç ve değerleri öğrenmeleri ve yaşamlarında tatbik etmeleri konusunda ebeveynleri maddi ve manevi bütün imkânlarını kullanması gerekir.²⁴⁴ Aynı şekilde bu hadislerden eğitimin çok yönlü olması gerektiğini de anlıyoruz. Çünkü Peygamberimizin çocuğun hem dünyasını hem de ahiretini ilgilendiren hususlarda tavsiye verdiğini görüyoruz.

Çocuk, İslam'a göre son derece önemli bir varlıktır. Bundan dolayı çocuğun maddi ve manevi açıdan hayatını koruma altına almak için anne ve babasını çocuğun eğitiminden sorumlu tutmuştur. Anne ve babanın bu konuda sorumlu olması demek çocuklarının onlar

²³⁷ Cemalüddin Ebu'l-Ferec el-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kütüb'l-Arabî, 2001), 4/310.

²³⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 18/194.

²³⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 12/157.

²⁴⁰ Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, “Cum'a”, 11 (No. 893).

²⁴¹ Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Şuabu'l-îman*, thk. Ebu Hacir Muhammed ez-Zağlûl (Lübnan: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 2000), 6/401 (No. 8665).

²⁴² Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, “Birr ve Sıla”, 25 (No. 1952).

²⁴³ Sicistânî, *es-Sünen*, “Salât”, 26 (No. 495).

²⁴⁴ Hayatî Hökekleli, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/355.

üzerinde hak sahibi olması demektir. Anne ve babanın üzerindeki bu sorumluluk ise öyle ağır bir yükür ki bu görevin yerine getirilmemesi, hem hak sahibi hem de mesûl olan kişi için kötü sonuçların doğmasına sebep olur. “Kendinizi ve ailenizi yakatı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun”²⁴⁵ ayeti özellikle de bu konuya dikkat çekmektedir.²⁴⁶ Ayrıca aileleri hakkında üzerlerine düşen vazifeleri yerine getirmeyenlerin ahirette hüsrana uğrayacakları ayetlerde açıkça beyan edilmektedir.²⁴⁷

فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

“Artık siz de O’nun dışında dilediğimize tapın bakalım!” Ve ekle: “Kesin olan şu ki, asıl kaybedenler, kıyamet gününde hem kendilerini hem de yakınlarını ziyan edecek olanlardır. Bilesiniz ki kesin hüsrana işte budur!”²⁴⁸

Kur’ân-ı Kerim, emrettiği ve çocuğun anne ve babasını sorumlu tuttuğu eğitimin hangi konularda olacağına da işaret etmektedir. Eğitimle ilgili ayetler genel itibariyle dini ve ahlaki konulardan bahsetmektedir. Bunun en bariz örneğini Lokman Suresin’ de Hz. Lokman’ın oğluna verdiği nasihatlerde görmekteyiz.²⁴⁹ Bu nasihatlerin ise Allah’a şirk koşmama,²⁵⁰ anneye ve babaya iyilik etmek,²⁵¹ namazı dosdoğru kılıp, iyiliği emredip ve kötülükten sakındırmak,²⁵² insanlara karşı kibirlenmemek,²⁵³ yürürken itidalli yürümek ve konuşurken sesini alçaltmak²⁵⁴ olduğunu görmekteyiz.

Hz. Lokman’ın oğluna yaptığı nasihatlerde eğitim metodunun nasıl olması gerektiğini de anlamaktayız. Çünkü Hz. Lokman, oğluna gayet kibar ve yumuşak dille “oğulcuğum” diye hitap etmektedir. Aynı şekilde bizlerin de çocuklarımızı eğitirken aynı üslubu takınmamız gerekir. Biz de eğitim ve öğretimde bu metodu takip edersek vermiş olduğumuz eğitim daha verimli ve etkili olmuş olur. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’in bu ayetlerde bize vermiş olduğu en önemli mesajlardan birisi de eğitim metodudur. Bu mesajla birlikte insanın eğitimin ve eğitilme yetisinin insanın fitratında olan bir özellik olduğu anlaşılmaktadır.²⁵⁵ İnsanın fitratında olan bu kabiliyetinden Kur’ân-ı Kerim’de şu şekilde bahsedilmektedir:

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

²⁴⁵ et-Tahrîm 66/6.

²⁴⁶ Tütün, “Kur’an’ın Çocuk Haklarına Bakışı”, 154.

²⁴⁷ ez-Zümer 39/15; eş-Şûrâ 42/45.

²⁴⁸ ez-Zümer 39/15.

²⁴⁹ Lokmân 31/13-19.

²⁵⁰ Lokmân 31/13.

²⁵¹ Lokmân 31/14.

²⁵² Lokmân 31/17.

²⁵³ Lokmân 31/18.

²⁵⁴ Lokmân 31/19.

²⁵⁵ Emine Demil, “Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber’in Eğitim Metodu”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi* 5/2 (2019), 216.

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي آعَلَمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعَلَمُ مَا تُبْدُونَ
وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

“Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklerle gösterip “Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin” dedi. “Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin” cevabını verdiler. “Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir” dedi. Onlara bunların isimlerini bildirince de “Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim demedim mi!” buyurdu.”²⁵⁶ bu ayetlerde Hz. Adem’in bilgisi neticesinde Meleklerle üstün geldiğini açıkça görmekteyiz.

Öğrenme kabiliyeti insanlıkla var olduğu için Peygamberlerin görevlerinden olan tebliğ ve tebyin vazifeleri eğitimle ilgilidir.²⁵⁷ Allah (c.c.) ümmi olan Hz. Muhammed’e (s.a.s) ve okuma yazmanın çok yaygın olmayan bir topluluğa “Oku”²⁵⁸ emriyle hitapta bulunması ve “Nûn. Kalem ve onunla yazdıklarına andolsun ki”²⁵⁹ kalem ve yazdıklarına yemin etmesi eğitimin insan hayatındaki yerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Kur’ân-ı Kerim’in “En güzel örnek”²⁶⁰ diye bahsettiği Hz. Muhammet (s.a.s) benimsemiş olduğu eğitim metoduyla çağlara hitap etmiş, İslam’ın öngördüğü ilke ve metotları ortaya koymuştur. Hz. Peygamber (s.a.s) eğitim metodunda insanı merkeze almış ve onun fiziksel, duygusal özelliklerine göre eğitim ve öğretimi gerçekleştirmiştir.²⁶¹ Bizler de günümüzde çocukların eğitimi noktasında onların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, durumlarına göre eğitim planlaması yapmamız gerekir.

Başlığın alt kısmında sormuş olduğumuz; “İnsan kendisinin ve ailesinin dünya ve ahiret mutluluğunu nasıl sağlar?” sorusuna özetle: kişinin ilmi ve dini noktada kendisini geliştirmesi ve sorumluluğu altında bulunan, bakmakla yükümlü olduğu ailesini ve çocuklarını bu konuda eğitmesi gerekir. Çocukların eğitimi noktasında maddi ve manevi imkânlarını sarf etmelidir.

2.8.1. Anne ve Babası Bilinmese de Onu Terbiye Edip Yetiştirme Hakkı

Bir çocuğun anne ve babası bilinmese de ona iyi davranılması, onun terbiye edilmesi ve bakımının üstlenilmesi gerektiği hususu onun haklarından birisidir. Bu hak, tam manasında olmasa da biraz evlatlık meselesine benzediği için bu hakkı yetim konusundan ayrı olarak ele

²⁵⁶ el-Bakara 2/31-33.

²⁵⁷ Demil, “Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber’in Eğitim Metodu”, 216.

²⁵⁸ Alak 96/1.

²⁵⁹ Kalem 68/1.

²⁶⁰ Ahzâb 33/21.

²⁶¹ Demil, “Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber’in Eğitim Metodu”, 232.

aldık. Bu başlığın çocuğun eğitimiyle bağlantılı olması ise onun terbiye edilmesiyle alakalıdır. Çünkü terbiye, bir eğitimin neticesinde meydana gelmektedir. Bunun için bu başlığı müstakil bir başlık olarak değil, çocuğun eğitim ve terbiye hakkının altında incelemeyi uygun gördük.

أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاخْرَأْتُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“Evlâtlıklarınızı babalarının soyadlarıyla anın. Bu Allah katında adaletle daha uygun bir davranıştır. Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanıldığınız hususta size günah yoktur, fakat bilinçli ve kasıtlı olarak yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Allah çok bağışlayıcı ve ziyadesiyle esirgeyicidir.”²⁶² ayetinde kendi evladımız olmasa da evlatlıkların din kardeşi ve dostumuz olduğu buyrulmaktadır. Yani burada ailesi olmayan, ailesi bilinmeyen çocuklardan bahsedilmektedir. İslam'a göre de kimsesiz, yardıma muhtaç kişilere yardım etmek ise bir insanlık görevidir. Peygamberimiz bir hadislerinde “ kimsesiz çocukları himayesi, koruması altına alanla ben cennette iki parmak gibi yan yana olacağız” buyurmuştur.²⁶³ İslam'a göre kimsesiz çocuğun bakımını üstlenirken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Mesela çocuğu kendi nüfusuna geçirmemek, kendi mirasçıları arasına dâhil etmemek, harem-selamlığa dikkat etmek²⁶⁴ gibi hususlardır.

Bu hak biraz “evlatlık” meselesine benzemektedir. Nesebi belli olan ya da belli olmayan bir çocuğu sahiplenmeye “evlât edinme” denir.²⁶⁵ Evlat edinme meselesi geçmişten günümüze kadar devam eden bir vâkıdır. Evlat edinmek bütün toplumlarda olmasına rağmen cahiliye toplumunda sadece erkek çocukları evlatlık edindikleri için “tebennî” diye isimlendirilmiştir.²⁶⁶ Evlât edinme uygulamasına cahiliye Araplarında süre gelen bir uygulamadır. Hz. Muhammed (s.a.s) Peygamberlikten önce eşi Hz. Hatice'nin (r.a) hediye ettiği Zeyd b. Hârise isimli köleyi âzat etmesine rağmen Peygamberimizin yanında kaldığı için onu evlat edinmiştir.²⁶⁷

İslâm'ın ilk zamanlarında devam eden evlâtlık kurumu hicretten sonra indirilen

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ أَلِي نُّظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ

“Allah bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalp yaratmamıştır, annelerinize benzeterek haram olsun dediğiniz eşlerinizi anneleriniz kılmamış, evlâtlıklarınızı da gerçek oğullarınız

²⁶² el-Ahzâb 33/5.

²⁶³ Müslim, *el-Câmiu 's-sahîh*, “Zühd”, 2983.

²⁶⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 4/365-366.

²⁶⁵ Mehmet Âkif Aydın, “Evlât Edinme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/527.

²⁶⁶ Aydın, “Evlât Edinme”, 11/527.

²⁶⁷ Aydın, “Evlât Edinme”, 11/528.

yapmamıştır. Bunlar sizin kendi iddianızdır; hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir.”²⁶⁸ ayetiyle kaldırılmıştır. Bir sonra ki ayette ise *عِنْدَ اللَّهِ أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ* “Evlâtlıklarınızı babalarıyla anın. Bu Allah katında adaletle daha uygun bir davranıştır.”²⁶⁹ buyrulmuş evlatlıkların gerçek babalarına nispet edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Evlât edinmenin İslâm’da benimsenmemesinin nedeni bu kurumun karşıladığı ihtiyaçları başka kurumlarla karşılamıştır.²⁷⁰ Bundan dolayı burada bahsedilen tam manada bir evlatlık değildir. Çünkü İslam dini evlatlığı meşru görmemiştir.²⁷¹

Selçuklu ve Osmanlı’da olmayan evlatlık müessesesi, 1926 yılında kabul edilen İsviçre Medeni Kanun’u ile birlikte Türkiye’nin hukuk sistemine dâhil olmuştur. Ama bizim burada bahsettiğimiz evlatlıktan ziyade yaşadığımız son yy’da ortaya çıkan “koruyucu aile” müessesesine daha çok benzemektedir. Bu kavram da ilk defa 1926 yılında Medeni Kanun’da yer almıştır. Daha sonraları ise 1930 yılında hıfzıssıhha kanununda korunmaya muhtaç çocuklar ile ilgili düzenlemelerde bulunulmuştur. Ama ilk uygulamalar 1949 yılında olmuş, 1952 yılında ise kapsamı genişletilmiştir. Koruyucu Aile, bir çocuğa annesi babası bakamadığı ve evlatlık verilemediği durumlarda çocukları bir aile yanına verilmesi uygulamasına denmektedir.²⁷² Bu uygulamadaki amaç ise sahipsiz, bakıma muhtaç çocuklara anne ve baba şefkatini tattırmak ve aile sıcaklığını hissettirmektir. Çocuğun bu ailelerde sadece fiziksel emniyeti sağlanmamakta bunun yanı sıra sevgi, şefkat ve sahiplik duygularını tatması, öğrenmesi amaçlanmaktadır.

Netice olarak İslam’a göre kimsesiz, yardıma muhtaç kişilere yardım etmek bir insanlık görevidir. Kimsesiz çocuklarda bunun başında gelir. Bu sebeple yardıma muhtaç, kimsesiz bir çocuğun hemen yardımına koşup onu anne şefkati ve baba merhametiyle kucaklamamız gerekir.

2.8.2. Affedilme Hakkı

Affedilme hakkı da çocuğun sahip olduğu haklardan birisidir. Bu hakkı müstakil bir başlık altında değil de eğitim ve terbiye edilme başlığı altında incelememizin sebebi; affedilmenin eğitim ve terbiye ile alakalı olduğu içindir. Çünkü affetmenin neticesinde eğitimde gerçekleşmiş demektir. Bir bağlamda çocuğu terbiye etmektir.

²⁶⁸ el-Ahzâb 33/4.

²⁶⁹ el-Ahzâb 33/5.

²⁷⁰ Aydın, “Evlât Edinme”, 11/529.

²⁷¹ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1986), 9/4820; İsmail Karagöz, *Kur’an’ın Anlam ve Tefsiri Açıklamalı ve Kırık Meali* (Ankara: Kar Yayınları, 2020), 6/11; Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990), 7/133.

²⁷² Kesgin, *İslam’da Çocuk Koruma*, 87-88.

Her insanın hata yapabildiği ve yanlışla düşebildiği gibi çocuklarımızda hata yapabilir ve yanlışla düşebilirler. Burada anne ve babalara düşen görev onların hatalarını affetmek ve müsamaha göstermektir. Çünkü çocuklar bilinçli şekilde hata yapmazlar. Onlar çocuk oldukları için hata yaparlar. Bu sebepten dolayı İslâm Hukukunda bir fiilin suç sayılabilmesi için o fiili işleyen akıl sahibi bir kişi ve ergenlik çağına girmiş olması gerekir. Suçu işleyen, hata yapan çocukta bulûğ çağına girmediğinden onun için suç sabit olmaz. Zarar vermiş olduğu maddi zararı ise ailesi tazmin eder.²⁷³ Hz. Muhammed'in (s.a.s) "Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: İyileşinceye kadar akıl hastası olan deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, bulûğ çağına girinceye kadar çocuktan"²⁷⁴ hadisi de ergenlik çağına girmemiş çocukta cezai ehliyetin olmadığını belirtmektedir.

Modern hukukta ise çocuğun cezai sorumluluğu şu şekilde ifade edilmektedir: kanunun aradığı yaş sınırına gelmediği sürece her hangi bir sorumluluğu yoktur. Bu yaş sınırı da 12 yaştır. Bu yaş altındaki çocuklar "yaş küçüklüğünden" dolayı bir ceza almazlar. 12-15 yaş arası ise çocuklar için güvenlik önlemleri alınır. 15 yaşından sonra ise çocuk için kısmi cezalandırmalar başlamış olur.²⁷⁵

Dediğimiz gibi çocuklar hata yaptığı zaman anne ve babalara düşen görev onların hatalarını affetmek ve müsamaha göstermektir. Bu bağlamda ayette şöyle:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنِّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِن تَعَفَّوْا وَتَصَنَّفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan da size düşman olanlar vardır, onlardan sakının. Ama affeder, hoşgörülü ve bağışlayıcı davranırsanız, şüphesiz Allah da çok bağışlayıcı ve engin merhamet sahibidir."²⁷⁶ buyrulmuştur. Hz. Abdullah b. Abbas bu ayetin sebep-i nüzulü hakkında şunları söylemiştir: Bir kimse hicret edip, hicret ettikten sonra da kendisinden önce hicret edenlerin İslam'ı daha iyi yaşadıklarını görünce kendisinin hicretine engel olan eşini ve çocuklarını cezalandırmak istemiştir ve bu ayet de bunun üzerine nazil olmuştur.²⁷⁷

Bu ayette eşlerin ve çocukların düşman olmasından bahsedilmiştir. Bu, dinimizin korunması için verilen bir uyarıdır. Düşman oldukları için eşlerin ve çocukların dövüleceği, kötü davranışta bulunulacağı anlamına gelmez. Şayet böyle bir tutum sergilenirse çocukların ıslahı zorlaşmış olur, ıslahına giden kapıları da kapatmış oluruz. Biz böyle bir yol tutarsak

²⁷³ Ali Bardakoğlu, "Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi", *Ehliyet* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 10/539; Mücahit Çolak, "İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2011), 110.

²⁷⁴ Sicistânî, *es-Sünen*, "Hudûd", 17 (No. 4398).

²⁷⁵ Murat Şimşek, "İslâm Hukuku ve Pozitif Hukuk Açısından Çocukta Ceza Ehliyeti", *İnsan ve Toplum* 2 (2012), 154.

²⁷⁶ et-Tegâbün 64/14.

²⁷⁷ Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebir*, 30/556.

toplum içerisinde İslam hakkında olumsuz kanaatlere neden olmuş ve Müslümanları kötü ahlaklı, şiddet yanlısı kimseler olarak tanıtmış oluruz. Bu sebeple Müslüman, hata karşısında yumuşak davranmalı ve müsamaha gösterip affetme taraftarı olmalıdır.²⁷⁸

2.9. Çocuğun Eşit Olma Hakkı

Anne ve babanın çocuklar arasında ayırım yapmaksızın eşit muamelede bulunması çocukların en önemli haklarının birisidir. Eşit muamele kız çocuk ile erkek çocuk arasında ayırım yapmama ve çocuklar arasında her konuda eşit davranma anlamına gelmektedir. Eşit muamele dediğimiz zaman sadece kız-erkek ayrımı anlaşılmalıdır. Çocukların cinsiyetleri aynı olsa da sevgi konusunda, çocukların ihtiyaçlarını karşılama noktasında eşit davranmak gerekir. Şayet ebeveynler, böyle bir tavır sergilemezse çocukların birbirlerine karşı kıskançlık duygusu beslemelerine neden olurlar. Bu da kardeşler arasında kin ve nefreti arttırır. Bunların neticesinde de Kardeşlik mefhumu zarar görmüş olur.

Bu hak, Kur'ân'ın en çok üzerinde durduğu haklardan birisidir. Bu konu hakkında Kur'ân-ı Kerim'de pek çok ayet ve hadis bulunmaktadır. Biz bu hakkı kendi içerisinde iki başlık altında incelemeyi uygun gördük. Aslında eşitlik sadece sevgi ve cinsiyette değil, çocuğun bütün ihtiyaçlarının karşılanmasında olmalıdır. Ama biz çocuğun eşitlik konusundaki haklarını bu iki başlık altında genel manada topladığımız için iki başlık altında inceledik.

2.9.1. Sevgide Eşit Olma ve Eşit Davranılma

Çocukların eşit olma haklarından ele alacağımız öncelikli hakkı; sevgide eşitlik hakkıdır. Bu hak, çocuklar açısından çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü anne ve baba çocukların hepsini eşit seviyede sevgi gösteremeyebilir. Ama bu sevgiyi dışa eşit şekilde yansıtamazlarsa o zaman çocuklar arasında problemler baş göstermeye başlar. Çocukların birbirlerine karşı kıskançlık, nefret, haset gibi kötü duygular beslemelerine neden olurlar. Bu durumdaki bir çocuk aynı şekilde ailesine karşı da kötü duygular besler. Aslında kıskançlık doğal ve evrensel bir duygudur.²⁷⁹ Birçok sebep sonrasında kendisini gösterebilir. Bu duygu çocuklarda daha çok ortaya çıkmaktadır. Bunun da sebeplerinden birisi ebeveynlerinin davranışlarıdır. Bundan dolayı ebeveynler çocukların birbirlerine karşı kıskançlık duygusu beslememeleri için sevgilerini eşit şekilde göstermeleri gerekir. Bu husus Kur'ân-ı Kerim'de şöyle dile getirilmiştir:

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

²⁷⁸ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, 12/118.

²⁷⁹ Funda Buharalı, "Çocuklarda Kardeş Kıskançlığı", (2017), 1; Sabahat Erler, "Çocuklarda Kıskançlık", (2010), 1.

“Hani kardeşleri demişlerdi ki: “Yûsuf ile öz kardeşi babamızın gözünde bizden daha değerli. Hâlbuki bizim sayımız daha çok. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlgı içinde!”²⁸⁰

Bu ayette de Yakup (a.s)’ın Hz. Yusuf ve kardeşini daha fazla sevmesi, diğer kardeşleri arasında kıskançlığa neden olmuştur. Bu ayette Hz. Yakup’un oğulları Yusuf ve kardeşi demelerinin sebebi onların anne baba bir öz kardeş olduğu içindir. Diğer on kardeşte kendi aralarında anne baba bir öz kardeştiler.²⁸¹ Hz. Yakup oğlu Yusuf’un gördüğü rüya neticesinde atalarından gelen Peygamberlik mirasına varis olacağını anladı. Bu sebeple oğlu Yusuf’u diğer kardeşlerinden daha çok sever, onu bir an yanından ayırmazdı. Bu yüzden diğer on kardeşin kıskançlığı gittikçe arttı ve Yusuf’a tuzak kurmaya karar verdiler.²⁸² Artan kıskançlık duyguları, had safhaya ulaştı ki kardeşlik, şefkat ve merhamet duygularını örtmüş oldu. Bunun neticesinde kardeşleri Yusuf’u öldürme kararı aldılar. Ama aralarında diğerlerine göre insafılı olan birisi onu öldürmeyip boş bir kuyuya atma teklifinde bulundu ve teklifi de kabul edildi. Bütün bunları yaparken de kendilerini boş ve şeytanî bir teselliyle; babalarının sevgisi, teveccühü sadece bize olur düşüncesiyle yaptılar.²⁸³ Bu kıssa; çocuklar arasında eşit sevgi göstermemenin kardeşler arasında nasıl bir sonuç doğuracağını gözler önüne sermiş oldu. Kardeşler arasında bu safhada bir kıskançlığa neden olmamak için elimizden geldiğince sevgiyi eşit düzeyde göstermemiz gerekir.

Şu da bir gerçektir ki sevginin eşit olması imkânsızdır. Çünkü insanın iradesi dışında gerçekleşen bir olaydır. Çocuklar arasında ayrışmaya neden olmamak için sevgimizde dışa yansıyan yönlerinde; sarılma, öpme gibi hususlarda eşit davranmak zorundayız.

Manevi bir duygu olan sevgide eşit olunması gerektiği gibi maddî konularda da çocuklara karşı eşit davranılması gerekir. Anne ve babanın çocuklarına karşı hediye ve miras gibi maddî konularda adaletli olması gerekir. Şayet bu hususlarda da ayırım yapar, adaletli olmazlarsa çocuklar birbirlerine ve ailesine karşı kin ve nefret duygusu beslerler. Peygamberimiz bu hususta “Allah’tan korkun ve çocuklarınız arasında adaleti gözetin”²⁸⁴ buyurmuştur. Evlatlarına eşit mal dağıtmayan bir kişi, Peygamberimizi bu taksime şahit tutmak istemiş Peygamberimiz de bu olay üzerine ben senin günahına ortak olamam²⁸⁵ buyurmuştur. Kısacası çocuklarımıza karşı iradî ve maddî konularda çocuklarımızın ruh ve beden sağlığı için eşit muamelede bulunmak zorundayız.

²⁸⁰ Yûsuf 12/8.

²⁸¹ Râzî, *et-Tefsîrû ‘l-kebîr*, 6/423.

²⁸² Ömer Çelik, *Hakk’ın Dâveti Kur’ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 2/605.

²⁸³ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 3/219; Çelik, *Hakk’ın Dâveti Kur’ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri*, 2/606.

²⁸⁴ Buhârî, *el-Câmi ‘u ‘l-müsnedü ‘s-sahîhu ‘l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, “Hibe”, 12-13 (No. 2587).

²⁸⁵ Buhârî, *el-Câmi ‘u ‘l-müsnedü ‘s-sahîhu ‘l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, “Hibe”, 12-13 (No. 2586).

2.9.2. Cinsiyette Eşit Olma ve Eşit Davranılma

Çocuklar hakkında eşit olunması gereken bir başka husus ise cinsiyet konusunda çocuklar arasında ayırım yapmamaktır. Bu konu, Kur’ân-ı Kerim’in en çok eleştirdiği noktalardan birisidir. Çünkü Cahiliye dönemi Arapları kadına ve kız evlada değer vermiyordu. Hatta değer vermemeye kalmayıp kız çocuklarını farklı yöntemlerle öldürüyorlardı. Cahili Arapların bir kısmı çukur kazıp kız çocuğunu çukura gömerdi, bazısı suda boğar, kimisi uçurumdan aşağı atardı, kimisi ise boğazlayıp keserek öldürürdü.²⁸⁶

Bu cahili uygulamaları da Kur’ân-ı Kerim pek çok ayette dile getirmiştir. Mesela cahiliye Araplarının kız evlat dünyaya geldiği zaman verdikleri tepki ayette şöyle bahsedilmektedir:

وَإِذَا بُنِيَتْ أَحَدُهُمْ بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ

“Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde, öfkelenerek yüzü mosmor kesilir.”²⁸⁷

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُنِيَتْ بِهِ أَيَّمَسِئَلُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

“(Aklınca) verilen müjdenin kötülüğünden dolayı halktan gizlenir. Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar!”²⁸⁸

Üstteki ayette geçen “yüzü mosmor kesilir” ifadesi kişinin yüzü, gamlı ve kederli bir kişinin yüzü gibi olur manasına gelmektedir. Aynı şekilde beklemediği, arzu etmediği bir haberle karşılaşan bir kimse için de “gam ve kederden dolayı yüzü simsiyah kesildi” ifadesi kullanılmaktadır. “yüzü mosmor kesilir” ifadesi kişinin hüzünlenmesi ve kederlenmesi manasında bir kinayedir. Çünkü insanoğlu bir olaya çok sevindiği zaman kalbi ferahlar, gözlerinin içi güler ve bunun etkisi de yüzünde görülür, aynı olay hüzünlendiği zaman da geçerlidir. Kişi hüzünlenip, kederlendiği zaman kalbi üzülür, içi daralır ve bunun neticesinde kişinin yüzünün rengi kaçar, sararır ve morarır.²⁸⁹ Kısacası “öfkelenerek yüzü mosmor kesilir” ifadesinden anlaşılan o kimsenin üzüntüden dolup taşıdığıdır.

Diğer ayette geçen “verilen müjdenin kötülüğünden dolayı halktan gizlenir” ifadesiyle de kişi müjdenin etkisiyle insanlardan gizlenir, onlardan uzaklaşacağından bahsedilmektedir. Müfessirler bu konu hakkında şu olayı nakletmektedirler: Cahiliye döneminde hamile olan bir kadının doğum belirtileri başlayınca, erkek dünyaya gelecek olan bebeğin cinsiyeti ne olduğunu anlayıncaya kadar insanlardan uzaklaşır ve gizlenirdi. Bebeğin erkek olduğunu öğrenirse çok sevinirdi. Şayet dünyaya gelen bebek kız ise insanların içerisine çıkamaz

²⁸⁶ Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 20/226.

²⁸⁷ en-Nahl 16/58.

²⁸⁸ en-Nahl 16/59.

²⁸⁹ Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 20/225.

günlerce saklanırdı.²⁹⁰ İşte *يَتَوَارَى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ* “verilen müjdenin kötülüğünden dolayı halktan gizlenir”²⁹¹ ayetinin manasını bu şekilde anlamak gerekir.

Ayetin *أَيْمُسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ* “Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün!”²⁹² Bu kısımda bahsedilen öldürme konusunda da Cahiliye Arapları farklı yöntemler denerlerdi. Bazısı çukur kazıp; kız çocuğunu çukura gömerdi, bazısı suda boğar, kimisi uçurumdan aşağı atardı, kimisi ise boğazlayıp keserek öldürürdü. Cahiliye Araplarının bu eylemleri ortaya koymalarının sebebi ise kıskançlık ve fakirlik kaygısıdır.²⁹³ Allah ayetin devamında bu yaptıkları işin yanlış olduğunu ifade etmek için *أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ* “Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar!”²⁹⁴ Buyurmaktadır.

Yine *أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبَنُونَ* “Kızlar O’na, erkek çocuklar da size öyle mi?”²⁹⁵ ayetinde belirtildiği gibi Cahiliye Arapları kız çocuklarını hor görmede o kadar çirkinleşmişlerdi ki kız çocuklarını Allaha nispet edip, erkek çocuklarını ise kendileri sahipleniyorlardı.

İslam’ın kız ve erkek evlada bakışı müşriklerin yani cahiliye Araplarının bakışından bambaşkadır. Çünkü çocuğun erkek yahut kız olması kişinin kendi iradesine bağlı değildir. Bu konuda Allah şöyle buyurmaktadır:

لِلَّهِ الْمُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاتًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ

“Göklerin ve yerin egemenliği Allah’a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder.”²⁹⁶

أَوْ يُرْوِجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاتًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ

“Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O her şeyi bilir, her şeye gücü yeter.”²⁹⁷

Bu ayetlerden de açıkça anlaşılan çocuğun cinsiyetinin belli olması kişinin kendisine bağlı değil, ilahi irade neticesinde belli olduğu gerçeğidir.²⁹⁸ Bazı âlimler; zikretmiş olduğumuz ayetlerde kız çocuğunun önce, erkek çocuğunun sonra zikredilmesinden hareketle kız çocuğunun erkek çocuktan daha hayırlı olduğu sonucunu çıkarmışlardır.²⁹⁹ Ama bunun sebebi Cahiliye döneminde kız çocukları hakir görüldüğü için önce zikredilmiştir. Üstün olduğu için değildir.

²⁹⁰ Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, 20/225.

²⁹¹ en-Nahl 16/59.

²⁹² en-Nahl 16/59.

²⁹³ Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, 20/226.

²⁹⁴ en-Nahl 16/59.

²⁹⁵ et-Tûr 52/39.

²⁹⁶ eş-Şûrâ 42/49.

²⁹⁷ eş-Şûrâ 42/50.

²⁹⁸ Tütün, “Kur’an’ın Çocuk Haklarına Bakışı”, 156.

²⁹⁹ Hökekleli, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, 8/356.

Cahiliye döneminde kız çocuklarına önem verilmemesinin aksine Peygamberimizin hadislerinde de kız çocuklarına ayrı bir önem verildiği, onların değerinden, kıymetinden bahsedildiği görülmektedir.³⁰⁰

Maalesef günümüz de halen çocuklar arasında cinsiyet ayrımı yapan cahili bir takım uygulamalar bulunmaktadır. Erkek çocuklarına daha çok sevgi gösterip, kız çocuğunu üvey evlat muamelesi yapıp, onlara değer vermeyen vicdanı ve zihni kararmış kişiler bulunmaktadır. Allah (c.c) bize vermiş olduğu evladı cinsiyetine göre ayırmamız gerekir. Bilakis Allah'ın bize lütfettiği nimet olarak görüp onları sevgimizle büyütmeliyiz. Aynı şekilde günümüzde sevgi göstermeyi ayıp sayan insanlar vardır. Biz buna rağmen sevgimizi çocuklarımıza eylemlerimizle gösterebilmemiz gerekir. Her ne kadar sevgi kalpte meydana gelen bir duygu olsa da bunu hareketlerimizle karşımızdakine aktarabilmeliyiz ki evladımız sevildiğini bilsin ve hissetsin.

2.10. Çocuğun Miras Hakkı

Çocuğun sahip olmuş olduğu haklardan birisi de miras hakkıdır. Mirasın İslam Hukukunda ıstılahi manası; vefat edenin geride bıraktığı mallarda hakkı bulunan kişilerle bu kişilerin paylarını ve bu paylarla ilgili hesap şekillerini gösteren kurallar bütünüdür.³⁰¹ Miras, ferâiz ilmi altında işlenmektedir. Bu ilmin önemi ise Kur'ân ve sünnetle sabit olmasıdır. Sahabe döneminden itibaren Müslümanlar tarafından önem verilen ve nesilden nesile günümüze kadar gelen İslam hukukunun bir alt dalıdır.³⁰² Ayrıca mirasın önemi, kişi vefat ettikten sonra geride kalanların mağdur olmaması için haklarının adaletli şekilde taksim edilmesidir.

Başlığımızla ilgili üzerinde duracağımız ayeti kerime şudur:

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دِيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kız payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) ikiden fazla kız iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kıysa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin mirastan altında bir hissesi

³⁰⁰ Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Abdülmecid es-Selefî (Kahire: Mektebetü ibn-i Teymiyye, 2010), 11/216 (No. 11542), 17/299 (No. 826); Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, "Birr ve Sila", 13 (No. 1912).

³⁰¹ Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 446.

³⁰² Ali Bardakoğlu, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Ferâiz* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 12/363.

vardır. Eğer çocuğu yok da anne babası ona vâris olmuşlarsa annesinin hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa annesinin payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”³⁰³

Allah Teâlâ bu ayeti kerimede öncelikli olarak, çocukların mirastan payı olduklarından bahsetmiştir. Bahsetmesinin sebebi ise, insanın evladına olan ilgi ve alakasının her şeyden üstün olması ve evladına ayrı bir önem vermesinden dolayıdır. Peygamberimiz de kızı Fatıma’ya verdiği önemi فاطمة بضعة مني “Fatıma benden bir parçadır.”³⁰⁴ sözünden anlamaktayız. Hz. Muhammed (s.a.s) kızı Fatıma’ya verdiği önemi, değeri sözleriyle ifade etmiştir. Çocuklar değerli ve kıymetli oldukları için Allah’ta çocukların mirastaki paylarını önce zikretmiştir.³⁰⁵ Mirasın amaçlarından birisi de “kişi vefat ettikten sonra geride kalanların mağdur olmaması için haklarının taksim edilmesidir” demiştik. Kişi vefat ettikten sonra mağdur olacakların başında çocuklar gelir. Çocuklarda anne babasının bir parçası olduğu için, çocukları mağdur etmemek için onların hakkı ilk önce zikredilmiş olabilir.

Cahiliye Araplarında miras taksimi bambaşkaydı, kendi aralarında yapmış oldukları antlaşma sebebiyle akraba olmasa da mirasçı olabiliyorlar ve evlat edinmekte miras için bir sebep teşkil ediyordu. Yine Cahiliye döneminde bir kişinin mirasa hak sahibi olabilmesi için bizzat savaşa katılması gerekiyordu. Miras, savaşan erkeklere veriliyor, kadınlar ve küçük çocuklar savaşa katılmadıkları için mirastan mahrum bırakılırlardı.³⁰⁶ İslam’ın ilk yıllarında yani Mekke döneminde mirasın nasıl taksim edileceği belli değildi, Arapların örfüne göre miras taksim edilip savaşlara katılmadığı için kadın ve çocuklara mirastan pay vermiyorlardı. Bu durum Medine’ye hicrete kadar böyle devam etmiştir.³⁰⁷ Hicretten sonra ise zikretmiş olduğumuz ayet ile mirasın nasıl taksim edileceği belli olmuş oldu. İslâm Dini cahiliye döneminde yapılan haksızlığa son vermiş, her hak sahibinin hakkını adaleti gözeterek taksim etmeyi amaçlamıştır.

Bu ayette geçen Allah’ın “çocuklarınız hakkında” buyruğu altına ister çocuk; hâli hazırda mevcut olsun, isterse annesinin karnında cenin olsun, ister yakın, isterse uzak olsun yahut kız veya erkek olsun hiç fark etmeksizin hepsi mirastan hak sahibidirler.³⁰⁸ Kısacası

³⁰³ en-Nisâ 4/11.

³⁰⁴ Ebû Hâtim Muhammed İbn-i Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Muhammed Ali Sönmez - Hâlis Aydemir (Beyrut: Dâru İbn-i Hazm, 2012), 4/208 (No. 3292); Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmirî (Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, 1993), 3/44; Nâsirüddin el-Elbânî, *Sahih-u Câmi' u's-sağîr ve ziyâdâtuhu* (Dîmeşk: Mektebetü'l-İslâmî, 2010), 1/466 (No. 2366).

³⁰⁵ Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, 9/509.

³⁰⁶ Çelik, *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri*, 1/555-556.

³⁰⁷ Hamza Aktan, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Miras* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 30/143.

³⁰⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/59.

miras hakkı, diğer haklar gibi Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de zikretmiş olduğu çocuğun haklarından birisidir.

2.11. Çocuğun Dua Hakkı

Çocuğun sahip olduğu haklardan birisi de dua hakkıdır. Dua sözlükte çağırma, seslenmek ve istemek manalarına gelmektedir. İstilahî manada ise kişinin bütün benliği ile yaratıcıya yönelerek bütün ihtiyaçlarını ondan talep etmesidir.³⁰⁹ Aslında dua yaratıcıyla kul arasındaki bir bağıdır. Diyalog kurmasıdır. Dua Kur'ân-ı Kerim'de yirmi yerde geçmektedir.³¹⁰ Bu da duanın, İslâm'da önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir. Dua önemli olduğu gibi anne baba duası daha da önemlidir. Bunu da Hz. İbrahim'in evlatlarına ve zürriyetine yapmış olduğu dualardan anlıyoruz. Yapmış olduğu dualar ise şöyledir:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ

*“İbrâhim şöyle dua etmişti: “Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!”*³¹¹

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ النَّمْرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ

*“Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar. İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinsinler.”*³¹²

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ

*“Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duamı kabul et.”*³¹³ Bu ayetlerin hepsinde görmüş olduğumuz üzere İbrahim (a.s) çocukları ve soyundan gelecek olan zürriyeti için hayır duada bulunmuştur.

Hz. İbrahim (a.s), bu ayetlerde evlatları ve zürriyeti için özel isteklerde bulunduğu ön plana çıkmaktadır. er-Razi (ö.606/1210) bu istekleri şu şekilde sıralayıp açıklamaktadır:³¹⁴

a) Güvenlik- Emniyet İsteği

Hz. İbrahim'in bu isteği *“Rabbim! Bu şehri güvenli kıl”*³¹⁵ sözü ile ifade edilmiştir. Hz. İbrahim'in duada önce güvenlik nimetini istemesi bu nimetin din ve

³⁰⁹ Mehmet Canbulat, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 128; Osman Cilacı, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Dua* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9/529.

³¹⁰ Abdülbâkî, *el-Mu‘cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur‘âni'l-Kerîm*, 319.

³¹¹ İbrâhîm 14/35.

³¹² İbrâhîm 14/37.

³¹³ İbrâhîm 14/40.

³¹⁴ Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 19/103-107.

dünya maslahatları konusunda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim bir âlime emniyet mi yoksa sağlık mı daha önemlidir? diye sorulmuş o âlim de emniyetin daha önemli olduğunu söyleyip bu bağlamda şu olayı anlatmıştır: Şayet bir koyunun ayağı kırılrsa, bir süre sonra iyileşir; yemeğe, hayatına devam eder. Ama koyun bir yere bağlansa, bağlandığı yere yakın bir bölgede de kurt olsa, bu koyun kurdun korkusundan bir şey yiyemez ve hayatına devam edemez.³¹⁶ Bu olayda korkudan meydana gelen zararın, beden açısından meydana gelen zarardan daha büyük olduğunun delilidir. Biz de evlatlarımızın dünya ve ahiret güvenliği için her daim dua etmemiz gerekir.

b) Muvahhit Olma İsteği

Bu istek ise *“beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!”*³¹⁷ duasından anlaşılmaktadır. Hz İbrahim’in örneğinde görmüş olduğumuz gibi bizler de Allah’a layık bir kul olmak için, onun yasaklamış olduğu en büyük zulüm olan şirke³¹⁸ düşmemek ve şirkten korunmak için kendimiz ve evlatlarımız için Allah’a dua etmemiz gerekir.

c) Namazına Dikkat Eden Bir Nesil İsteği

Bu istek de *“Rabbim, namazı kılsınlar”*³¹⁹ ifadesinden anlaşılmaktadır. Hz. İbrahim neslinin ve evlatlarının namazlı bir nesil olması için dua ettiğini görmekteyiz. Bizler de aynı şekilde kendimizin ve neslimizin devamı olan evlatlarımız için bu konuda dua etmemiz gerekir.

d) İnsanlar Tarafından Çocuklarının Sevilmesi İsteği

Bu dua ise *“İnsanların gönüllerini onlara meylettir”*³²⁰ ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu duadan da anlaşıldığı üzere kişi çocuklarının insanlar arasında değer görmesi ve sevilmesi için dua etmesi gerekir.

e) Neslinin Rızıklandırılması İsteği

Bu istek ise *“ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinsinler”*³²¹ ayetinden anlaşılmaktadır. Hz İbrahim çocuklarının meyvelerden rızıklandırılması için duada bulunmuştur. Bizlerin de evlatlarımızın temiz ve helal rızıklardan beslenmesi için her daim duacı olmamız gerekiyor.

f) Kendisinin ve Neslinin Namaza Devam Etme İsteği

³¹⁵ İbrâhîm 14/35.

³¹⁶ Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebîr*, 19/103.

³¹⁷ İbrâhîm 14/35.

³¹⁸ Lokmân 31/13.

³¹⁹ İbrâhîm 14/37.

³²⁰ İbrâhîm 14/37.

³²¹ İbrâhîm 14/37.

Hristiyanlaştırır.”³²⁶ buyurmuştur. Bu hadislerden anlaşıldığı üzere savaşlarda dahi anne ve babanın dini, inancı gerekçe gösterilerek sorumluluk çağına gelmemiş çocukların öldürülmemesi noktasına dikkat çekilmiştir.³²⁷

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki Allah, insan yaşamını kutsal ve değerli saymıştır. İnsan özelinde de çocukların yaşam hakkına ayrıca önem vermiştir. Çocuk için diğer haklar ne kadar önemliyse yaşamına devam edebilmesi, zulme uğramaması için bu hakta o kadar önemlidir.

2.13. Yetim Çocukların Hakları

Kur’ân-ı Kerim, çocuk konusuna ayrı bir önem verdiği gibi yetim çocuklar konusuna da ayrı bir hassasiyet göstermektedir. Kur’ân-ı Kerim’in en çok üzerinde durduğu haklardan birisi de yetim haklarıdır. Nitekim Allah (c.c) Kur’an’ın 23 yerinde yetimden bahsetmektedir.³²⁸ Bizde bu sebepten dolayı yetim çocuklar için müstakil bir başlık açtık.

Kur’ân-ı Kerim’in 23 yerinde yetimden bahsedilmesi; Allah’ın yetim konusuna ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Vahyin ilk inmeye başlamasından itibaren Kur’an-ı Kerim yetim konusunu ele almış, yetimin hak ve sorumluluklarına dikkat çekmiştir. Yetimlerle ilgili ayetlerin nâzil sürecinde Mekkî ayetler yetime iyilik konularını ele almış, Medenî ayetler ise yetimin kendisi ve malının korunmasına yönelik konuları içermektedir.³²⁹

İslam’ın aksine cahiliye döneminde yetimlere bakış bambaşka idi. Yetimlere babalarından kalan miras verilmez, mirastan mahrum kalırlardı. Bazı yetimler vâsileri tarafından evlendirilip mehirlerine el konulurdu, bazıları ise yetimin malı başkasına gitmesin diye yetim kızlarla kendileri evlenirdi. Cahili Arapların bu uygulamalarına karşılık inen ayeti kerimelerde yetim hakları ile ilgili şu önemli hususlar vurgulanmıştır: Yetimler Allah’a iman ve ibadetin yanında zikredilmiştir.³³⁰ Yetimlerin küçümsenip, kötü davranılması yasaklanmıştır.³³¹ Müslümanlar yardıma ihtiyacı olan yetimlere yardım etme ve mâli yönden destek olmaya teşvik edilmiş,³³² yetimlerin itilip kakılması ve onlara karşı ilgisiz kalınması kınanmış,³³³ devlet malı ve ganimette hakları olduğu bildirilmiştir.³³⁴ Adaletli davranma,

³²⁶ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir*, 1/286 (No. 829).

³²⁷ Âdem Dölek, “Ayetler ve Hadisler Işığında Çocuğun Yaşam Hakkının Korunması”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2009), 79.

³²⁸ Abdülbakî, *el-Mu‘cemü’l-müfrehes li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 858.

³²⁹ Mehmet Şirin Ayrıl, *Kuran’ın Yetimlere Bakış Açısı* (Konya: Selçuk, Yüksek Lisans, 2007), 13; Yahya Arslan, *Hz. Peygamber’in Hadislerinde Yetimler* (Çanakkale: 18 Mart, Yüksek Lisans, 2017), 7.

³³⁰ el-Bakara 2/177.

³³¹ ed-Duhâ 93/9.

³³² el-Bakara 2/215,220.

³³³ el-Maûn 107/2; el-Fecr 89/17.

³³⁴ el-Enfâl 8/41.

mehirlerine el konulmaması gerektiğinden bahsedilmiş,³³⁵ mallarının korunması gerektiği bildirilmiştir.³³⁶ Bu ayetler yetim haklarından genel hatlarıyla bahseden ilahi mesajlardır.³³⁷

Peygamberimizin hayatında ve hadis-i şeriflerinde de yetim konusuna ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Bu olayı en veciz şekilde özetleyen şu hâdiseyi zikredebiliriz: Cafer b. Ebî Talip (r.a) Habeşistan Kralı Necâşi'nin huzurunda yaptığı konuşmada Cahiliye döneminde güçlülerin güçsüzleri ezdiğini söylemiş, Hz. Peygamberin ise her zaman güçsüzlerin, yardıma muhtaç olan mazlumların yanında yer alıp onları koruyup, gözetleyip haklarına sahip çıktığını söylemiştir. Bunun yanı sıra yetim malı yemeği yasaklayıp ve onları koruyup kollama hususunda sahabilerine tavsiye ve teşvikte bulunduğunu aktarmıştır.³³⁸

Yetim konusu geniş bir konu olduğu ve yetim çocuklarla ilgili hakları daha sistematik ve detaylı inceleyebilmek için bu başlığı dört alt başlığa ayırmayı uygun gördük.

2.13.1. Güzel Muamelede Bulunulma

Yetime güzel muamelede bulunma yetimlerin sahip olduğu hakların başında gelmektedir. Allah yetime güzel muamelede bulunmayı emretmekte, kötü muameleyi ise yasaklamaktadır. Bunlar da bize, yetime güzel muamelede bulunmanın önemini göstermektedir.

“O halde sakın yetimi ezme!”³³⁹ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ³⁴⁰ , “İşte odur yetimi itip kakan”.³⁴⁰ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ³⁴¹ ayetlerinde de buyrulduğu üzere topluma emanet edilen yetimleri hor görmek, itip kakmak, iyi muamelede bulunmama ve bu hususta da teşvik etmemek; dini yalanlayanların en önemli özelliklerinden sayılmaktadır.³⁴¹ Dolayısıyla yetimlere kötü davranmayıp, onları dışlamamız gerekir. Onları da toplumun bir ferdi olarak görüp onların yalnız olduklarını hissettirmememiz gerekir.

Allah Teâla insanlara vermiş olduğu nimetlerin karşısında bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bunlar yetimlere iyi muamelede bulunma, onlara ikramda bulunup bu hususta insanları teşvik etmektir. Kişi, yetime iyi muamelede bulunmadığı gibi insanları da buna teşvik etmezse, bu kişi Allah'ın emrini dikkate almamış ve merhametsizlik yapmış olur.

³³⁵ en-Nisâ 4/3,127.

³³⁶ el-En'âm 6/152.

³³⁷ Abdüsselam Arı, “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”, *Yetim* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 43/501.

³³⁸ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (Ankara: İmaj, 2003), 1/299.

³³⁹ ed-Duhâ 93/9.

³⁴⁰ el-Maûn 107/2.

³⁴¹ Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 32/303.

2.13.2. Malının Korunması

Yetimin malının korunması da yetimin sahip olduğu hakların başında gelmektedir. İslam dini bütün insanların mallarını güvence altına almıştır. Yani korunmasını emretmiştir. Dışarıdan yabancıların bu mallara müdahale hakkı yoktur. İnsanlar da canlarını korudukları gibi mallarını da koruma hususunda hassas davranmaktadırlar. Aynı şekilde kendi malları hususunda hassas davranan insan, yetimin malı konusunda da aynı gayreti ve hassasiyeti göstermesi gerekir. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’in pek çok ayeti kerimesinde yetimin malının korunması, haksız yere yenmemesi hususuna dikkat çekilmektedir. Bu ayetlerin en önemlileri şunlardır:

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

*“Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onların yeterli fikrî olgunluk düzeyine eriştiklerini tespit ederseniz hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını alacaklar diye o malları israf ile ve tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan (veli) yetim malına tenezzül etmesin, yoksul olan da kararınca yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter.”*³⁴²

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا

*“Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.”*³⁴³

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ

*“Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin.”*³⁴⁴

Allah Teâla bu ayeti kerimelerde yetimin malının korunması, haksız yere yenmemesi ve yetime malının ne zaman teslim edileceği konusunda emirleri ve uyarıları yer almaktadır. Özellikle en-Nisâ 10. Ayette ise yetim malı yeme konusunda ki tehdidini pekiştirmektedir. Çünkü yetim malını yiyen kimseler hakkında peşi sıra şu tehditler gelmekte ve *“Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin”*³⁴⁵, *“Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bırakmış olmaları halinde onlar hakkında endişe duyacak olanların (başkalarının yetimleri için de) kalpleri sızlasın; Allah’tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.”*³⁴⁶ gibi ayetleri zikredip müstakil olarak tehdit içeren en-Nisâ 10. ayeti indirmiştir. Bütün bu ayetler de, Allah’ın yetimlere karşı rahmetini bize göstermektedir. Çünkü yetimler aciz ve yardıma muhtaç oldukları için onların hakları Allah tarafından güvence, koruma altına alınmıştır.

³⁴² en-Nisâ 4/6.

³⁴³ en-Nisâ 4/10.

³⁴⁴ el-En’âm 6/152.

³⁴⁵ en-Nisâ 4/2.

³⁴⁶ en-Nisâ 4/9.

Peygamberimiz Ebu Sa'id el-Hudri'den (r.a) nakille bu ayetin manası hakkında şöyle buyurmaktadır: “Miraca çıkarıldığı gece dudakları deve dudakları gibi bir grup insan gördüm. Bu insanlar için dudaklarından tutup sonrada ağızlarına taş koyan kimseler vazifelendirilmişti. Bu taşlar ağızlarından girip altlarından çıkıyordu. Bunun üzerine Cebrail'e (a.s) bunlar kimdir? diye sordum. Cebrail (a.s), bunlar yetimlerin mallarını haksız yere yiyen kimselerdir buyurdu.”³⁴⁷ Zikredilen ayetlerde yetimin malının yenmemesi zikredilmiştir. Ama bunun kapsamına yetimin malını yeme, içme, harcama ve her türlü tasarrufta bulunarak zarar vermemek de girmektedir. Buradaki maksat sadece malını yememek değil onu zarara uğratmamaktır.

Yetimlerin muhafazası onların kendi ayaklarının üzerinde durabilecekleri zamana kadar onların mallarını koruyup, gözetlememizle mümkün olabilir.³⁴⁸ Yetimlerin canlarını korumak ne kadar önemliyse mallarını korumak da o kadar önemlidir. Çünkü yetim, hayatını devam ettirebilmesi için malına ihtiyaç duymaktadır.

Yetimlerin mallarının muhafazası şu şekillerde olabilir:³⁴⁹

- 1) Yetimin malının işlevsiz bırakmaksızın, zarara uğratmadan çalıştırarak arttırmakla olur.
- 2) Ticaret yaparak, tarla ise onu işleterek kazanç elde etmekle olur.
- 3) Yetim rüşt çağına geldiğinde malını ona eksiksiz teslim etmekle olur.

Yetimin malına karşı hassasiyetin bizim örfümüzde de önemli bir yeri bulunmaktadır. Nitekim “tüyü bitmemiş yetimin hakkı vardır” atasözü insanların haksız yere başkasının malını alması, zarar vermesi hususunda dikkatli davranmalarını işaret etmektedir.³⁵⁰ Bizim örfümüzdeki bu düşüncenin arka planında ise Hz. Ömer'in şu veciz ifadeleri yer almaktadır: “Allah'ın malı benim yanımda yetimin malı gibidir. Şunu da bilin ki ben kendimi Allah'ın malları üzerine yetim velisi gibi görüyorum. Zengin olursam hiç bir şey almaksızın onu dağıtırım. Fakir ve ihtiyaç sahibi olacak olursam da ondan ihtiyacım kadarını alırım.”³⁵¹ Zikretmiş olduğumuz ayetler ve örnekler bize yetimin malının korunması gerektiğini ve hayatının devam etmesi için bunlara ne kadar ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Biz, kendi mallarımızı nasıl önem vererek muhafaza ediyorsak, Allah'ın bize emaneti olan yetimlerinde mallarını aynı şekilde korumamız ve gözetmemiz gerekir.

³⁴⁷ Râzî, *et-Tefsîrû'l-kebir*, 9/506.

³⁴⁸ Arslan, *Hiz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler*, 206.

³⁴⁹ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ, 1988), 2/529-531.

³⁵⁰ Arslan, *Hiz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler*, 207.

³⁵¹ Muhammed Yusuf Kandehlevî, *Hayâtu's-Sahâbe*, çev. Ali Arslan (İstanbul: Merve Yayınları, 2014), 4/201.

2.13.3. İhsanda (İyilikte) Bulunulma ve İhtiyaçlarını Karşılama

Yetim çocuklara iyilikte bulunma ve ihtiyaçlarını giderme, yetimlerin Kur'an-ı Kerim'de zikredilen haklarından birisidir. Yetim çocuklara iyilikte bulunma bütün dinlerde ve toplumlarda emredilen bir husustur.³⁵² Bu emri yerine getiren toplumlar Allah'a itaat etmiş sayılır, yerine getirmeyenler ise Allah'ın emrine karşı gelmişler demektir. İnsanlar hayatlarını devam ettirmeleri için hayatın her döneminde başkalarına ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı her bir insan başka bir insana muhtaçtır. Bu da hayatın bir gerçeğidir. İnsanlar içerisinde de yardıma, iyiliğe en muhtaç olanlar anne ve babasız olan yetim çocuklardır. Nitekim Allah yetimlere iyilikte ve yardımda bulunma hususunda şu ayetleri zikretmiştir:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ

“Bir zamanlar biz İsrailoğulları'ndan, “Yalnız Allah'a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin” diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hâlâ da sırt çevirmektesiniz.”³⁵³

Bu ayette İsrailoğullarından alınan sözlerden bahsedilmektedir. Bu bahsedilen sözlerden birisi de yetimlere iyilikte bulunmaktır. Yine yetimlere iyilik hususunda Kur'an-ı Kerim'de geçen ayet şudur:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

“Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik (iyilik) değildir. Asıl erdemli (iyi) kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takvâ sahipleri bunlardır.”³⁵⁴

Bu ayette de asıl iyiliğin yetimlere yapılan iyiliklerden olduğu zikredilmektedir. Burada yetimlere iyilikte bulunmak; Allah'a, ahirete, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere iman etmekle beraber zikredilmiştir. Bu da yetimlere karşı iyilikte bulunmanın ne kadar önemli ve değerli olduğunu göstermektedir.

³⁵² Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 1/114.

³⁵³ el-Bakara 2/83.

³⁵⁴ el-Bakara 2/177.

2.13.4. Korunma ve Islah Edilme

Yetimler konusunda Kur’ân-ı Kerim’de zikredilen malını korumak, iyilikte bulunmak yetimlerin önemli haklarından birisiyse aynı şekilde yetimi koruyup, ıslah etmek de onların önemli haklarından birisidir. Yetim çocuğu malını koruyup ve iyilikte bulunup onu koruyamadığımız zaman o malın ne kıymeti olabilir ki? Bu sebeple yetim çocuğu koruyup ve gözetmemiz gerekir.

Bu hakkı ise şu ayet ile delillendirmekteyiz:

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمَصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Dünya ve âhiret hakkında (düşünesiniz diye Allah size âyetlerini böyle açıklıyor).

Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzelten ile bozanı bilir. Allah dileseydi sizi güçlüğe düşürürdü. Hiç şüphe yok ki Allah izzet ve hikmet sahibidir.”³⁵⁵

Ayetten anlaşıldığına göre, yetimleri kendi başlarına bırakmaktansa onları koruyup kollamak, onların arasını düzelterip, durumlarını ıslaha çalışmak daha hayırlı bir davranış olarak aktarılmaktadır.³⁵⁶ Yetimlerin aralarını ıslah etmek niyetiyle onlarla beraber yaşamak, onları terbiye etmek ve mallarını arttırıp, onların lehine kazanç elde etme de ayetin dikkat çektiği noktalardan birisidir.

Peygamberimiz Hz. Muhammed’de (s.a.s) yetim olarak dünyaya gelmiştir.³⁵⁷ Peygamberimizin de korunup, kollanmaya ihtiyacı vardı. Zahir manada Peygamberimizi koruyan, ihtiyaçlarını gideren ailesi olsa da hakiki manada koruyan Allah’tı bunu da şu ayetten anlamaktayız: “O seni yetim bulup barındırmadı mı?”³⁵⁸ Bu ayetten anlaşıldığı üzere Peygamberimizi hakiki manada koruyup gözetten Allah’tır. Ama Allah bu korumayı başkalarıyla yani annesinin, dedesinin ve amcasının eliyle gerçekleştirmiştir.³⁵⁹

Bizler de nasıl ki kendi evlatlarımızı koruyup, gözetiyorsak yetim çocukları da kendi evlatlarımız gibi, Allah’ın bizlere bırakmış olduğu emanet bilinciyle koruyup gözetmemiz gerekir. Bir sıkıntılarını, problemleri olduğu zaman; bu problemleri ve sıkıntılarını gidermek, çözüm bulmak yetim çocukların bizler üzerindeki haklarından biridir.

³⁵⁵ el-Bakara 2/220.

³⁵⁶ Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 2/48.

³⁵⁷ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *Sîretü’n-nebeviyye* (Kahire, 1936), 1/158; Mahmud Şakir, *Hz. Âdem’den Bugüne İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1995), 1/205.

³⁵⁸ ed-Duhâ 93/6.

³⁵⁹ Ebü’l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-azîm* (Riyad: Dâru’s-Selam, 2013), 1568.

SONUÇ

Bütün canlıların hayatlarını devam ettirebilmeleri için “hak” kavramı vazgeçilmez bir gerçektir. Şayet bu canlıların hakları ihlal edilecek olursa mağduriyetlerin yaşanılması kaçınılmaz olur. Nitekim tarih boyunca bu mağduriyetler hep görülmüştür. Günümüzde de çeşitli hak ihlallerine şahit olunmaktadır. Dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli sebeplerle binlerce çocuk öldürülüp, aç bırakılmaktadır. Bunun da en büyük nedeni çocukların haklarına riayet edilmemesidir.

İslam dini gelinceye kadar bütün toplumlarda zayıf, yalnız ve yardıma muhtaç olanlar ezilmiş ve tam manasıyla hakları gözetilmemiştir. Peygamberimizin gönderildiği cahiliye toplumunda kadınlara, mazlumlara ve çocuklara özellikle de kız çocuklarına değer verilmiyor hatta diri diri toprağa gömülüyorlardı. Ama İslam bu yanlış algıyı değiştirerek kız çocuğunun da erkek çocuğu gibi Allah’ın lütfu olduğunu belirtmiş, onun da özenle yetiştirilmesi noktasında tavsiyelerde bulunmuştur.

İslam dini 1400 yıl öncesinden neslimizin devamı olan çocukların hayatın her alanındaki haklarını koruma altına almıştır. Çünkü dinin amacı; dinin, canın, neslin, malın ve aklın korunmasıdır. Bunlar içerisinde diğerlerinin devamlılığı kendisine bağlı olan neslin korunması en önemli gayedir. Neslin korunması ise çocuk haklarının muhafaza edilmesiyle gerçekleştirilebilir.

Mağduriyetlerin yaşanmaması, çocuk haklarının korunmasının çözümü İslam’dadır. Çünkü Hz. Muhammed’in (s.a.s) uygulamalarında da çocuk haklarına çok önem verildiği görülmektedir. O, çocuklarla güzel iletişim kurmuş ve onlara bulunduğu toplantılarda değer vermiş, özel olduklarını hep hissettirmiştir. Peygamberimizin bu uygulamaları Kur’ân-ı Kerim’e dayanmaktadır. Çünkü Kur’ân-ı Kerim, çocuk haklarını çeşitli yönleriyle ele almakta; Peygamberimiz ise bu hakların hayatta uygulanmasını göstermektedir.

Bu çalışmada Kur’ân-ı Kerim’de geçen çocuk haklarının neler olduğu tespit edildi. İslâm tarihi boyunca bu haklar hususunda ilk dönem müfessirlerinden, modern dönem müfessirlerine kadar hangi yorumlar yapılmış ve nasıl açıklanmaya çalışıldığı aktarıldı. Bunun yapılmasının sebebi de İslam’ın ilk döneminden günümüze kadar çocuk haklarının nasıl anlaşıldığını görmektir. Şu anlaşıldı ki İslam’ın ilk döneminden itibaren dönemin şartlarına göre az farklılıklar olsa da asıl gaye çocukların haklarını muhafaza ve onların haksızlığa uğramamalarının önüne geçmek olmuştur. Kur’ân-ı Kerim’in ayetleri hep bu bağlamda yorumlanmıştır.

Şunu da ifade etmemiz gerekir ki İslâm'ın çocuk hakları ile ilgili asırlar öncesinden söylemiş olduğu; çocuğun emzirilmesi, isminin güzel olması vb. pek çok hususu bugün modern tıp tasdik etmektedir. Aynı şeyleri söylemektedir. Bu da İslâm'ın hak ve evrensel bir din olduğunu göstermektedir. Peygamberimiz, bilimin gelişmediği ve imkânların az olduğu bir dönemde bugünün bilim uzmanlarının söylediklerini yapmış ve tavsiye etmiştir.

Ayrıca, İslam'ın çocuklara tanıdığı haklar ile günümüzde Avrupalıların ortaya koyduğu hakları mukayese babında şunlar da söylenebilir ki: Onların yeni keşfetmiş olduğu “çocuğun ayrı bir tabiata sahip olma” teorisini Peygamberimiz “ergenlik çağına kadar çocuktan kalem kaldırılmıştır” sözüyle çocuğun normal bir bireyden farklı olduğunu asırlar öncesinden ifade etmiştir. Yani bu da Avrupalıların ne kadar geriden geldiğini göstermektedir.

Aynı şekilde çocuğun bakılma yani hadane hakkını İslam zorunlu kılmıştır. Bu görev anneye ya da anne tarafından bir kişiye aittir. Ama bu hak, Çocuk Hakları Beyannamesi'nde bir tavsiye niteliğindedir. Bu hakkın çocuk için ne kadar elzem olduğu aşikârdır. Beyanname bu hususta bir zorunluluk koşmamıştır. Bu da beyannamenin ne kadar eksik olduğunu gösterir. Beşeri kaynaklı olan kanunların ve beyannamelerin hepsi, ilahi kaynaklı olan dinin karşısında eksik ve yetersizdir.

Kısacası çocuklar hakkında mağduriyetlerin, istismarların yaşanmaması için çocuk haklarına riayet edip, onların hayatın her noktasında muhafaza edilmesi gerekir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim ve Peygamberimizin hadisleri incelendiğinde çocukların haklarının büyüklerin haklarından daha önemli olduğu anlaşılmaktadır. Çocukların haklarına önem verilmesi gelecek nesillerin madden ve manen daha sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Şayet çocukların haklarına riayet edilmezse kendi ellerimizle neslimizi helâke sürüklemiş oluruz. Aslında çocukların helak olması demek insanlığın helak olması demektir.

Öneri sunacak olursak bu çalışmayı Kur'ân-ı Kerim'de geçen çocuk haklarıyla sınırladık. Tespit ettiğimiz haklar doğrudan veya dolaylı olarak ayetlerle ilişkilendirilmiştir. Çalışmada müstakil olarak hadislerde zikredilen haklara yer verilmedi. Kur'ân-ı Kerim'de ve hadislerde geçen çocuk haklarını bir araya getirerek ilim dünyasına katkı sağlanabilir. Ayrıca, modern hukukta çocuk haklarıyla ilgili karşılaştırmalı araştırmalar bu konudaki boşlukları da doldurabilir.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1. Basım, 2007.
- Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddin. *el-Ahvâlü's-şahsiyye*. İstanbul: Dâru'l-Yasin, 1. Basım, 2017.
- Aktan, Hamza. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Miras*. 30/143-145. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Akyüz, Vecdi. "Ana Baba (Ebeveyn)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/101-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd el-. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1. Basım, 1987.
- Apaydın, Hacı Yunus. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Velâyet*. 43/15-19. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Aras, Mehmet Özgü. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Ad Koyma*. 1/332-333. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.
- Arı, Abdüsselam. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Yetim*. 43/501-503. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Arslan, Yahya. *Hizmet Peygamber'in Hadislerinde Yetimler*. Çanakkale: 18 Mart, Yüksek Lisans, 2017.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1. Basım, 1990.
- Aydın, Faruk. *İslam Hukukunda hidane (çocuk bakımı ve himayesi)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Evlât Edinme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/527-529. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Çocuk*. 8/361-363. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Ayhan, Halis. *Din Eğitimi ve Öğretimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 1997.
- Ayhan, Halis. *Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2. Basım, 1986.
- Ayral, Mehmet Şirin. *Kuran'ın Yetimlere Bakış Açısı*. Konya: Selçuk, Yüksek Lisans, 2007.

- Bardakoğlu, Ali. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Ehliyet*. 10/533-539. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Bardakoğlu, Ali. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Ferâiz*. 12/362-363. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Bardakoğlu, Ali. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Hidâne*. 17/467-471. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Bayar, Mesut. "Neslin Korunması İlkesinin Kapsamına Dair Bir İnceleme". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2020), 128-143.
- Begavî, Muhammed el-Ferrâ' el-. *Meâlimü't-tenzîl*. Beyrut: Daru İhyai't Türesi'l-Arabî, 1. Basım, 1999.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin el-. *Şuabu'l-ıman*. thk. Ebu Hacir Muhammed ez-Zağlül. Lübnan: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1. Basım, 2000.
- Bezvâvî, Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1. Basım, 2017.
- Bilgin, Beyza. *İslam'da Çocuk*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 1986.
- Buharalı, Funda. "Çocuklarda Kardeş Kıskaçlığı". <https://www.psikoterapi.pro>
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. thk. Mustafa Dibboğa. Dımeşk: Dâru- İbni Kesir, 5. Basım, 1993.
- Cambaz Kurt, Nevin. "Anne Sütüne ve Emzirmeye Genel Bakış". *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* 1 (2020), 20-23.
- Canan, İbrahim. *Çocuk Hakları Beyannamesi Işığında İslam'da Çocuk Hakları*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1. Basım, 1980.
- Canan, İbrahim. "İslam'da Çocuk Hakları". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1995), 7-22.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ, 1988.
- Canbulat, Mehmet. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2015.
- Cevzî, Cemalüddin Ebu'l-Ferec el-. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrezzak el-Mehdî. Beyrut: Dâru'l-Kütüb'l-Arabî, 1. Basım, 2001.
- Cilacı, Osman. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Dua*. 9/529-530. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Conk, Zeynep - Başbakkal, Zümrüt. "Bebek Beslenmesinde Anne Sütünün Önemi". *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 2 (1986), 59-64.

- Cürcânî, Seyyid Şerîf el. *et-Ta'rifât*. thk. Adil Enver Hadar. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2. Basım, 2013.
- Çağrıçı, Mustafa. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Hak*. 15/137-139. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Çeker, Orhan. *İslâm Hukukunda Çocuk*. Konya: Tekin, 2. Basım, 2015.
- Çeker, Orhan. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Çocuk Düşürme*. 8/364-365. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Çelik, Ömer. *Hakk'ın Dâveti Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Çolak, Mücahit. "İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti Açısından Yaş Küçüklüğü". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2011), 103-124.
- Dârimî, Ebu Muhammet Abdullah b. Abdurrahman ed-. *Sünen-i ed-Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esâd ed-Dârânî. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 1. Basım, 2000.
- Demil, Emine. "Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu". *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi* 5/2 (2019), 216-234.
- Dölek, Âdem. "Ayetler ve Hadisler Işığında Çocuğun Yaşam Hakkının Korunması". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2009), 62-82.
- Ebu'l Al'a Mevdûdî. *Tefhîmü'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2005.
- Elbânî, Nâsirüddin el-. *Sahih-u Câmi'u's-sağir ve ziyâdâtuhu*. Dımeşk: Mektebetü'l-İslâmî, 1. Basım, 2010.
- Endelüsî, Ebû Hayyân el-. *el-Bahru'l-muhît*. Lübnan: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1. Basım, 1993.
- Erbay, Celal. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Nafaka*. 32/282-285. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Erler, Sabahat. "Çocuklarda Kıskançlık". [http:// www.tavsiyeediyorum.com](http://www.tavsiyeediyorum.com)
- Gür, Emel. "Bebek Beslenmesinde Anne Sütünün Önemi ve Emzirme Tekniği". *Klinik Tıp Pediatri Dergisi* 5 (2019), 225-232.
- Haddâd, Ebû Bekir el-. *el-Cevheretü'n-Neyyire*. Beyrut: Matbatü Hayriyye, 1. Basım, 1904.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. Ankara: İmaj, 2003.
- Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvut. Beyrut: Müessetü'r-risale, 1. Basım, 2001.
- Heysemî, Ahmed b. Hanbel. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. thk. Hüsamü'd-din el-Kutsî. Kahire: Mektebetü'l-kutsî, 1. Basım, 1994.

- Hökelekli, Hayati. “Çocuk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/355-359. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Hökelekli, Hayati. “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”. *Çocuk*. 8/355-359. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Şirket-i Mektebe, 2. Basım, 1966.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru Tunusiyye, 1. Basım, 1984.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *Sîretü'n-nebeviyye*. Kahire, 1. Basım, 1936.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*. Riyad: Dâru's-Selam, 1. Basım, 2013.
- İbn Mâce. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvut. Lübnan: Dâru'r-Risale el-Alemiyye, 1. Basım, 2009.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-arab*. Beyrut: Dâri-Sadır, 1. Basım, 1300.
- İbn-i Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. *Sahîhu İbn Hibbân*. thk. Muhammed Ali Sönmez - Hâlis Aydemir. Beyrut: Dâru ibn-i Hazm, 1. Basım, 2012.
- İbrahim Mustafa vd. *el-Mu'cemü'l-vasît*. Kahire, 8. Basım, 1972.
- İsfahânî, Râgıb el-. *Müfredâtü-elfâzı'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnan Dâvûdî. Dîmeşk: Dâru'l-Kalem, 6. Basım, 2014.
- Kandehlevî, Muhammed Yusuf. *Hayâtu's-Sahâbe*. çev. Ali Arslan. 4 Cilt. İstanbul: Merve Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Karagöz, İsmail. *Kur'an'ın Anlam ve Tefsiri Açıklamalı ve Kırik Meali*. Ankara: Kar Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2017.
- Karşlı, İlyas. *Arapça - Türkçe Yeni Sözlük*. İstanbul: Ensar, 1. Basım, 2013.
- Kaşıkçı, Osman. “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”. *Radâ'*. 34/384-386. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kesgin, Hafsa. *İslam'da Çocuk Koruma*. İstanbul: Kitabı, 1. Basım, 2019.
- Koçyiğit, Talât - Cerrahoğlu, İsmail. *Kur'ân-ı Kerîm Meal ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 1984.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut, 2. Basım, 1952.
- Kurulu, Din İşleri Yüksek. *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2015.

- Kutluay, İbrahim. “Hz. Peygamber’in Hadislerinde ve Sünnette Ailenin Korunmasına ve Neslin Devamı Bağlamında Alınan Tedbirler”. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu* 1 (2019), 191-218.
- Kutub, Seyyid. *fi Zilâli'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Şurûk, 15. Basım, 1988.
- Mahallî, Celâleddin el- - Süyûtî, Celâleddin es-. *Tefsîrû'l-Celâleyn*. Kahire: Dâru'r-Risale, 1. Basım, 2008.
- Malik b. Enes. *el-Muvatta*. thk. Muhammet Mustafa el-Âzamî. Birleşik Arap Emirlikleri: Müessesü Zayid b. Sultan, 1. Basım, 2004.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-. *el-Hidâye*. thk. Muhammed Tamir. Kahire: Dâru's-Selam, 1. Basım, 2000.
- Mevsîlî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. thk. Kasım b. Kutluboğa. Beyrut: Dâru'l-Feyha, 1. Basım, 2020.
- Müslim, Ebül Hüseyin. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Matbatü İsa el-Bâbî el-Halebî, 1. Basım, 1955.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât en. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. thk. Yusuf Ali Bedevî. Beyrut: Dâru- İbni Kesir, 7. Basım, 2017.
- Oral, Rıfat. *Peygamber Günlerinde İbadet ve Sosyal Hayat Bulûğu'l-meram Şerhi*. Konya: Esra Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Paçacı, İbrahim. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2015.
- Râzî, Fahreddin er-. *et-Tefsîrû'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l-İhyâ, 2. Basım, 1997.
- Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir er-. *Muhtârü's-sihâh*. thk. Yusuf Şeyh Muhammed. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1. Basım, 1999.
- Sabûni, Muhammed Ali es-. *Safvetü't-tefâsir*. Lübnan: Mektebetü'l-Asriyye, 1. Basım, 2014.
- Sicistânî, Ebû Dâvûd es. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvut. Beyrut: Dâru'r-Risale el-Alemiyye, 1. Basım, 2009.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi kavâ'id ve fîrû'i fikhi's-Şâfi'iyye*. Lübnan: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1. Basım, 1983.
- Şakir, Mahmud. *Hz. Âdem'den Bugüne İslam Tarihi*. çev. Ferit Aydın. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1. Basım, 1995.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-. *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*. Beyrut: Dâru ibn-i Cevzî, 1. Basım, 2020.

- Şimşek, Mehmet Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Şimşek, Murat. "İslâm Hukuku ve Pozitif Hukuk Açısından Çocukta Ceza Ehliyeti". *İnsan ve Toplum* 2 (2012), 139-164.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Abdülmecid es-Selefi. Kahire: Mektebetü ibn-i Teymiyye, 2. Basım, 2010.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr et. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 1. Basım, 1992.
- Tarhan, Nevzat. "İsminiz Kişiliğinizi Oluşturuyor" (Görüşmeci: Kezban Aslan Yılmaz, Röportaj, Görüşme 07 Ocak 2014). <https://www.nevzattarhan.com/isminiz-kisiliginizi-olusturuyor>.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa et-. *Sünen-i Tirmizî*. thk. Muhammed Şakir - Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Mısır: Şirket-i Mektebe, 2. Basım, 1975.
- Türkyılmaz, Canan. "Anne Sütünün Bebeğe ve Anneye Faydaları Nelerdir". *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yenidoğan Dergisi* 1 (ts.), 154-179.
- Tütün, Sevgi. "Kur'an'ın Çocuk Haklarına Bakışı". *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlığı ve SOMA Belediyesi* 1 (2010), 148-159.
- Uysal, Halil. *el-Halil es-Semir Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Neva, 2. Basım, 2014.
- Yazır, Muhammet Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1. Basım, 1979.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İzmir: Anadolu Yayınları, 1. Basım, 1986.
- Zebîdî, Ahmed b. Ahmed ez-. *Tecrîdü's-sarih*. thk. Mustafa Dibboğa. Dimeşk: Dâru'l-Mustafa, 1. Basım, 2011.
- Zebîdî, Muhammed Murtazâ. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Abdülkerim İznavi. Kuveyt: Matbai-Hükümeti Kuveyt, 2. Basım, 1987.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Târîhu'l-İslâm*. thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmirî. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, 2. Basım, 1993.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım ez-. *el-Keşşâf an hakâ'iki't-tenzîl ve 'uyûni't-tevil fî vücûhi't-te'vil*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1. Basım, 2012.
- Zeylaî, Abdullah b. Yûsuf. *Naşbü'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. thk. Muhammed Avvame. Beyrut: Müessetü Reyyan, 1. Basım, 1997.

Ö Z G E Ç M İ Ő

Adı ve SOYADI	İsmail KARACA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Korkuteli Anadolu İmam Hatip Lisesi, 2010.
Lisans Diploması	Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakóltesi, Kayseri, 2019.
Yüksek Lisans Tez Konusu	Kur'ân-ı Kerim'in Çocuk Haklarına Bakışı
Yabancı Dil / Diller	Arapça, 2021 YDS/ 61,25
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
ÇalıŐtıĐı Kurumlar	Diyanet İŞleri Başkanlığı, Burdur İl Milli Eğitim Müdürlüğü